

FuTArks Verktöglåda
för en tillgängligare uppdragsarkeologi

Fördjupning

Elin Engström (red.)

FuTArks Verktygslåda för en tillgängligare uppdragsarkeologi
Del 3 - Fördjupning

Författare: Elin Engström (red.)

Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

Tryck: JustNu, Västerås 2021

Det här är FuTArks Verktygslåda

FuTArks Verktygslåda är en rapport som består av tre delar. Varje del kan läsas separat. De har olika innehåll och riktar sig till olika målgrupper.

Del 1 – Det här är projekt FuTArk

beskriver hur vi genomförde projektet och vad vi kom fram till. Den riktar sig till alla som är intresserade av uppdragsarkeologi och tillgänglighet. Vi har strävat efter att text och layout ska vara tillgänglig för så många som möjligt.

Del 2 – Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar

är tänkt just som en handbok för den som jobbar med förmedling inom uppdragsarkeologin. Vi hoppas att handboken ska fungera som ett praktiskt verktyg med tips och råd om hur uppdragsarkeologin kan jobba med tillgänglighet.

Del 3 – Fördjupning

som du nu läser, är riktad till den som vill läsa mer om hur vi gjorde projekt FuTArk. Den består av två uppsatser och en redovisning av FuTArks workshopar. Texterna i denna del har ett mer teoretiskt och fackinriktat språk. Fördjupningen är därför främst riktade till forskare eller de som har arkeologi som specialintresse.

Personer med funktionsnedsättning finns överallt i befolkningen. Vi behöver skapa en förmedling som är så bra som den bara kan bli. Om vi jobbar för en förmedling för de med funktionsnedsättning så gör vi en bra förmedling för alla.

Det spelar ingen roll vilken funktionsnedsättning någon har – skapar vi en **universell utformning** – då funkar det för flest!

Agneta Lindqvist,
Funktionsrätt Östergötland

Innehåll

Det här är FuTArks Verktygslåda	1
Det här är projekt FuTArk	5
Bakgrund	5
Syfte	5
Mål	5
Relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet	6
Samarbetspartners	6
Teoretiska perspektiv	6
Funktionshindersforskning	7
Begrepp	7
Metod	8
Tidigare forskning	8
Etiska överväganden	8
Projektets resultat och effekter	9
Källor	10
Noter	11
Delstudie 1	
Uppdragsarkeologin och funktionshinderspolitiken	13
Inledning	13
Kulturpolitik och uppdragsarkeologi	14
Funktionshinderspolitiken	15
Kulturarv för alla	19
Länsstyrelserna och funktionshinderspolitiken	20
Uppdragstagarna och funktionshindersperspektivet	31
Attityder till funktionshindersperspektivet inom svensk uppdragsarkeologi	33
Källor	38
Noter	39
Bilaga	
Bilaga 1. Enkät	42

Delstudie 2

Tillgänglig förmedling – en uppdragsarkeologi för alla sinnen? ... 45

Workshop 1	46
Workshop 2	47
Workshop och halvdagsseminarium	48
Workshop 3	49
Workshop 4	52
Digital workshop 5	53
Avslutande halvdagsworkshop och seminarium	55

Bilagor

Bilaga 1. Projektbeskrivning	57
Bilaga 2. Inbjudan testpiloter	59
Bilaga 3. Workshop 1, program	60
Bilaga 4. Workshop 2, program	62
Bilaga 5. Workshop 2, diskussionsfrågor	63
Bilaga 6. Workshop och halvdagsseminarium, program	64
Bilaga 7. Halvdagsseminarium, diskussionsfrågor	65
Bilaga 8. Workshop 3, program	66
Bilaga 9. Workshop 3, diskussionsfrågor	68
Bilaga 10. Workshop 4, program	69
Bilaga 11. Workshop 4, diskussionsfrågor	71
Bilaga 12. Workshop 4, diskussionsfrågor	72
Bilaga 13. Workshop 5, program	73
Bilaga 14. Workshop 5, diskussionsfrågor	74
Bilaga 15. Följebrev handboken	75
Bilaga 16. Halvdagsworkshop, program	77
Bilaga 17. Halvdagsworkshop, program med diskussionsfrågor	79
Bilaga 18. Halvdagsseminarium, program	81
Bilaga 19. Halvdagsseminarium, diskussionsfrågor	83

Delstudie 3

Tillgängligt innehåll – Vem tar plats i uppdragsarkeologin

och dess berättelser? ... 85

Inledning	85
Funktionshinders och kulturarvspolitiken	85
Enkätundersökning	88
Uppdragsarkeologi och tillgänglighet	90
Uppdragsarkeologi och diskrimineringslagen	95
Arkeologins innehåll och funktionshindersperspektivet	99
Utvecklingsmöjligheter och förändrade arbetssätt	103
Slutsatser och avslutande diskussion	105
Källor	109
Noter	111

Bilagor

Bilaga 1. Enkät	113
Bilaga 2. Enkätmottagare	116

Det här är projekt FuTArk

Bakgrund

Funktionsnedsättning är en av diskrimineringsgrunderna. Diskriminering kan vara direkt eller indirekt, och innefattar bland annat bristande tillgänglighet.¹ I Riksantikvarieämbetets rapport ”Kulturarv för alla” fastslås att det är en mänsklig rättighet att kunna ta del av historien och kulturarvet och att vara delaktig i samhället på lika villkor. Ett otillgängligt kulturarv riskerar att betraktas som oanvändbart.² Detta gäller även uppdragsarkeologin.

Projekt FuTArk inleddes 2017 med en förstudie.³ Inom förstudien genomfördes bland annat en workshop tillsammans med representanter från funktionshinderrörelsen och en enkät till uppdragsarkeologiska undersökare sammanställdes. Resultatet av förstudien visade att det idag finns brister i uppdragsarkeologins förmedlingsarbete i relation till personer med funktionsnedsättning. Det finns ett konkret behov av att utveckla tillgängliga pedagogiska metoder tillsammans med målgruppen och det saknas ofta beredskap och strategier för att möta denna grupp. Från den uppdragsarkeologiska branschen eftersöks också kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte kring hur man kan arbeta med dessa frågor.

Syfte

Syftet med FuTArk-projektet är att ta reda på vad som gör uppdragsarkeologins förmedling otillgänglig för en bredare publik – och då särskilt för personer med funktionsnedsättning – samt att i samarbete med funktionshinderrörelsen ta fram

metoder för att hantera detta. En övergripande forskningsfråga för projektet är:

Hur skapas en uppdragsarkeologi som är tillgänglig för alla?

En sådan fråga innefattar inte bara fysiska tillgänglighetsfrågor, olika sätt att kommunicera eller förmedlingens innehåll. Den innefattar även flera målgrupper och förutsätter en dialog mellan allmänheten – och då särskilt med personer med funktionsnedsättning – och professionen, såsom myndigheter, länsstyrelser och uppdragsarkeologins undersökare. Forskningsfrågan tydliggör därmed FuTArks utgångspunkt att uppdragsarkeologins olika praktiker innefattar olika kulturarvsprocesser, som både skapas och förändras genom denna dialog.

Mål

FuTArk-projektets övergripande mål är att ytterligare fördjupa vår förståelse för kulturarvet som relationell process. Därtill har projektet som mål att:

- Tillsammans med funktionshinderrörelsen utreda hur befintliga regelverk och riktlinjer på ett bättre sätt kan bidra till en tillgänglig uppdragsarkeologi, samt att utvärdera uppdragsarkeologiska aktörers förhållningssätt till och möjligheter att svara upp mot dessa.
- Tillsammans med funktionshinderrörelsen kritiskt granska de brister som finns inom

uppdragsarkeologins förmedlingsverksamhet idag, samt att genom metodutveckling undersöka hur denna kan förbättras och göras tillgänglig för fler.

- Att kartlägga hur tillgänglig uppdragsarkeologin som profession är för personer med funktionsnedsättning, samt att undersöka vem som får ta plats i uppdragsarkeologins berättelser.
- Att öka kompetensen kring tillgänglighetsfrågor hos uppdragsarkeologins olika aktörer och erbjuda en plattform för erfarenhetsutbyte.

Relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet

Inom FuTArks förstudie genomfördes en kartläggning av tidigare projekt. Den visade att funktionshinderspersionen inom uppdragsarkeologin saknas i en svensk kontext. Tidigare projekt inom övriga kulturarvssektorn har delvis andra förutsättningar och är inte direkt jämförbara. Utgångspunkterna för några av dessa,⁴ där samverkan mellan professionen och målgruppen är central, liksom målet att förändra verksamheterna från grunden, är dock i högsta grad relevanta även för uppdragsarkeologin och har fungerat som inspiration för FuTArks metodologiska och tematiska utgångspunkter.

FuTArk strävar efter att tillsammans med funktionshinderrörelsen hitta vägar för att göra arkeologi och kulturarv tillgänglig och relevant för fler genom att perspektivet på sikt ska kunna utgöra integrerade delar av uppdragsarkeologins förmedling. För detta krävs en uppmärksamhet kring både innehåll och genomförande, strategiska frågor, samt inte minst perspektivets roll inom den egna professionen. Vid sidan av funktionshinderrörelsens plats som en av studiens centrala målgrupper strävar projektet därmed efter att vara relevant för den arkeologiska professionen i vid bemärkelse vilket innefattar både kulturarvsmyndigheter och länsstyrelser, liksom uppdragsarkeologiska undersökare.

Samarbetspartners

FuTArk-projektet har varit ett samarbete mellan:

- Stiftelsen Kulturmiljövård
- Norrköpings Stadsmuseum
- Funktionsrätt Östergötland
- Funktionsrätt Norrköping
- Kulturföreningen Utopia
- Arkeologerna, Statens Historiska museer (under en del av projektet)
- Länsstyrelsen Östergötland (under en del av projektet).

Teoretiska perspektiv

Projekt FuTArk tar avstamp i kritiska kulturarvsstudier och funktionshindarsforskning. En utgångspunkt är därmed att kulturarv inte bara handlar om det förflutna, utan även om nutid och framtid. Det är en aktiv relationell process som innefattar ett urval av föremål, platser och praktiker från det förflutna som vi speglar oss mot idag och som associeras med värden som vi vill ta med oss in i framtiden.⁵ Att inkluderas i kulturarvsprocesser handlar därför inte bara om att ta plats i historien, utan är också nära kopplat till frågor om makt och demokrati i samtid och framtid. Samverkan med funktionshinderrörelsen är ett sätt att undersöka de möjligheter till en mer inkluderande uppdragsarkeologi som kan finnas i ett sådant perspektiv.

Begreppet Authorised Heritage Discourse (AHD) har etablerats som ett sätt att förstå den diskurs genom vilken idéer om kulturarv skapas och legitimeras.⁶ AHD normaliserar vissa föreställningar om vad kulturarv är och ger företräde åt vissa praktiker. I Sverige bygger till exempel det uppdragsarkeologiska systemet på att det finns positioner i samhället med makt att bestämma vad som är en fornlämning, men också med makt att bedöma relevanta frågeställningar och målgrupper när denna ska tas bort. Förhållandet tydliggör den makt och det ansvar som idag vilar på uppdragsarkeologin avseende representation och mångfald i offentliga kulturarvsprocesser. Det synliggör också dynamiken och handlingsutrymmet mellan uppdragsarkeologins olika aktörer och berör både strukturell och individuell nivå.

Funktionshindersforskning

I FuTArks förstudie gjordes en inledande orientering kring funktionshindersforskningens teoretiska perspektiv och analysbegrepp. Denna orientering ligger till grund för det fortsatta FuTArk-projektet och återges därför nedan.

Funktionshindersforskningen har en stark tvärvetenskaplig prägel och rör sig inom och mellan olika discipliner. Inom funktionshindersforskningen förekommer det därmed flera olika begrepp och definitioner som till viss del används parallellt och som därtill diskuterats livligt.⁷

En inledande distinktion finns mellan de så kallade medicinska och sociala modellerna. Den medicinska modellen, vilken fokuserar på medicinska perspektiv i huvudsak kopplade till den enskilda individen, är idag till största delen ersatt av den sociala modellen, vilken flyttar fokus från individen och istället analyserar hur funktionshinder uppstår i relationen till det omgivande samhället. Den sociala modellen analyserar de sociala faktorer som hindrar personer med funktionsnedsättning att delta i samhället på lika villkor.⁸ Detta gör den sociala modellen fylld med politisk sprängkraft och som sådan är den också djupt förankrad i funktionshinderrörelsens arbete med att identifiera och avlägsna hinder i samhället liksom att påverka lagstiftningar nationellt och internationellt.⁹

Kritiska funktionshinderstudier utgår i huvudsak från poststrukturalistiska perspektiv. Influerad av kritiska teoribildningar, såsom feministisk eller postkolonial kritik, flyttar kritiska funktionshindersstudier förståelsen av funktionshinder ytterligare ett steg från den enskilda individen till att bli en fråga om hur normer som helhet skapas.¹⁰ Därmed riktar perspektivet fokus på allas kroppar och, istället för att enbart fråga hur vissa exkluderas, söka svar på varför det sker.¹¹ Ett slags väg mellan den sociala modellens skarpa åtskillnad mellan individ och samhälle och kritiska funktionshinderstudiers ibland ensidiga fokus på kulturella representationer är den kulturella modellen, som ofta återfinns inom humanistisk forskning. Här undersöks samspelet mellan kropp,

kroppslighet och sociala och kulturella processer, för att undersöka hur de står i relation till och påverkar varandra.¹²

Begrepp

De olika analysmodellerna påverkar inte bara exempelvis metod- och materialval inom forskning, utan har även effekt på vilka begrepp som används inom funktionshinderrörelsen i stort. Socialstyrelsen rekommenderar begreppet *funktionsnedsättning*, vilket definierar fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga hos en person, medan *funktionshinder* definieras som den begränsning en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.¹³ Ett annat vanligt begrepp är *funktionsvariation*, som beskriver den fysiska, psykiska eller kognitiva variation som finns hos alla människor, utan att värdera den som är nedsatt eller fullkomlig, frisk eller sjuk.¹⁴ Begreppet funktionsvariation är av den anledningen inte synonymt med funktionsnedsättning, eftersom det senare förutsätter en norm vilket en person med funktionsnedsättning avviker ifrån. En *normbrytande funktionsvariation* är i stället det begrepp som används för att beskriva just de funktionsvariationer som bryter mot samhällets rådande normer kring funktionalitet.

Både begreppen funktionsvariation och Socialstyrelsens rekommenderade begrepp funktionsnedsättning används idag parallellt inom myndigheter, musei- och kulturarvsområdet. Svaren i FuTArks olika enkätundersökningar visar att dessa olika begrepp också används parallellt och på olika sätt av uppdragsarkeologins olika aktörer. Att de som svarar på enkäterna inte alltid har kännedom om de olika begreppens betydelse är också tydligt, bland annat då begreppet funktionshinder ofta används som synonym till funktionsnedsättning, något som Socialstyrelsen direkt avråder från, eller att funktionsvariation närmast konsekvent används med förståelsen normbrytande funktionsvariation. I *Fördjupningens* två uppsatser har vi behållit enkätvararnas formuleringar i direkta citat, medan vi i våra analyser och sammanfattande beskrivningar av olika svarande använder begreppet funktionsnedsättning.

Därmed förekommer oundvikligen en stor variation av begrepp i *Fördjupningens* olika texter.

Inom FuTArks förstudie aktualiserades begreppens betydelse vilket synliggjorde behovet av en fortsatt diskussion kring centrala begrepp och teoretiska utgångspunkter inom projektet. FuTArks projektnamn, som inkluderar nyordet *Funktionsrätt*, visar hur projektet enas kring de rättighetsfrågor som sammanför funktionshinderrörelsen breda arbete och de utgångspunkter som fastslagits i regeringens kulturarvspolitik.

Metod

Projektet kretsar kring tre teman: attityder till tillgänglighet, tillgänglig förmedling och tillgängligt innehåll. Genom att kombinera enkätundersökning, litteraturstudier samt workshoppar som genomförs tillsammans med så kallade testpiloter från funktionshinderrörelsen, berörs projektets teman på olika sätt i tre delstudier.

Delstudie 1: Uppdragsarkeologin och funktionshinderspolicen Delstudien består av en textanalys av befintliga riktlinjer och regelverk, vilket ställs i relation till en enkätundersökning ställd till uppdragsarkeologins aktörer. Syftet är att granska hur attityder till tillgänglighetsfrågor påverkar uppdragsarkeologins förmedling samt att ge förslag på hur befintliga regelverk och riktlinjer kan förtydligas.

Delstudie 2: Tillgänglig förmedling – en uppdragsarkeologi för alla sinnen?

Delstudien består av fem workshoppar där tillgängligheten i fält, på Norrköpings stadsmuseum samt digital förmedling analyseras. Delstudien syftar till att utvärdera den befintliga förmedlingsverksamheten, men också till att synliggöra uppdragsarkeologins förmedling för nya grupper.

Delstudie 3: Tillgängligt innehåll – vem får ta plats i uppdragsarkeologins berättelser?

Delstudien består av en enkätundersökning till uppdragsarkeologiska undersökare och utbildningsinstitutioner samt en kompletterande litteraturstudie. Syftet är att kartlägga om uppdragsarkeologin som profession är tillgänglig

för personer med funktionsnedsättning samt att undersöka innehållet i uppdragsarkeologins berättelser.

Tidigare forskning

Historiskt sett har arkeologin ägnat förhållandevis lite av sin tid åt att försöka förstå hur arkeologi och det förflutna upplevs av olika grupper av människor. Idag finns en växande trend att betona att förståelsen för det förflutna och hur kulturarv skapar mening är kontextuellt betingat; något som kan förstås och värderas olika av olika människor, till exempel personer med funktionsnedsättning.¹⁵

Inom den publika arkeologin synliggörs förhållnings sättet bland annat av genom området inclusive archaeology. Den bärande tanken är här att ge möjligheter för personer att lära sig mer om arkeologi och det förflutna samt att inkluderas i sammanhang de hittills lämnats utanför.¹⁶ Här kan nämnas ”Inclusive Archaeology Education Project”, ”Inclusive, Accessible, Archeology” and ”Heritage for all”.¹⁷

Inom svensk uppdragsarkeologi har förhållnings sättet ännu inte fått något större genomslag. Den förmedling som görs är oftast riktad mot den breda allmänheten och i hög grad baserad på envägs-kommunikation.¹⁸ Skolbarn/-ungdomar utgör i viss mån ett undantag.¹⁹ Här visas uppdragsarkeologins förmåga att arbeta riktat mot vissa grupper, samtidigt som det genom internationella exempel blir tydligt att man har möjligheter att vara inkluderande på sätt som idag sällan nyttjas.

Etiska överväganden

Viktiga etiska frågor som projektet aktualiserar berör relationen forskare – medaktör. Här utgör texterna *Handikapprörelsen och forskningen, Från forskningsobjekt till medaktör och Handikappförbundens plattform för forskning*, utgivna av Funktionsrätt Sverige, centrala dokument.²⁰ *Handikappförbundens plattform för forskning* utgör en sammanställning av Funktionsrätt Sveriges ståndpunkter när det gäller forskningspolitik. Den redogör för situationen

idag och lyfter fram önskemål för framtiden. Den forskning som efterlyses bygger på brukarmedverkan och att den specifika kunskap personer har av att leva med funktionsnedsättning, och vad i samhället som orsakar funktionshinder, ska tas med i forskningen. Den utgår från de mänskliga rättigheterna och granskar maktstrukturer i samhället. För projektet ingår förhållandet mellan forskare och medaktör som en central del, både vad gäller relationen mellan projektmedlemmarna och i genomförandet av de olika delstudierna.

FuTArk-projektet tar sin utgångspunkt i den checklista för brukarmedverkan som framgår i rapporten *Från forskningsobjekt till medaktör*.²¹

1. Medaktör ska ha inflytande på forskningsfrågan.
2. Kontrakt om roller och inflytande ska förhandlas innan ansökan skrivs.
3. Medaktörer och forskare behöver förberedas och utbildas för sina uppgifter.
4. Medaktörerna ska få betalt för sitt arbete.
5. Forskningsmiljön ska vara tillgänglig.
6. Medaktörerna ska bidra med sin kompetens under datainsamlingen.
7. Analysen ska göras tillgänglig och begriplig för medaktörerna.
8. Medaktörer ska kontinuerligt delta i tolkningen av resultaten.
9. Medaktörer ska delta i utformningen av slutrapporten.
10. Slutrapporten ska vara begriplig och tillgänglig för alla intressenter.
11. Medaktörer ska delta i implementeringen av resultaten.
12. Samverkan mellan forskare och medaktörer ska utvärderas.

Checklistans 12 punkter, som förtydligar lämpliga arbetsätt, maktfördelning och projektorganisation, har varit vägledande vid utarbetandet av projektets forskningsfrågor, fastställandet av rollfördelningen inom projektet liksom val av metod i projektets olika delstudier. En central del av projektets genomförande är också gemensamma projektgruppsmöten, där alla delar av projektet ventileras. Information som sprids om projektet via hemsida och Facebook har fokus på att innehåll och språk ska vara lättillgängligt och informativt. Likaså eftersträvas att rapportens format är lättillgänglig.

Projektets resultat och effekter

En övergripande slutsats av projektet är att tillgänglighetsarbetet inom uppdragsarkeologin behöver göras på flera nivåer. Enskilda arkeologer behöver bli bättre på att göra visningar i fält mer tillgängliga, i många fall kan detta göras med mycket enkla åtgärder. Men tillgänglighetsperspektivet måste också upp på agendan i alla de arkeologiska aktörernas långsiktiga och strategiska arbete. Slutligen behöver perspektivet inkorporeras på ett tydligare sätt i lagar, regler och riktlinjer.

Projektets samlade resultat och förslag på åtgärder för uppdragsarkeologins olika aktörer redovisas i rapportens Del 1 – *Det här är projekt FuTArk*. Under projektets gång har uppdragsarkeologins aktörer framfört önskemål om goda exempel i tillgänglighet. Vi har eftersträvat att möta detta önskemål genom att utforma rapportens Del 2 – *Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar*.

Under projektets gång har vi observerat följande effekter:

- Genom FuTArks workshopar har vi gett funktionshinderrörelsen ökade möjligheter att påverka uppdragsarkeologins förmedlingsverksamhet och innehåll.
- Genom FuTArks workshopar har vi möjliggjort kunskaps- och erfarenhetsutbyte för uppdragsarkeologins olika aktörer kring funktionshindersperspektivet.
- Länsstyrelsen Östergötland har skrivit in tillgänglighet i ett av sina uppdragsarkeologiska anbud.
- Flera uppdragsarkeologiska undersökare har arbetat med utkast till FuTArks Del 2 – *Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar*, i sitt förmedlingsarbete. I Del 1 redovisas vilka effekter detta haft på arkeologernas visningsverksamhet.
- Arkeologerna SHMM har samarbetat med Funktionsrätt Östergötland och genomfört en utbildning i tillgänglighet.
- Stiftelsen Kulturmiljövård har utökat sin förmedling i fält genom att metodutveckla ett digitalt alternativ.

Källor

- Arnberg, A. & Gruber, G. 2014. Participate in a Broader Sense? Thoughts on Swedish Contract Archaeology and Approaches to the Public in the Light of the Excavations in Motala 1999–2013. I: *Current Swedish Archaeology*, Vol 22, 2014.
- Barnes, Colin. 2012. Understanding the Social Model of Disability: Past, Present and Future. I: Watson, Nick; Roulstone, Alan & Thomas, Carol (red.). *Routledge Handbook of Disability Studies*, s. 12–29. Routledge, New York.
- Engström, E. (red.), 2017. *FuTArk – Funktionsvariation Tillgänglighet Uppdragsarkeologi. Rapport från en förstudie inom Riksantikvarieämbetets FoU-program*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:88.
- Engström, Mats & Gruber, Göran. 2011. "But how do you go about it?": mobilization processes in partnership building concerning the public face of contract archaeology. *Current Swedish archaeology*. 2011(19), s. 203–222.
- Harrison, Rodney. 2013. *Heritage. Critical Approaches*. Routledge, London.
- Högberg, Anders. 2008. "Community archaeology" – en samskapandets arkeologi. I: Burström, Mats (red.). *Arkeologi i förorten: berättelser från norra Botkyrka*. Huddinge: Arkeologi, Institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola, s. 119–140.
- Kajda, Kornelia; Michalik, Tomasz & Kobińska, Dawid. 2015. Heritage for All – A Contribution to the Inclusion of People with Intellectual Disabilities in Archaeology: A Polish Perspective. I: *Current Swedish Archaeology*, vol. 23, s. 131–156.
- Karlsson, Håkan & Nilsson, Björn. 2001. *Arkeologins publika relation: en kritisk rannsaking*. Bricoleur press, Göteborg.
- Malmlöf, Maria (red.). 2013. *Förmedlingens möjligheter: några framtidsperspektiv på uppdragsarkeologi*. Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholm.
- Oliver, M. 1990. *The Politics of Disablement*. Macmillan, London.
- Riddle, Christopher A. 2013. The Ontology of Impairment: Rethinking How We Define Disability. I: Wappett, Matthew & Arndt, Katarina (red.). *Emerging Perspectives on Disability Studies*, s. 23–39. Palgrave Macmillan, New York.
- Riksantikvarieämbetet, 2016. *Kulturarv för alla. Sammanfattande redovisning av: En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016*. Rapport från Riksantikvarieämbetet.
- Shakespeare, Tom. 2013. *Disability Rights and Wrongs Revisited* [2nd edition]. Taylor and Francis, Hoboken.
- Shildrick, Margrit. 2012. Critical Disability Studies: Rethinking the Conventions for the Age of Postmodernity. I: Watson, Nick; Roulstone, Alan & Thomas, Carol (red.). *Routledge Handbook of Disability Studies*, s. 30–41. Routledge, New York.
- Smith, L. 2006. *Uses of Heritage*. Routledge, London.
- Snyder, Sharon L. & Mitchell, David T. 2006. *Cultural Locations of Disability*. University of Chicago Press, Chicago.
- Svanberg, F. & Wahlgren, K. 2007. *Publik Arkeologi*. Statens Historiska museer, Stockholm.

Noter

- 1 www.do.se.
- 2 Riksantikvarieämbetet 2016, s. 5.
- 3 Engström 2017.
- 4 Bland annat projekt HAIKU, FOKUS och Funktek.
- 5 Harrison 2013.
- 6 Smith 2006.
- 7 Till exempel Shakespeare 2013.
- 8 Oliver 1990; Riddle 2013:24ff; Shakespeare 2013:11ff.
- 9 Barnes 2012.
- 10 Shakespeare 2013:47–52.
- 11 Shildrick 2012:30f.
- 12 Snyder & Mitchell 2006.
- 13 <https://termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=812&SrcLang=sv> (hämtad 2021-11-05).
- 14 <https://www.funktek.se/ordlista/> (hämtad 2021-11-05).
- 15 Smith 2006; Harrison 2013; Kadja et al. 2015.
- 16 Kadja, et al. 2015 och där a.a.
- 17 Philips & Gilchrist 2012; Kadja, et al. 2015.
- 18 Arnberg & Gruber 2014; se även Karlsson & Nilsson 2001; Svanberg & Wahlgren 2007.
- 19 Högberg 2008; Engström & Gruber 2011; Malmlöf (red.) 2013.
- 20 "Handikapprörelsen och forskningen" 2006; "Från forskningsobjekt till medaktör" 2011; "Handikappförbundens plattform för forskning" 7 oktober 2010, reviderad 2015.
- 21 <http://funktionsratt.se/sidorutanfor-menyn/brukarmedverkan/checklista-for-brukarmedverkan/>.

Delstudie 1

Uppdragsarkeologin och funktionshinderspolitiken

Attityder till funktionshinderperspektivet inom uppdragsarkeologin

Göran Gruber

Inledning

Målet med den här delstudien är att visa på strukturer och attityder/förhållningssätt som skapar hinder för bredare inkludering av personer med funktionsnedsättning i svensk uppdragsarkeologisk praktik. Grundfrågan är om och i så fall på vilka sätt funktionshinderspolitiken är en del av uppdragsarkeologins beslutsprocesser. Mer preciserat fokuserar studien på hur regionala myndigheter – *länsstyrelserna*, – men också uppdragstagarna – *uppdragsarkeologerna* – inkluderar funktionshinderperspektiv i beslut kring uppdragsarkeologiska ärenden. Studiens fokus ligger på uppdragsarkeologins publika sida – *förmedling* – och berör inte arbetsmarknadsfrågor.

Källmaterial

Studien utgår från tre källmaterial: dels en analys av officiella dokument som lägger grunden till riksdagens och regeringens mål för funktionshinderspolitiken. Dels två enkätundersökningar som utförts inom projektet FuTArk – den ena riktad till länsstyrelser och den andra till uppdragstagare/arkeologiska firmor.

I studien har vi även använt en enkät som Riksantikvarieämbetet publicerade 2016 i rapporten *Kulturarv för alla*. Där sammanfattar myndigheten sitt arbete utifrån regeringens strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016.¹ Till skillnad från vår enkät är Riksantikvarieämbetet en kvantitativ undersökning där resultaten presenteras i hur många procent som håller med om/inte håller med om de påståenden som ställts upp. Trots det är den

användbar som bollplank i bearbetningen av våra egna enkäter. Flera av frågorna, eller rättare sagt påståenden, berör samma områden.

Disposition

Texten har följande disposition. Inledningsvis ges en kort beskrivning av det uppdragsarkeologiska systemet och dess koppling till kulturpolitiken. Syftet är att ge de läsare som inte har någon djup kunskap i det uppdragsarkeologiska systemet, en förståelse för vad uppdragsarkeologi är samt hur området kopplas till kulturpolitiken och nationella mål för kulturmiljön.

Under rubriken *Funktionshinderspolitiken* presenteras de politiska utgångspunkterna för hela funktionshinderområdet, det vill säga visioner och mål som riksdag och regering ställt upp samt hur dessa ska uppnås. Här inkluderas den utvärdering som Myndigheten för delaktighet publicerade 2016 vilken beskriver Funktionshinderspolitiken mellan åren 2011 och 2016. Under rubriken Kulturarv för alla presenteras valda delar av Riksantikvarieämbetet rapport gällande funktionshinderspolitiken 2011–2016.

Den största och centrala delen av studien består av en bearbetning och analys av den enkät som skickats till ett flertal av landets länsstyrelser. Bearbetning och text följer upplägget på enkäten och har sorterats under rubrikerna: *Länsstyrelserna och funktionshinderspolitiken*, *Länsstyrelserna och uppdragsarkeologin*, *Länsstyrelsernas utmaningar och behov*.

Därefter följer en kortare presentation av den enkätundersökning riktad till uppdragstagarna som genomfördes och publicerades i FuTArks förstudie.²

Avslutningsvis diskuteras resultatet av denna delstudie under rubriken *Attityder till funktionshinderspersion i svensk uppdragsarkeologi*.

Kulturpolitik och uppdragsarkeologi

Nedan beskrivs kort politikområdet som styr kulturarvs- och kulturmiljöarbete. Dessutom ges en övergripande introduktion till uppdragsarkeologisk praktik. Texten vänder sig särskilt till de läsare som saknar djupare kunskap kring dessa områden.

Nationella kulturmiljömål

Det nationella arbetet med kulturarv och kulturmiljöer sorterar under kulturdepartementet och är därmed en del av kulturpolitiken. Sedan 1990-talet har de kulturpolitiska målen inom dessa områden successivt förändrats. Om arbetet tidigare framför allt syftade till att vårda, bevara och utbilda så har det allt mer skett en förskjutning mot värden där kulturarvet idag ses som en resurs inte bara för individen utan också för den sociala och ekonomiska samhällsutvecklingen.

Förskjutningen har identifierats i tre övergripande tendenser:³

1. av aktörsmonster, resursflöden och styrning, vilket inneburit att offentlighetens betydelse har minskat till förmån för marknaden, men också att hela kulturarvsfältet fått en generellt ökad betydelse i samhället.
2. av värderingar, mål och funktioner vilket innebär ökad anpassning till demokratiska och mångkulturella tankemonster.
3. av synen på folket/publiken, det vill säga avnämarna, vilka allt mer blivit konsumenter och kunder som kulturarvsinstitutionerna serrar på den historiekulturella marknaden med upplevelser, underhållning och lokal identitet.

Tendenserna framträder tydligt på kulturdepartementets hemsida. Där kan vi läsa att målen för den svenska kulturpolitiken är att vara ”en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund, att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling”.⁴ Kulturpolitiken svarar på så sätt upp mot övergripande demokratiska mål vilka knyts till arbetet med mänskliga rättigheter och social hållbar utveckling då politikområdet ska ”främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor.”⁵

De demokratiska skrivningarna återkommer i målen för det nationella kulturmiljöarbetet.⁶

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas.
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Möjligheterna att genomföra dessa mål bottnar i kulturmiljölagen (KML) samt de förordningar och vägledningar som formulerats gällande tillämpningen av lagen.

Enligt kulturmiljölagen portalparagraf är det ”en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas”.

Målet med lagen är att ”tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer”.⁷

Riksantikvarieämbetet är den strategiska myndighet som ansvarar för frågor rörande kulturarv såsom kulturlandskap, kulturmiljöer, kulturföremål och museer. Myndigheten ska vara pådrivande och stödjande inom sitt verksamhetsområde och ska ha ett "samlat ansvar, sektorsansvar, för funktionshinderfrågor med anknytning till myndighetens verksamhetsområde" i förhållande till andra parter.⁸

Det uppdragsarkeologiska systemet

Svensk uppdragsarkeologi är en del av samhällets fysiska och sociala planering och utveckling. Uppdragsarkeologi är ett samlingsbegrepp för de arkeologiska utredningar och undersökningar som länsstyrelsen beslutar om ska genomföras i samband med markexploateringar och regleras av 2 kap. kulturmiljölagen. Uppdragsarkeologi är en praktik som omfattas av de nationella målen för kulturmiljöarbetet.

Syftet med uppdragsarkeologin är att dokumentera de fornlämningar som berörs/förstörs vid markexploateringar, ta vara på fornyfynd samt rapportera och förmedla resultaten.⁹ Dokumentationen innebär att registrera fakta om fornlämningen, dess innehåll och uppbyggnad samt ge meningsfull kunskap om det samhälle lämningen representerar. Kostnadsansvaret för uppdragsarkeologiska undersökningar vilar i normalfallet på företagaren/exploatören.¹⁰

Det uppdragsarkeologiska systemet består av tre parter:

1. **företagaren/exploatören** – som ska utföra ett arbetsföretag
2. **länsstyrelsen** – statlig regional myndighet som fattar beslut
3. **undersökande organisation** – som utför de arkeologiska undersökningarna.

Riksantikvarieämbetet är tillsynsmyndighet för uppdragsarkeologin och formulerar vägledning samt föreskrifter om hur kulturmiljölagen ska tolkas samt tillämpas inom området.¹¹

Den uppdragsarkeologiska processen beskrivs ofta i linjära termer, eller i tre distinkta steg

– antikvarisk dokumentation, vetenskapliga bearbetningar och tolkningar av de arkeologiska materialen samt förmedling av de arkeologiska resultaten. I den processen är den så kallade allmänheten, eller publiken/avnämarna, inte aktiva deltagare. Publiken tillskrivs istället rollen som mottagare av de kunskaper som arkeologerna producerar och kommunicerar genom exempelvis guidade visningar, utställningar, föreläsningar, publicering av texter etc.¹²

Den passiva roll som aktörerna utanför det uppdragsarkeologiska systemet har dock på senare år kommit att problematiseras. Uppdragsarkeologi förstås allt mer som en praktik vilken etablerar otaliga möten med offentliga, privata och civila aktörer på såväl lokal, regional, nationell som internationell nivå. Dessa använder, eller brukar, i sin tur uppdragsarkeologin, de arkeologiska resultaten, kulturmiljöerna och så vidare utifrån sina egna mål, drivkrafter och/eller organisationer.¹³ Den insikten väcker vidare frågor om hur/om uppdragsarkeologin inkluderar personer med funktionsnedsättning?

Funktionshinderspolitiken

Handlingsplanen *Från patient till medborgare* från 2000 brukar pekats ut som en viktig startpunkt för formulerandet av målen och inriktningen för den nationella funktionshinderspolitiken.¹⁴ Detta beskrivs som ett paradigmskifte då fokus förflyttades från att beskriva personer med funktionsnedsättning som vårdobjekt till att betrakta funktionshinderspolitiken som en demokratifråga, där arbetet inte hade någon bortre gräns.

I denna del av vår studie vill vi visa på de förändringar som skett inom funktionshinderspolitiken från millennieskiftet fram till studiens genomförande 2018. Texten lyfter fram några centrala styrande dokument vilka sätter ramarna framför allt för det statliga arbetet. Det är riktlinjer som riksdag och regering har beslutat om och som de statliga myndigheterna förväntas följa. Texten lyfter även fram några av de problem som Myndigheten för delaktighet har

identifierat och som längre fram i denna studie har en direkt bäring på kulturmiljöarbetet och uppdragsarkeologin.

En slutsats vi redan nu kan dra är att myndigheterna har ett mycket starkt stöd för att agera och förändra förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning så att de kan delta fullt ut i samhället. Detta gäller även inom kulturarvs- och kulturmiljösektorn. Målen och regelverken/lagarna finns på plats. Nu handlar det om att i den vardagliga praktiken agera utifrån dem.

Funktionsrättskonventionen, tillgänglighet och universell utformning

I december 2008 ratificerade Sverige *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*.¹⁵ Syftet med konventionen är att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras inneboende värde. Konventionen består av 50 artiklar vilka beskriver de mänskliga rättigheter som personer med funktionsnedsättning har och vad som krävs för att dessa inte kränks. Konventionen tar ställning för att det går att ta bort och förebygga funktionshinder genom förändringar i miljö och omgivning.

I Sverige började konventionen gälla från 14 januari 2009. Det innebär att alla lagar och all offentlig verksamhet från och med det datumet ska följa dess artiklar samt att myndigheter, landsting, regioner och kommuner är skyldiga att respektera, skydda, uppfylla och främja rättigheterna.

För att alla människor ska kunna nyttja sina mänskliga friheter och rättigheter måste samhället vara *tillgängligt* och *universellt utformat* enligt konventionen. Detta är två centrala begrepp vilka återkommer både i den nationella funktionshinderspolitiken samt i myndigheters målbeskrivningar.

I konventionens artikel nio preciseras begreppet tillgänglighet på följande sätt:

”För att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva oberoende och fullt ut delta på alla livets områden, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation, innefattande informations- och kommunikationsteknik (IT) och -system samt till andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten både i städerna och på landsbygden.”¹⁶

Begreppet tillgänglighet ska alltså förstås som en allmän princip vilken inbegriper såväl *fysiska miljöer* som *information* och *kommunikation*.

Begreppet universellt utformade preciseras i sin tur på följande sätt:

”universellt utformade’ betyder sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning. ’Universellt utformade’ ska inte utesluta hjälpmedel för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning där så behövs.”¹⁷

Diskrimineringslagen

Den svenska diskrimineringslagen trädde i kraft 1 januari 2009. Syftet med lagen är att

”motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder”.¹⁸

Lagen gäller inom arbetsliv, utbildning, hälso- och sjukvård, varor, tjänster och flera andra samhällsområden.

Funktionsnedsättning utgör en av de sju diskrimineringsgrunder som lagen omfattar.

I detta sammanhang definieras begreppet funktionsnedsättning som

”varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födseln, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå”. Däremot ses tillfälliga begränsningar av en persons funktionsförmåga inte som funktionsnedsättning i diskrimineringslagens mening.¹⁹

I detta sammanhang kan det vara på sin plats att skilja på begreppen *funktionsnedsättning* och *funktionshinder*. Det förra innebär en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Det är alltså något som en person har och inte något som en denne är. Funktionshinder beskriver i sin tur den begränsning en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen, det vill säga i mötet mellan människa och miljö. Det kan handla om allt från höga dörrtrösklar till attityder och ska förstås som att det är miljön och omgivningen som är funktionshindrande.²⁰

Strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken

2011 presenterade regeringen *En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016*. Utgångspunkten för denna var bland annat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och konventionen för barnets rättigheter. Strategins övergripande mål var ”ett samhälle som utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhället och jämlika i levnadsvillkor för flickor och pojkar, män och kvinnor med funktionsnedsättning”. I den presenterades en inriktning och konkreta mål för samhällets insatser inom funktionshinderområdet under kommande fem år samt förslag på hur arbetet skulle följas upp.²¹

Strategiarbetet prioriterade nio områden däribland arbetsmarknadspolitik, socialpolitik, utbildningspolitik men också området kultur-media-idrott inom vilket vi återfinner kulturarvssektorn och kulturmiljöarbetet. För att uppnå de funktionspolitiska målen ansågs de statliga myndigheternas ansvar och insatser inom

de nio områdena som betydelsefulla. 22 strategiska myndigheter, däribland Riksantikvarieämbetet, fick i särskilt uppdrag att under de närmaste fem åren arbeta mot strategins mål men också med hur dessa skulle följas upp. Nedan återkommer vi till området kultur-media-idrott.

Utvärdering av funktionshinderspolitiken.

2016 genomförde Myndigheten för delaktighet en utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken mellan åren 2011 och 2016. En viktig generell slutsats var att utvecklingen bara långsamt hade rört sig framåt under strategitidsperioden. Detta gällde de flesta av politikområdena. Strategin hade med andra ord inte fått avsedd effekt. Även om Myndigheten för delaktighet noterar att tillgängligheten ökat något så konstateras att det kvarstår många och stora hinder för delaktighet. Exempelvis lyfter de fram att personer med funktionsnedsättning har en lägre utbildningsnivå vilket i förlängningen innebär svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Väl där upplever de diskriminerande attityder från arbetsgivare.²²

Enligt Myndigheten för delaktighet har personer med funktionsnedsättning fortfarande betydligt sämre levnadsvillkor i jämförelse med övriga befolkningen. De kan inte delta i samhället på lika villkor. Därför anser myndigheten att funktionshinderspolitiken måste bli både mer effektiv och systematisk. Ökad integrering av funktionshinderspolitiken inom alla samhällets områden ses som den enda långsiktiga vägen framåt.²³ Detta är synnerligen relevanta iakttagelser även för vår studie och vi kan ställa frågan huruvida det skett en ökad effektivisering och ett mer systematiserat arbete kring funktionshinderspolitiken inom kulturarvssektorn och kulturmiljöarbetet sedan utvärderingen genomfördes?

Ett av problemen som Myndigheten för delaktighet synliggör är att det finns en otydlig struktur i genomförandet av funktionshinderspolitiken. Olika styrningarna överlappar varandra vilket i sin tur skapar oklarheter kring hur myndigheterna ska agera:

”Utöver strategin behöver de strategiska myndigheterna förhålla sig till förordning 2001:526 om de statliga myndigheternas ansvar

för genomförande av funktionshinderspolitiken samt andra regeringsuppdrag. Dessutom har vissa myndigheter särskilda uppdrag som sektorsmyndigheter vilket innebär att de ska samordna, stödja och vara pådrivande i förhållande till övriga aktörer inom sektorn.”²⁴

Myndigheten för delaktighet menar att genomförandet av funktionshinderspolitiken skulle bli effektivare om det fanns en bredare samordning mellan stat, kommuner landsting och regioner. De efterfrågar en integrering av funktionshindersperspektivet hos *alla* statliga myndigheter, samt att 30 myndigheter ska ha ett särskilt ansvar för genomförandet av funktionshinderspolitiken.²⁵

Myndigheten för delaktighet betonar också vikten av kunskap om tillgänglighet, funktionshindersperspektiv och hur arbetet kan genomföras. Utan denna kunskap kan det vara svårt att använda andra typer av verktyg.

”Krav i upphandling går inte att ställa såvida inte kunskapen om vilka krav och hur de ska ställas finns på plats. På samma sätt är lagar och andra författningar svåra att följa upp om det inte är definierat vad de avser. Genom ökad samverkan, utveckling av kunskap, forskning och ett ökat användande av krav i upphandling, kravställning i befintliga bidrag och allmänt ökande integrering av funktionshindersperspektiv kommer utvecklingen gå framåt och behoven av åtgärder i efterhand minska.”²⁶

Detta efterfrågade perspektiv på kunskap exempelvis i samband med upphandlingar kan vi i vår enkät med länsstyrelserna se är relevant även för det uppdragsarkeologiska området.

Nationell funktionshinderspolitik

I november 2017 biföll riksdagen regeringens proposition gällande nya mål för den nationella funktionshinderspolitiken. Målet formulerades på följande sätt: att med *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle*

*med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och att barnrättsperspektivet uppmärksammas.*²⁷

Funktionshinderspolitikens inriktning motiveras med utgångspunkt från Sveriges nationella åtaganden om mänskliga rättigheter. De politiska målen ses som viktiga för att skapa ett jämlikt samhälle, där människors olika bakgrund eller förutsättningar inte ska avgöra deras möjligheter till *delaktighet* i samhället. Att förebygga och motverka diskriminering ses dessutom som grundläggande för att människors lika värde ska respekteras. Vidare poängteras att människors individuella förutsättningar och behov också är en viktig utgångspunkt i arbetet med en socialt hållbar utveckling. I det sammanhanget knyts funktionshinderspolitiken också till de mål som beslutats inom ramen för FN:s Agenda 2030, där syftet bland annat är att förverkliga mänskliga rättigheter för alla.²⁸

För att samhället ska nå de nationella målen ska genomförandet av funktionshinderspolitiken inriktas mot fyra sätt att förebygga och undanröja funktionshinder i samhället:²⁹

- att med universell utformning göra rätt från början
- att identifiera och åtgärda brister
- att med stöd och lösningar kopplat till individen stärka delaktigheten
- att motverka all form av diskriminering.

De statliga myndigheterna har alla ansvar för genomförandet av funktionshinderspolitiken. Detta regleras genom flera olika förordningar vilka riktar sig till statliga myndigheter generellt men även mer direkt till Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna. Som framgår ovan anser Myndigheten för delaktighet att detta bidrar till en ötydlighet av struktur kring genomförandet av politiken.

I Förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken formuleras detta på följande sätt: ”Myndigheter under regeringen ska utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de funktionshinderpolitiska målen.”

Detta innebär bland annat att myndigheterna ska verka för att personer med funktionsnedsättning ges full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor.³⁰

Landets 21 länsstyrelser ansvarar för den statliga förvaltningen i länen om inte någon annan myndighet har ansvaret för särskilda förvaltningsuppgifter. I Förordning (SFS 2017:868) med länsstyrelseinstruktion finns formuleringar som berör funktionshindersperspektivet. I förordningens 5 §, punkt fyra, kan vi läsa att länsstyrelsen ska:

”vid samråd, beslut och andra åtgärder verka för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning”.³¹

Länsstyrelserna ska alltså verka för tillgänglighet och delaktighet i allt de gör. Detta är en skyldighet och inte något valbart.

Kulturarv för alla

Kultur-media-idrott var ett av de nio prioriterade områdena i regeringens strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken åren 2011–2016.

För området skapades följande inriktningsmål:³²

- Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kultur- och idrottslivet ska förbättras.
- Funktionshindersperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom kulturområdet och idrottsområdet.
- Medietjänster och film ska i högre utsträckning utformas på ett sätt som gör dem tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Av dessa tre är det framför allt den första som aktualiseras när vi i den här studien diskuterar attityder till funktionshindersperspektivet inom uppdragsarkeologin. Mål två som berör bidragsgivande utgör en mycket liten del inom uppdragsarkeologin. Däremot är bidragsgivandet en viktig styrmetod i Riksantikvarieämbetets mobiliseringsarbete kring kulturarv och kulturmiljöer. Mål tre uppfattar vi som mer direkt knuten till massmediebranschen.

I strategin tillskrevs Riksantikvarieämbetet ytterligare ett delmål. Formuleringen av det visar återigen myndighetens särskilda ställning och ansvar att driva funktionshinderspolitiken inom verksamhetsområdet kulturarv/kulturmiljövård:

”Riksantikvarieämbetet har en föredömlig, samlande, stödjande och pådrivande position i arbetet med att genomföra funktionshinderspolitiken på nationell och regional nivå, så att personer med funktionsnedsättning, i rimlig omfattning, kan ha samma möjligheter att verka inom Riksantikvarieämbetets ansvarsområde och ha tillgång till dess tjänster.”³³

Utvärdering av Riksantikvarieämbetets arbete

Riksantikvarieämbetet gör i rapporten *Kulturarv för alla* (2016) en övergripande sammanfattning av det arbete som myndigheten gjort som del av funktionshinderspolitiken åren 2011–2016.³⁴ Nedan väljer vi att mycket kort lyfta några för den här studien viktiga slutsatser.

Utifrån strategins inriktningsmål menar Riksantikvarieämbetet att funktionshindersperspektivet och funktionshinderfrågorna har kunnat integreras i myndighetens verksamhet såsom bidragsgivning och vägledningsarbete.

Funktionshindersperspektivet anses också i en allt högre grad också ha blivit en del av länsstyrelsernas och läns museernas arbete. Här pekas på hur kompetensnivån hos de anställda på myndigheter och museer har ökat till följd av olika utbildningar, konferenser, seminarier och skapande av nätverk.

Riksantikvarieämbetet beskriver hur de fört in funktionshindersperspektivet i sitt arbete med bidragsgivning. Kulturmiljövårdsanslaget omfattar årligen cirka 230 miljoner kronor och är ett av kulturmiljövårdens viktigaste styrmedel. Medlen fördelas av länsstyrelserna till olika aktiviteter/insatser i länet. Huvudsakligen används de till vård av och information om kulturhistoriskt värdefulla byggnader, landskap och fornlämningar. Sedan 2010 har allt större vikt lagts vid att tillgängliggöra kulturmiljöer och vägledningen/-ar. Till länsstyrelserna poängteras att bidragsgivningen bör

”präglas av ett förhållningssätt som innebär att tillgänglighetsinsatser genomförs så att funktionshinder undanröjs i så stor utsträckning som möjligt”.³⁵

En viktig fråga i sammanhanget blir i vilken omfattning detta har skett. Läser vi rapporten noteras att det är en försvinnande liten del av kulturmiljövårdsanslaget som faktiskt används till att skapa tillgänglighet kring kulturmiljöer. En sammanställning av det ekonomiska utfallet mellan 2010 och 2015 visar att bara 0,5 till 1,5 procent per år av det totala anslaget har använts för tillgänglighetsåtgärder. I detta sammanhang ska begreppet tillgänglighet dessutom ges en bred tolkning och är inte specifikt inriktat mot funktionshindersproblematik.

Riksantikvarieämbetet ger i rapporten *Kulturarv för alla* en bred bild av de insatser som skett inom kulturmiljöområdet kopplat till funktionshinderspolitiken. Vid sidan av utbildningar/konferenser beskrivs bidragsverket, digitala satsningar, framtagandet av en handbok för besöksmål, Arkeologidagen och FoU-arbete.³⁶ Vad som tydliggörs när vi läser rapporten är att myndighetens arbete med strategier för genomförandet av funktionshinderspolitiken överhuvudtaget inte alls har inkluderat den uppdragsarkeologiska praktiken. Denna lyser helt med sin frånvaro. Trots de tydliga politiska målen inom funktionshinderspolitiken kan vi konstatera att uppdragsarkeologin i detta sammanhang är något av ett icke-område? Kan det vara en följd av att verksamheten så tydligt befinner sig i skärningen mellan kulturpolitik/nationella kulturmiljömål, markexploatering, marknad/upphandling, vetenskap och publik kommunikation? Det vill säga här finns ett flertal kontaktytor med inte alltid förenliga samhällssektorer som i förlängningen gör det svårt att även inkludera funktionshindersperspektivet.

Riksantikvarieämbetet ger en positiv framtidsbild och menar att till följd av ökad kompetens hos aktörerna inom sektorn men också ett ökat samarbete med funktionshinderrörelsen i kombination med tydligare juridiska och politiska riktlinjer/styrning kommer detta att kunna ge god effekt över

tid. Samtidigt är myndigheten medvetet om att utvecklingen går mycket långsamt och att det återstår ett mycket omfattande arbete med att utveckla tillgängligheten till kulturmiljön särskilt för personer med funktionsnedsättning exempelvis.³⁷

Länsstyrelserna och funktionshinderspolitiken

Mot bakgrund av de politiska och juridiska kontexterna som texten inledningsvis berört ska vi nu titta närmare på hur länsstyrelserna förhåller sig till funktionshinderspolitiken i sin vardagliga praktik. Som regionala myndigheter är de centrala aktörer med stort ansvar för att genomföra den.

Enkätundersökningen som FuTArk-projektet genomförde under 2018 är utgångspunkten för analysen av länsstyrelserna. Texten nedan följer enkätens upplägg och frågorna återges vart efter de bearbetas.

Enkätundersökning

Länsstyrelserna är statliga myndigheter och fungerar som regeringens företrädare i länen. I Sverige finns sammanlagt 21 länsstyrelser. Deras uppgift är att se till att de mål som riksdagen och regeringen beslutat om inom politikområden uppnås samtidigt som hänsyn tas till länets förutsättningar. Även om länsstyrelserna sinsemellan är organiserade på olika sätt finns liknande avdelningar som arbetar inom områden såsom landsbygd, miljö, samhällsbyggnad, hållbar tillväxt, och så vidare. Avdelningarna är i sin tur indelade i mindre enheter, eller funktioner, där kulturmiljöfunktionerna ofta ingår i samhällsbyggnadsavdelningarna.

FuTArks enkätundersökning har riktats till länsstyrelsernas kulturmiljöenheter/-funktioner. Det är på den nivå som det vardagliga kulturmiljöarbetet sker däribland beslut rörande uppdragsarkeologi. Här omsätts övergripande mål/visioner, handlingsplaner, etc. i aktiviteter. Personalen på dessa funktioner har dessutom direktkontakt med samhällets offentliga, privata och civila aktörer.

Enkäten skickades ut till tolv av de 21 länsstyrelserna. Urvalet grundas i att enkäten ska förstås som kvalitativ och inte kvantitativ. Vi efterfrågade med andra ord inte statistik inom området. Vi var intresserade av var hur myndigheterna och personalen på funktionsnivå berättar om vad de gör och hur de värderar sitt arbete kring funktionshindersperspektivet. Att vi gjorde ett urval bland länsstyrelserna bygger också på att den uppdragsarkeologiska praktiken varierar stort i omfattning mellan olika delar av landet. För att enkätens svar ska vara relevanta för FuTArks delundersökning krävs att respektive länsstyrelse faktiskt fattar beslut om arkeologiska undersökningar.

Urvalet bygger på den sammanställning om svensk uppdragsarkeologi som Riksantikvarieämbetet genomförde 2012.³⁸ I den listas de beslutade kostnaderna för uppdragsarkeologin fördelade på län för åren 2006–2011. Då detta vid tillfället för enkätundersökningen var den senaste utförda sammanställningen valde vi de tolv länsstyrelserna med kostnadsmässigt mest genomförd uppdragsarkeologi. I några fall har de svarande angett att de antagligen inte genomfört några upphandlingar, alternativt inte beslutat om några större undersökningar, vilket visar att enkäten har nått till de för undersökningen mest relevanta länsstyrelserna. Från Riksantikvarieämbetets lista har två länsstyrelser valts bort, Blekinge och Östergötland.³⁹

FuTArks enkät skickades till följande länsstyrelser: Dalarna, Halland, Jönköping, Kalmar, Kronoberg, Skåne, Stockholm, Södermanland, Uppsala, Västmanland, Västra Götaland och Örebro. Enkäterna tillsammans med följebrev gick ut via mejl den 20 augusti 2018. Svaren önskades tillbaka senast den 20 september. En påminnelse om svarsdatum skickades ut den 14 september. Till de som inte svarat innan sista datumet skickade ytterligare en påminnelse den 6 oktober.

Sammanlagt inkom tio enkätsvar, 83 procent. En länsstyrelse meddelade före sista svarsdatum att:

”Jag har tittat på enkäten och den är omfattande. Jag har mycket svårt att få tid att ge utförliga svar på alla frågor, samtidigt som det bör vara jag i min roll som enhetschef som

svarar. Tyvärr måste jag därför meddela att tiden inte räcker till.”⁴⁰

Den andra länsstyrelsen som valde att inte svara har trots två påminnelser valt att inte kommentera detta.

I texten nedan refereras till respektive länsstyrelse-svar som Lst 1, 2, 3, 4 och så vidare. Notera att dessa siffror inte alls överensstämmer med den ordningen som de presenterades ovan. Vi har valt att anonymisera svaren eftersom vårt syfte inte är att peka ut vilken myndighet som gjort vilka uttalanden. Vi har bearbetat och analyserat uttalandena på ett sätt där enkätsvaren ska ses som gemensamma för alla länsstyrelser där det förekommer såväl samstämmigheter som konflikter vad gäller uppfattningar, kunskaper och ageranden i relation till funktionshindersperspektivet.

Enkätens frågor är strukturerade under fem rubriker:⁴¹

1. Svarande.
2. Tillgänglighet, delaktighet och funktionshinderspolitiken.
3. 2 kap. KML – uppdragsarkeologi.
4. Utmaningar, konflikter och utveckling.
5. Övrigt.

Fråga 1–3 under första rubriken berör vilken länsstyrelse det är frågan om, vem eller vilka personer som har svarat samt deras kontaktuppgifter. Under den andra rubriken knyter frågorna an till funktionshinderspolitiken och berör utbildning inom funktionshindersperspektivet, tillgänglighet och delaktighet men också om kunskapsnivåer, ansvar och arbetssätt. Även om frågorna riktar sig till respektive länsstyrelses kulturmiljöfunktion och inte den regionala myndigheten som helhet så är frågorna under denna rubrik bredare till sin karaktär. Under den tredje rubriken fokuserar frågorna mer direkt på länsstyrelsernas arbete med uppdragsarkeologi. Här ställs också en kontrollfråga om hur många upphandlingar som respektive länsstyrelse genomfört vilket synliggör de olika situationerna/förutsättningarna i landet. Frågorna under den fjärde rubriken är mer framåtsyftande där länsstyrelserna uppmanas

att identifiera såväl utmaningar och konflikter som sätt att hantera dessa. Rubrik fem öppnar upp för ytterligare kommentarer kring enkätens övergripande tema.

Tillgänglighet, delaktighet och funktionshinderspolitiken

Enkätfrågorna under rubriken Tillgänglighet, delaktighet och funktionshinderspolitiken var följande:

Fråga 4. På vilka sätt har er funktion på länsstyrelsen tagit del av funktionshinderspolitikens mål?

Fråga 5. Vilken kompetens har personal på er funktion relaterat till begrepp som tillgänglighet och delaktighet ur ett funktionshinderperspektiv?

Fråga 6. Finns det någon inom er funktion med särskild kunskap och/eller ansvar gällande tillgänglighets-/delaktighetsfrågor ur ett funktionshinderperspektiv?

Fråga 7. Myndigheten för delaktighet har lyft fram fyra olika sätt att arbeta för att förebygga och undanröja funktionshinder i samhället. Hur arbetar er funktion med dessa? Frågan gäller både internt och i det externa myndighetsarbetet, exempelvis kopplat till fornvårdsobjekt och kulturresevat. Beskriv kortfattat.

Fråga 8. Har ni initierat/upprättat kontakter och/eller samarbeten med någon/några funktionshinderorganisationer eller andra aktörer inom området? Om *Ja*, hur har samarbetet sett ut och hur har det påverkat den egna verksamheten, beskriv kortfattat?

Visioner och mål. I svaren under rubriken *Tillgänglighet, delaktighet och funktionshinderspolitiken* framgår att länsstyrelserna anser sig ha tagit del av och har kunskap om funktionshinderspolitiken. Flera formulerar detta på ett sätt där vi förstår att de framför allt kopplar politikområdet till andra internationella såväl som nationella övergripande visioner, mål och/eller politikområden. I sammanhanget nämns

arbetet med mänskliga rättigheter och arbetet mot diskriminering.

”All verksamhet på Länsstyrelsen utgår från vår värdegrund där principer om bland annat respekt för människors lika värde är en tydlig riktlinje.”⁴²

Den nationella funktionshinderspolitiken ses också i ljuset av globala mål som Agenda 2030 och då särskilt inriktningsmål 11 – *Hållbara städer och samhällen* – respektive 16 – *Fredliga och inkluderande samhällen*.⁴³

En av länsstyrelserna kopplar funktionshinderspolitiken närmare målen för den egna verksamheten, det vill säga de nationella målen för kulturmiljöarbetet.⁴⁴

I enkäten ställs ingen fråga som specifikt nämner Förordning (SFS 2017:868) med länsstyrelseinstruktion som beskriver myndighetens sektorsövergripande uppgifter och där skrivningar om funktionsnedsättning i återfinns i 5 §.⁴⁵ Detta ska förstås som ett från FuTArk medvetet grepp i syfte att se om formuleringarna i 5 § överhuvudtaget är en betydelsefull del i kulturmiljöfunktionernas arbete. Så verkar inte vara fallet då endast *en* av de svarande refererar till paragrafen i anknytning till sin verksamhet och då indirekt

”... alla vi verkar för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning i våra samråd, beslut och andra åtgärder”.⁴⁶

Noteras kan också att endast en av de tio svarande beskriver det egna tillgänglighets- och delaktighetsarbetet kring funktionsnedsättning i relation till länsstyrelsesatsningen *Kalejdoskop – verktyglåda för normkritiskt och inkluderande kulturarvsarbete* och den digitala verktyglådan *Göra Sverige*.⁴⁷ Detta väcker frågor om huruvida det finns ett glapp mellan de regionala myndigheternas kunskap och arbete med funktionshinderperspektivet och de breda delaktighetsarbeten som redan sker inom länsstyrelserna?

En annan intressant notering vi gör är att ingen av länsstyrelserna svarar på ett sådant sätt där vi kan se, eller förstå, att deras arbete är direkt kopplat till skrivningar i den nationella

funktionshinderspolitiken. Här blir fråga sju något av en kontrollfråga då den explicit berör de *fyra arbetssätt* som Myndigheten för diskriminering har tagit fram i syfte att förebygga och undanröja funktionshinder i samhället där ett av dessa direkt berör begreppet universell utformning.⁴⁸ I svaren framgår det ingenstans att de har någon som helst kunskap om dessa arbetssätt. En av Länsstyrelserna svarar till och med öppet att ”vi känner inte till de 4 sätten”.

Vi förstår att de i samband med enkäten gjort sökningar på internet då de kommenterar detta ytterligare, ”vi hittar inte Myndigheten för delaktighets 4 sätt att arbeta för att förebygga och undanröja funktionshinder i samhället”.⁴⁹ En av länsstyrelserna svarar att de inte specifikt arbetar utifrån de fyra arbetssätten, utan att ge prov på någon kunskap om dessa. Däremot poängterar de i mer allmänna ordalag att de arbetar med tillgänglighet på olika sätt.⁵⁰ Vi återkommer nedan till konkreta aktiviteter kring tillgänglighet.

FuTArks enkät visar att kunskaperna hos länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner rörande funktionshinderspolitiken är bristfälliga. Detta blir extra tydligt då svaren bara i något enstaka fall direkt anknyter till politikområdet och/eller till Myndigheten för delaktighet. Detta står i motsats till resultatet i Riksantikvarieämbetets kvantitativa enkät riktad till länsstyrelserna och läns museerna som publicerats i rapporten *Kulturarv för alla*. Där framgår att drygt 80 procent av de svarande helt eller delvis höll med i påstående om att regeringens satsning dels hade väsentligt ökat fokus och engagemanget för funktionshinderspolitikens genomförande, dels varit ett viktigt och effektivt styrinstrument för organisationerna i genomförandet av funktionshinderspolitiken.⁵¹ I FuTArks enkät kan vi visserligen se att det finns en viss medvetenhet om och förhållningssätt till funktionshindersperspektivet inom kulturmiljöfunktionerna. Men denna kunskap knyts huvudsakligen till mer övergripande visioner och målformuleringar om mänskliga rättigheter, diskriminering, etc. vilka i sin tur ska förstås som att de ligger inbäddade i de vardagliga verksamheterna. Vi tolkar detta som att länsstyrelserna har ett ganska passivt förhållningssätt till funktionshinderspolitiken.

Kunskap och ansvar. Enkätens fråga fyra berör hur funktionen på länsstyrelsen konkret har *tagit del av* funktionshinderspolitiken. I svaren är det svårt att utläsa om det är själva politikområdet i sig som länsstyrelsernas medarbetare tagit del av eller om det är ett allmänt förhållningssätt till funktionshindersperspektivet. Nästan alla länsstyrelser redovisar samtidigt att medarbetare genomgått någon form av utbildning inom området. I flera fall är det dock tydligt att detta bara gäller enstaka, eller några få personer inom funktionen.⁵² Här liknar svaren i vår enkät de i Riksantikvarieämbetets rapport *Kulturarv för alla*. I den ansåg nästan 75 procent av de svarande att det fanns *något rätt* i påståendet om att länets kulturmiljövårdare hade hög kompetens i tillgänglighetsfrågor. I flera av kommentarerna till frågan framgår dock att det i många gånger bara var enstaka eller ett fåtal medarbetare som deltagit i dessa utbildningar.⁵³

Vår enkät täcker tyvärr inte in vilka utbildningsmaterial som har använts vid utbildningstillfällena. Däremot kan vi se att formerna för kunskapsöverföring har varierat. I svaren formuleras de som ”utbildningar”, ”seminarier”, ”möten”, ”nätverk”, ”chefscollegium” och ”diskussioner”. Enstaka svarande anger att någon eller några medarbetare har deltagit i utbildningar som har arrangerats av Riksantikvarieämbetet, Statens Fastighetsverk och/eller Handisam. Vidare framgår att dessa utbildningar huvudsakligen har haft fokus på landskap och bebyggda miljöer.⁵⁴ Andra har deltagit i mer odefinierade interna utbildningar på den egna myndigheten. En av länsstyrelserna uppger att de har en introduktionskurs och fördjupningsutbildning för nyanställda i ämnet mänskliga rättigheter.⁵⁵ En intressant notering är att endast en länsstyrelse knyter den egna utbildningen och kunskapsutvecklingen till att de har läst rapporter inom området.⁵⁶ Även detta tolkas som att funktionshindersperspektivet har en perifer position men också att den typen av litteratur kanske inte alltid når sin målgrupp?

Om svaren i fråga fyra berör de utbildningar som medarbetarna genomgått och som framför allt landar i mer övergripande kunskaper så strävar fråga fem och sex mot att mer konkret

snäva in förståelsen för kulturmiljöfunktionernas kunskapsnivå och ansvarsroller. I svaren blir det återigen tydligt att detta inte är ett prioriterat område eller att kunskaperna inte går på djupet. Läser vi uttalandena synliggörs istället något av en glidande skala på kunskapsnivån från en ”generell kunskap om mänskliga rättigheter” samt ”grundläggande förståelse för funktionshindersperspektivet” till en mer ”allmän kompetens men inte specialiserad” till en ”begränsad kunskap” och avslutningsvis ”ingen kunskap alls”.⁵⁷

På frågan om någon enskild person inom funktionen har särskilda kunskaper och/eller ansvar för tillgänglighets- och delaktighetsfrågor ur ett funktionshindersperspektiv svarar fyra länsstyrelser, *Nej*.⁵⁸ En av dessa uttrycker det som att alla bär ett generellt ansvar.⁵⁹ Andra svarar att funktionens personal kan vända sig till en annan enhet på den egna myndigheten för rådgivning inom området.⁶⁰ En länsstyrelse berättar att de i enskilda ärenden har valt att anlita en extern konsult kring denna typ av frågor vilket visar att de själva saknar djupare kunskap i området.⁶¹

Fyra länsstyrelser svarar, *Ja*, på samma fråga.⁶² Två av dessa utvecklar tyvärr inte sina svar. Den tredje ger en mycket intressant inblick då den berättar att det inom myndigheten finns en samverkansgrupp, ”Tillgänglighetsforum”. Den leds av Enheten för social hållbarhet med representanter från ett flertal funktioner men även externa intresseorganisationer med koppling till funktionsnedsättning och till mänskliga rättigheter. Detta forum har bland annat arbetat med tillgänglighet inom ett kulturreseervat och har då fungerat som remissinstans för tillgänglighetsplanen.⁶³ Den fjärde länsstyrelsen ger exempel på hur två av kulturmiljöfunktionens medarbetare (arkeologer) som arbetar med vård och skötsel av fornlämningsmiljöer även ansvarar för att kulturmiljöerna tillgängliggörs för personer med funktionsnedsättning.⁶⁴

Ansvarsfrågan tas även upp i Riksantikvarieämbetets rapport *Kulturarv för alla* och där finns överensstämmelser med FuTArks enkätsvar. I deras enkätstudie framgår att flertalet svarande inte höll med i påståendet att de skulle ha utsetts

någon särskild ansvarig(a) inom kulturmiljö-
vårdsverksamheten för tillgänglighetsfrågor. I kommentarerna framgår det, precis som i vår egen undersökning, att detta inte alltid är ett tydligt organiserat område utan snarare något de svarande ansvarar för tillsammans och/eller att medarbetarna vet vem/vilka inom organisationen som har kunskaper.⁶⁵

Aktiviteter. Som framgick ovan utgår de svarandes arbete inte från de fyra arbetssätt för att förebygga och undanröja funktionshinder i samhället som Myndigheten för delaktighet har tagit fram. Därmed inte sagt att länsstyrelsernas kulturmiljöarbete inte närmar sig begrepp som tillgänglighet och delaktighet samt kopplar dessa till personer med funktionsnedsättning. När de själva beskriver de aktiviteter som genomförs synliggörs ambitioner kring perspektivet genom de ord samt formuleringar som används.

I svaren kan vi läsa att:

- det finns enhetsvisa prioriteringar⁶⁶
- det finns en tillgänglighetsplan för hur arbetet planmässigt och *strukturerat* ska lägga upp⁶⁷
- det finns tillgänglighetsrapporter som successivt ska genomföras⁶⁸
- det har *initierats* projekt kring dövas kulturarv⁶⁹
- det har erbjudits kulturmiljöbidrag för tillgänglighetsåtgärder⁷⁰
- det arbetas åtskilligt med att göra besöksmålen fysiskt tillgängliga⁷¹
- det sker ett fortlöpande arbete med att öka tillgängligheten.⁷²

När länsstyrelserna beskriver sina aktiviteter nämner några att de antingen har eller planerar att upprätta strategidokument i form av riktlinjer för tillgänglighet, tillgänglighetsplaner och/eller tillgänglighetsutredningar.⁷³ Bara några enstaka länsstyrelser lyfter fram att de arbetar med innehållet i den information som myndigheten kommunicerar. Detta kan dels beröra beskrivningar av lagstiftning, tillståndsprocesser och vikten av att formulera beslut på ett lättförståeligt.⁷⁴ Dels kan det handla om att utveckla besöksmålsinformation på ett sådant sätt att den ger en mångsidig bild

av det förflutna baserad på mänskliga rättigheter och jämställdhet.⁷⁵ Några länsstyrelser uppger att de arbetar med hur länsstyrelsen kommunicerar, det vill säga att informationsmaterial som skyltar och hemsidor är informativa, pedagogiska och lättillgängliga.⁷⁶ I ett svar nämns att skyltar med punktskrift tagits fram men också framtagandet av taktila modeller.⁷⁷

Flertalet av länsstyrelserna ger konkreta exempel på hur de arbetar med tillgänglighet och knyter det till besöksmål – byggnadsminnen, fornvårdsobjekt, kulturreservat, kyrkor – det vill säga till *fysisk tillgänglighet*.⁷⁸ Detta kan bestå av att göra det möjligt att både parkera vid och att ta sig fram till ett givet besöksmål.⁷⁹ I några fall har myndigheterna anlitat extern kompetens som arbetat med att undanröja fysiska hinder för personer med funktionsnedsättning.⁸⁰

För Riksantikvarieämbetet är kulturmiljövårdsbidraget ett av de viktigaste instrumenten i genomförandet av funktionshinderspolitiken. I FuTArks enkät är det däremot bara två av de svarande länsstyrelserna som lyfter fram hur de i samband med *bidragsfördelning* har arbetat med lyfta jämställdhetsperspektiv och att mänskliga rättigheter ska få ett genomslag.⁸¹ En av dessa konstaterar dock att ”ingen” har sökt de kulturmiljöbidrag som erbjudits för tillgänglighetsåtgärder.⁸² Detta överensstämmer med Riksantikvarieämbetets redovisning i rapporten *Kulturarv för alla* där det framgår att bara 0,5–1,5 procent per år av det totala kulturmiljövårdsanslaget har använts för tillgänglighetsåtgärder mellan åren 2010 och 2015. Noteras ska också att dessa siffror inte direkt avser undanröjande av funktionshinder utan gäller tillgänglighetsåtgärder i bred bemärkelse.⁸³

När vi sorterar de områden inom vilka länsstyrelsernas aktiviteter har fokuserats blir det tydligt att de generellt kan sägas ha arbetat brett med tillgänglighets- och delaktighetsbegreppen. Däremot är det oklart huruvida arbetet kan sägas ha haft särskilt fokus på personer med funktionsnedsättning eller om de snarare är att betrakta som aktiviteter där tillgänglighets- och delaktighetsmålen implicit inkluderar ett funktionsnedsättningsperspektiv.

Kontakter och samarbeten. Vår enkät försöker synliggöra hur länsstyrelserna arbetar med funktionshindersperspektivet och fråga åtta berör huruvida de regionala myndigheterna initierat/upprättat kontakter och samarbeten med funktionshinderorganisationer eller andra aktörer inom fältet. Frågan öppnar för möjligheten att ge konkreta exempel på tillgänglighetsarbeten kopplat till personer med funktionshinder.

En av de tio svarande ger ett rakt och okommenterat, *Nej*, på frågan.⁸⁴ Andra nekande svar är inte lika explicita. En länsstyrelse konstaterar att det saknas generella kontakter eller informationskanaler även om det kan förekomma sådana i enskilda ärenden. Vi läser svaret som att det enbart gäller den egna kulturmiljöfunktionen.⁸⁵ Ett annat liknande svar lyder ”Nej, inte vår funktion men länsstyrelsen ... // ... har kontakter”.⁸⁶

Ett av de jakande svaren ger en vag, generell bild av länsstyrelsens kontakter och samarbeten.

”Länsstyrelsen och Kulturmiljöfunktionen arbetar med dialog som arbetsmetod i alla processer. Det är ett framgångsrikt arbetssätt som innebär att samtala, samråda och inhämta kunskap och synpunkter för besökarens behov och att försöka hitta lösningar för målet att kulturarvet ska vara tillgängligt för alla.”⁸⁷

Bland de svar som mer konkret beskriver samarbeten nämns följande organisationer; De handikappades riksförbund, Riksförbundet för döva, hörselskadade barn och barn med språkstörning (DHB), Allmänna arvsfonden, Handikappföreningarnas samarbetsorgan (HSO), Funktionsrätt Södermanland, Regionala handikapprådet.⁸⁸ Det finns också exempel på samarbeten med privata företag och/eller funktionshinderskonsulter.⁸⁹ I svaren återges hur arbetet har sett ut. Här ges återigen exempel på aktiviteter såsom samråd, samverkan, planering samt bidragsgivning. Detta knyts till tillgänglighetsprojekt för personer med funktionsnedsättning, till framtagandet av rapporter och handlingsplaner, till arbeten med kulturreservat och fornvårdsobjekt.⁹⁰ En av länsstyrelserna berättar hur de i arbetet med att utveckla en evenemangsscen, som ligger i ett kalkbrott, har

samarbetat med en funktionsrättsorganisation i syfte att tillgängliggöra platsen för personer med rörelsehinder, hörsel och synnedsättning.⁹¹

Ett tydligt resultat av fråga åtta är att ingen av de tio svarande ger exempel på hur kontakter och/eller samarbeten med funktionsnedsättningsorganisationer skett i sammanhang som på något sätt kan kopplas till uppdragsarkeologi.

Länsstyrelserna och funktionshinderspolicen.

Länsstyrelsernas svar under enkätubriken *Tillgänglighet, delaktighet och funktionshinderspolicen* visar att de använder begreppen tillgänglighet och delaktighet i ett brett perspektiv. Dels knyts det till mer övergripande visioner och mål som berör exempelvis arbetet med mänskliga rättigheter, dels berör de mer verksamhetsnära handlingsplaner vilka kopplas till den egna enheten/funktionen. I det vardagliga arbetet kan vi se hur det huvudsakligen berör besöksmål såsom byggnadsvård, fornvård, kulturresevat, kyrkor, etc. I svaren är det inte alltid möjligt att utvärdera huruvida de *per se* syftar till arbeten som berör personer med funktionsnedsättning eller om de talar i mer allmänna ordalag om begreppen tillgänglighet och delaktighet. Därmed inte sagt att funktionshinderspolicen inte prioriteras. Det förekommer exempel på hur perspektivet är en del av handlingsplaner, leder till samarbeten med aktörer och organisationer inom fältet eller till konkreta aktiviteter.

Detta kan jämföras med Riksantikvarieämbetets enkät i rapporten *Kulturarv för alla*. Till påståendet om att det finns en handlingsplan för hur tillgängligheten till länets kulturmiljöer ska förbättras svarar hela 55 procent att det är *helt fel*. 21 procent svarar att påståendet är *något fel* medan 0 procent svarar att det är *helt rätt*.⁹²

I FuTArks förstudie kunde vi konstatera att det inom kulturmiljöarbetet har utvecklats strategier gällande funktionshinderperspektiv och då, framför allt, den del som berör besöksmål.⁹³ Ett konkret exempel är *Tillgängliga natur- och kulturområden* (2013), en handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer som Riksantikvarieämbetet

tagit fram tillsammans med Naturvårdsverket och Handisam (idag Myndigheten för delaktighet). Riksantikvarieämbetet har sedan tidigare konstaterat att allt fler insatser planeras och genomförs och då ofta i samråd med funktionshinderrörelsen. Den bild som ges är att tillgängligheten till länens kulturmiljöer har förbättrats.

”Fler aktörer är nu engagerade i att undanröja hinder och minska diskrimineringen. Genom många goda exempel ser vi hur kulturarvet blir mer inkluderande.”⁹⁴

Samtidigt noteras en tröghet i arbetet, vilket även Myndigheten för delaktighet i generella ordalag gör i sin utvärdering. Många av landets historiska byggnader och miljöer är fortfarande svåra att ta del av för personer med funktionsnedsättning. I rapporten menar Riksantikvarieämbetet att detta beror på allt från bristande kunskap och engagemang samt otydlighet kring lagkrav till otillräckliga resurser.

I FuTArks enkätsvar framgår att hanteringen av funktionshinderspolicen i ett kulturmiljösammanhang också kan vara en fråga om värderingar där det inte är självklart att alla länsstyrelser utgår från samma ståndpunkt. Detta blir tydligt när nödvändiga val måste göras i arbetet med att tillgängliggöra kulturmiljöer för personer med funktionsnedsättning. En av länsstyrelserna uttrycker problematiken på följande sätt:

”När det gäller att tillgängliggöra kulturmiljöer/fornlämningar är det naturligtvis en avvägning vilka fysiska ingrepp som kan tillåtas i miljön, i syfte att öka tillgängligheten – är inte ingreppen reversibla är de i sig en påverkan på miljön/lämningen.”⁹⁵

En annan av länsstyrelserna ger en mer tillåtande och pragmatisk syn på samma problemformulering:

”Vi arbetar fortlöpande med att öka tillgängligheten till fornvårdsobjekt, kulturresevat, byggnadsminnen och kyrkor för att skapa fysisk tillgänglighet. Har högre acceptans för förändringar i känsliga miljöer för att det ska bli möjligt att lösa tillgänglighetsfrågan, än vad vi har för andra typer av förändringar.”⁹⁶

Uttalandena visar på två konfliktytor. Dels mellan funktionshindersperspektivet och kulturmiljövårdens bevarandeideologi där de båda regionala myndigheterna uppenbart landar i varierande beslut. Dels hur länsstyrelserna i sitt tillgänglighetsarbete huvudsakligen betonar fysisk tillgänglighet i relation till personer med funktionsnedsättning.

2 kap. KML – uppdragsarkeologi

Under enkätens rubrik *2 kap. KML – uppdragsarkeologi*, var frågorna följande:

Fråga 9. Har ni någon handlingsplan och/eller riktlinjer för hur er funktion ska arbeta med tillgänglighets-/delaktighetsperspektiv inom det uppdragsarkeologiska området? Om *Ja*, beskriv den kortfattat. Om *Nej*, berätta varför inte.

Fråga 10. Hur många uppdragsarkeologiska upphandlingar genom anbudsförfarande enligt KML har ni genomfört åren 2015, 2016, 2017 samt hittills under 2018?

Fråga 11. Använder ni det upphandlingsliknande förfarandet enligt KML som redskap för att öka tillgängligheten/delaktigheten för personer med funktionsnedsättning? Om *Ja*, beskriv kortfattat, ge konkreta exempel. Om *Nej*, berätta kortfattat varför inte.

Fråga 12. Använder ni andra metoder än upphandlingar i syfte att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning till det uppdragsarkeologiska området? Om *Ja*, beskriv kortfattat, ge konkreta exempel. Om *Nej*, berätta kortfattat varför inte.

Fråga 13. Efterfrågar ni i förfrågningsunderlagen frågeställningar och/eller bearbetningar av arkeologiska material som uppmärksammar levnadsvillkoren för människor med funktionsnedsättning i det förflutna? Om *Ja*, ge exempel. Om *Nej*, berätta varför inte?

Målet för denna delstudie är att synliggöra och förstå attityder till funktionshindersperspektivet inom den uppdragsarkeologiska praktiken. Men detta

är naturligtvis avhängigt om någon uppdragsarkeologi genomförs. Det finns en allmän bild av att svensk uppdragsarkeologi skiftar stort i omfattning mellan olika delar av landet. Detta bekräftas i enkätsvaren till fråga tio där vi undrar om hur många upphandlingar som de genomfört mellan åren 2015 och 2018.⁹⁷ Tydligt är att antalet beslutade arkeologiska undersökningar varierar stort. Tre av de svarandena uppger att de inte genomfört några upphandlingar alls under den tidsperioden.⁹⁸ För de övriga sju länsstyrelserna varierar antalet upphandlingar från en, sex, sju och åtta till cirka 15 och 23.⁹⁹ Sammanlagt har de tio länsstyrelserna genomfört drygt 60 upphandlingar mellan åren 2015 till dess att de svarade år 2018.

Handlingsplaner inom uppdragsarkeologi. Ovan framgick att några av länsstyrelserna arbetar med funktionshindersperspektiv utifrån strategidokument i form av riktlinjer för tillgänglighet, tillgänglighetsplaner och/eller tillgänglighetsutredningar. I svaren kopplas dessa till olika typer av besöksmål såsom byggnadsvård, fornvård, kulturresevat, kyrkor, etc. I enkätens fråga nio undrar vi mer specifikt om de har handlingsplaner och/eller riktlinjer inom det uppdragsarkeologiska området och huruvida tillgänglighets- och delaktighetsperspektiv inkluderas. På denna fråga är svaren mer undantagslösa. Endast en länsstyrelse svarar tydligt, *Ja*. De berättar att det dels finns ett generellt dokument med riktlinjer för arbetet med mänskliga rättigheter och att det dels finns en handlingsplan för uppdragsarkeologi. Den senare utgår från att länets uppdragsarkeologi ska ”förmedla kunskap på ett sådant sätt att ingen blir exkluderad, oberoende av bakgrund, utbildning och förutsättningar i övrigt. Programmet ligger till grund för de upphandlingar som genomförs”.¹⁰⁰

Övriga nio svarande uppger att de saknar handlingsplaner för det uppdragsarkeologiska området. Någon länsstyrelse hänvisar istället till den egna myndighetens övergripande arbete med jämställdhet och jämlikhet. En annan berättar att det finns en plan vilken berör hela kulturmiljöområdet och därmed indirekt även uppdragsarkeologin.¹⁰¹ Ytterligare någon annan ger ett vagt generaliserande svar att alla uppdragsarkeologiska

undersökningar som omfattar förmedling alltid har tillgänglighetskrav.¹⁰² Noterbart är att två länsstyrelser inte förmått att ta fram någon handlingsplan till följd av hög arbetsbelastning inom funktionen.¹⁰³ Några svarar att antalet arkeologiska undersökningar är så få och så begränsade i storlek så detta inte har varit nödvändigt.¹⁰⁴ Endast en länsstyrelse berättar att de arbetar på framtagandet av en handlingsplan.¹⁰⁵

Uppdragsarkeologi som redskap? På den direkta frågan om länsstyrelserna använt det upphandlingsliknande förfarandet enligt 2 kap. KML som ett medvetet redskap för att också öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning svarar nio av tio, *Nej*.¹⁰⁶ Även under denna fråga återkommer uttalanden som, ”vi har inte måktat med att fundera på detta på grund av arbetsbelastning för att hinna med det löpande arbetet”, vilket synliggör hur länsstyrelsen internt i sin verksamhet prioriterar såväl kultur- miljöområdet som funktionshinderspolitiken.¹⁰⁷ I detta sammanhang bör vi påminna oss om att en av länsstyrelserna valde att inte alls svara på enkäten av liknande orsak samt att ytterligare en annan varken inkom med svar eller förklaring varför de valde att inte besvara enkäten.¹⁰⁸ Två av de svarande menar att FuTArks enkät i sig uppmärksammat dem på problematiken och att de kommer att försöka inkludera perspektivet framöver.¹⁰⁹ En länsstyrelse svarade, *Ja*, ”vi formulerar våra krav i förfrågningsunderlaget inför upphandling”, utan att närmare beskriva hur dessa krav knyts till ett funktionshinderperspektiv.¹¹⁰

I fråga tolv vidgar vi frågeställningen till att inte bara inkludera upphandlingar. Istället vill vi på ett mer allmänt plan veta hur länsstyrelserna arbetar med att öka tillgängligheten och delaktighet för personer med funktionsnedsättning i samband med uppdragsarkeologiska undersökningar. Även under denna fråga visar svaren att det vare sig finns tydliga mål inom funktionshindersperspektivet eller strategier för hur dessa kan uppnås. Istället blir det tydligt att här råder såväl okunskap som en passiv hållning.

Uttalandena i svaren indikerar att detta är ett uppenbart icke prioriterat område:

”Nej, vi har inte tänkt på detta.”¹¹¹

”Vi har inte arbetet speciellt med tillgänggörande för personer med funktionsnedsättning inom vår uppdragsarkeologiska verksamhet.”¹¹²

”Vi är medvetna om det och har ambitionen att beakta det när tillfälle ges.”¹¹³

”Om behov av särskilda lösningar för att underlätta tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning i specifika fall skulle uppstå, är vi självfallet positiva till att aktivt arbeta för detta.”¹¹⁴

Ett av uttalandena på frågan är mer explicit och kan tolkas som att personer med funktionsnedsättning de facto exkluderas i länsstyrelsens uppdragsarkeologiska beslutsprocesser:

”Vi kan ställa krav kring målgrupp och förmedlingsformer i förfrågningsunderlag men har inte gjort det med speciell inriktning på personer med funktionsnedsättning, utan mer allmänt som ’populärvetenskaplig sammanfattning’, ’presenteras på hemsida’, ’visningar’, etc. Erfarenheten här är att det krävs mycket marknadsföringsinsatser för att locka personer med funktionsnedsättning till visningar i fält. Det kan vara svårt att motivera att medel ska avsättas för det vid en medelstor undersökning. Det kan också vara svårt att ordna tillgänglighet och säkerhet om grävningen inte pågår särskilt länge. Vi har heller inte fått några indikationer på att efterfrågan finns. Enligt föreskrifterna är det ju resultaten som ska förmedlas. Vid medelstora undersökningar är det dock även svårt att motivera att resurser läggs på förmedling till särskilda grupper (utom barn) om inte detta efterfrågats.”¹¹⁵

Vad som gör detta uttalande särskilt intressant är att den regionala myndigheten så tydligt ger uttryck för en värdering där en odefinierad allmänhet så självklart inkluderas i arkeologins publika arbeten till skillnad från personer med funktionsnedsättning vilka dessutom uppfattas som ett problem. Ställningstagandet legitimeras i sin tur genom föreställningar om att personer med funktionsnedsättning generellt sätt skulle vara

ointresserade av och därmed svåra att ”locka” till att besöka pågående arkeologiska undersökningar.

Svaret ger vidare uttryck för föreställningar om konflikter, å ena sidan vem/vilka målgrupper uppdragsarkeologins publika insatser ska vända sig till som står i direkt motsats till kulturmiljömålen om tillgänglighet och delaktighet. Å andra sidan de ekonomiska resurser vilka uppfattas som begränsade inom arkeologiska projekt. Spänningsfältet är i sig inte nytt. Det har länge funnits en diskussion om uppdragsarkeologins publika sida och hur den ska viktas i relation till de antikvariska och vetenskapliga dito.¹¹⁶ Vi bör dock ställa oss frågan varför detta fortfarande uppfattas som ett problem för länsstyrelserna då handlingsutrymme vidgats till följd av ändringarna i kulturmiljölagen 2014 som numer ger möjligheter att besluta om publik förmedling?

Uttalandet kan också ställas direkt mot resultatet i studie *Rivkraft Kultur*. Där framgick att två av tre kvinnor och hälften av männen med funktionsnedsättning skulle vilja besöka kulturella aktiviteter oftare än vad de gör idag. Det som hindrar dem är brister i tillgänglighet exempelvis att hitta till evenemang/lokaler på grund av dålig skyltning och/eller information, att ta sig fram till, eller in i, lokaler.¹¹⁷

Ytterligare en viktig notering som vi kan göra utifrån citatet ovan är hur tillgänglighet inom kulturmiljöområdet åter igen så tydligt knyts till fysisk tillgänglighet. Att det är svårt att tänka utanför platsen och närma sig andra former för deltagande. Ett synsätt som återkommer i ett flertal av enkätsvaren.

Funktionsnedsättning i det förflutna? I ett försök att vidga perspektivet kring hur länsstyrelserna hanterar begreppet funktionsnedsättning valde vi att inkludera en fråga som sätter fokus på traditionella arkeologiska källmaterial som framkommer i samband med undersökningar. I fråga tretton undrar vi om länsstyrelserna i sina kravspecifikationer efterfrågar arkeologiska bearbetningar som uppmärksammar levnadsvillkoren för människor med funktionsnedsättning i det förflutna.

I svaren noteras motsatta förhållningssätt till hur länsstyrelserna arbetar med och driver vetenskapliga frågor i samband med arkeologiska undersökningar. Möjligen speglar detta såväl föreställningar om det egna mandatet som bristande självförtroende och drivkrafter? En av länsstyrelserna svarar uttryckligen, *Ja*. De ”efterfrågar frågeställningar som visar på människors skillnader och olika förutsättningar, vilka funktionsnedsättning kan vara en del”.¹¹⁸ Till skillnad från detta offensiva uttalande intar en annan länsstyrelse en lika tydlig motsatt hållning. De skriver ”vi ser det inte som vår roll att styra de frågeställningar eller vetenskapliga inriktningar som forskning bör omfatta – det tror vi undersökarna själva är bäst på att avgöra”.¹¹⁹ Samma svarande tillägger dock att det skulle kunna vara ett perspektiv som de skulle vilja uppmuntra vilket gör deras svar lite motsägelsefullt.

Flera av de som säger, *Nej*, på frågan och grundar sitt svar på upplevda svårigheter att hitta hållbara källmaterial och refererar då framför allt till osteologiska material.¹²⁰ Andra menar att de frågeställningar om människors villkor i det förflutna som de efterfrågar är av mer allmän karaktär och/eller att de undersökningar de haft varit för små för denna höga grad av specialiserade frågor.¹²¹

Utmaningar, konflikter och utveckling

Enkätfrågorna under rubriken *Utmaningar, konflikter och utveckling* var följande:

Fråga 14. Anser ni att funktionshindersperspektivet på ett generellt plan saknas inom uppdragsarkeologisk praktik? Om *Ja*, beskriv kortfattat vad det beror på samt hur ni skulle vilja att det blir tydligare?

Fråga 15. Vilka utmaningar och/eller konflikter möter ni i arbetet med att öka tillgängligheten/delaktigheten för personer med funktionsnedsättning?

Fråga 16. Vad behöver ni för stöd för att hantera de utmaningar och/eller konflikter som ni eventuellt upplever? Ge exempel.

Fråga 17. Finns behov av tydligare riktlinjer/styrning för hur länsstyrelserna ska inkludera funktionshindersperspektivet inom det uppdragsarkeologiska området? Ge kortfattat exempel på hur dessa skulle kunna se ut och förslag på vem som bör utföra styrningen.

Fråga 18. Hur skulle metoder för uppföljning och utvärdering kunna se ut gällande arbetet med tillgänglighet/delaktighet för personer med funktionsnedsättning inom det uppdragsarkeologiska området?

Under rubriken *Utmaningar, konflikter och utveckling* berör enkäten hur perspektivet kan/bör hanteras i framtiden för att få ett bredare genomslag som inkluderar uppdragsarkeologin. Svaren visar att det inte är självklart för alla länsstyrelser att perspektivet ska inkluderas inom denna del av kulturmiljöarbetet. Detta framkommer särskilt i fråga fjorton där vi undrar om länsstyrelserna anser att funktionshindersperspektivet generellt saknas inom uppdragsarkeologisk praktik? Nio av länsstyrelserna svarar, *Ja*, på detta.¹²² Bland dessa återkommer flera till att det behövs olika former av stöd till länsstyrelserna för att de mer aktivt kunna arbeta med detta. Två av dessa för dessutom ett resonemang där de menar att perspektivet måste förstås som ett av flera vilka inte uppmärksammas eller ges utrymme för inom dagens uppdragsarkeologi. Vilka de andra perspektiven är framgår tyvärr inte av svaret. Däremot beskrivs uppdragsarkeologin som en verksamhet vilken ”under lång tid levt under press av kostnadseffektivisering, vilket gör att ’nya’ eller tillkommande perspektiv, både inom förmedling och också andra områden, inte tas till vara”.¹²³ I ett liknande resonemang menas att funktionshindersperspektivet konkurrerar med andra betydelsefulla perspektiv och eftersom kulturmiljölagen inte explicit lyft detta område har det inte heller prioriterats.¹²⁴

En länsstyrelse svarar explicit, *Nej*, på frågan och förklarar detta utifrån dels ekonomiska argument, dels utifrån arkeologins platser som upplevs otillgängliga.¹²⁵ Svaret grundas i en föreställning om att det finns konfliktytor inom uppdragsarkeologin då den å ena sidan lyder under de kulturpolitiska målen, å andra sidan syftar till att frigöra mark för

exploatering, å tredje sidan befinner sig i en konkurrenssatt situation där kostnaderna pressas neråt. Detta leder i sin tur till ett minskat utrymme för förmedling i samband med arkeologiska undersökningar vilket i förlängningen även berör funktionshindersperspektivet. Mot bakgrund av detta menar den svarande länsstyrelsen att det finns andra områden inom kulturmiljöarbetet som bättre passar i arbetet med tillgänglighetsfrågor.¹²⁶

Såväl de som svarar ja och de som svarar nej på fråga fjorton utgår egentligen från liknande argumentation som bottenar i föreställningen om uppdragsarkeologins upplevda begränsade resurser och de regionala myndigheternas begränsade handlingsutrymme i beslutsprocesserna. Återigen kan detta tolkas som länsstyrelsernas osäkerhet och okunskap kring funktionshinderspolitiken då detta perspektiv enligt länsstyrelseinstruktionens 5 § inte är valbart utan något som ska genomföras.

Utmaningar. När länsstyrelserna beskriver de utmaningar som finns för att skapa tillgänglighet/delaktighet för personer med funktionsnedsättning inom uppdragsarkeologin återkommer argument om dels ökade kostnader vilka kan vara svåra att motivera, dels arkeologins svårtillgängliga fysiska miljöer i svaren hos flera.¹²⁷ I sammanhanget framskyntar en intressant åsikt där en svarande menar att aktörer som Trafikverket och större kommuner ser ”värdet” av utåtriktad förmedling generellt till skillnad från andra mindre aktörer.¹²⁸ Detta kan tolkas som att det hos länsstyrelsen finns en idé om att just dessa aktörer har utrymme att bekosta tillgänglighetsarbete. I förlängningen väcker uttalandet frågor om hur de statsanställda på länsstyrelserna lever upp till den statliga värdegrunden och mer precist till principen om objektivitet?¹²⁹

Andra utmaningar som lyfts fram tangerar de behov och stöd som länsstyrelserna efterfrågar. Det handlar framför allt om ökade kunskaper och om utbildningar inom området men också om dokumenterade erfarenheter, manualer och så kallade *goda exempel*.¹³⁰ Svaren i vår enkät överensstämmer här med Riksantikvarieämbetets rapport Kulturarv för alla där de svarande ansåg att det behövs ytterligare utbildningar. I FuTArks

enkät svar framgår dock inte om behovet av djupare kunskaper syftar på länsstyrelserna *per se* eller om de också syftar på uppdragstagarna/ arkeologerna. Vidare bör vi här återknyta till den tidigare iakttagelsen att nästan ingen av länsstyrelserna knyter utbildning och kunskapsutveckling kring funktionshindersperspektivet till att själva ha läst rapporter eller annan litteratur inom området. Detta ska sannolikt förstås i sammanhanget kring en återkommande oro som berör en upplevd hög arbetsbelastning. Ett ökat fokus på funktionshindersperspektivet antas leda till ytterligare tidspress i hanteringen av ärenden och uppdrag.¹³¹

Två av länsstyrelserna ser varken några utmaningar eller framtida behov. De motiverar detta med att funktionshindersperspektivet i nuläget är en *icke-fråga* eftersom de anser sig inte möta denna typ av frågeställningar i sitt handlägningsarbete, eller inte uppfattar att det finns någon ”efterfrågan” av perspektivet.¹³²

Riktlinjer. Länsstyrelsernas passiva och många gånger spretiga förhållningssätt i enkätensvaren kan förstås i en upplevd osäkerhet kring hur de ska förhålla sig till funktionshindersperspektivet. I svaren på den något ledande enkätfrågan sjutton, om de anser att det finns behov av tydligare riktlinjer och styrning för hur perspektivet ska inkluderas inom uppdragsarkeologin, är svaren samstämmiga. I dessa framgår att de svarande uppfattar att handlingsutrymmet är oklart i relation till lagstiftningen och länsstyrelsernas uppdrag.¹³³ Här argumenteras för att om detta är ett politiskt prioriterat område så bör detta också tydliggöras i Riksantikvarieämbetets vägledning för tillämpning av det uppdragsarkeologiska systemet, då kostnaderna för arkeologin läggs på exploitörerna.¹³⁴ Det poängteras att riktlinjer rörande funktionshindersperspektivet måste fungera som ett stöd i utformandet av beställningar och förfrågningsunderlag och det knyts till ett generellt behov av en ökad tydlighet när det gäller uppdragsarkeologisk förmedling.¹³⁵ Vi kunde ovan visa att Myndigheten för delaktighet var inne på samma spår när de utvärderade funktionshinderspolitiken 2011–2016.

Länsstyrelserna efterfrågar ett nationellt helhetsgrepp på funktionshinderfrågan för att skapa enhetlighet. I ett sådant arbete ses Riksantikvarieämbetet som en självklar aktör som behöver ta fram allmänna råd.¹³⁶ Det framkommer även förslag om att en nationell samordnare samt att länsstyrelserna gemensamt borde få i uppgift att samla sig kring detta arbete.¹³⁷ Det poängteras dessutom att framtida vägledning/ riktlinjer måste diskuteras fram brett mellan Riksantikvarieämbetet, Myndigheten för delaktighet och funktionshinderorganisationer.¹³⁸

Att länsstyrelserna i dagsläget inte riktigt vet hur de ska hantera området blir också tydligt i enkätens fråga arton där vi efterfrågar förslag på metoder för uppföljning och utvärderingar gällande arbetet med tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i samband med uppdragsarkeologi. Flera länsstyrelser svarar ”vet inte”, eller inte alls på frågan.¹³⁹ Mer konkreta förslag är att använda gängse uppföljningsmetoder där förfrågningsunderlag ställs mot utförande och utfall.¹⁴⁰ Andra föreslår enkäter och intervjuer med personer med funktionsnedsättning om hur det upplevt olika insatser.¹⁴¹ Även här efterfrågas mer centrala utvärderingsinstrument och uppföljningsrapporter där Riksantikvarieämbetet tagit initiativ till utformning tillsammans med exempelvis Myndigheten för delaktighet.¹⁴²

Uppdragstagarna och funktionshindersperspektivet

I den här studien har vi även inkluderat den tidigare genomförda enkäten vilken riktade sig till uppdragstagarna, det vill säga de arkeologiska organisationerna som av länsstyrelserna tilldelas uppdrag och som gör arkeologi i fält. I den här studien där vi fokuserar på den uppdragsarkeologiska praktikens attityder och förhållningssätt till funktionshindersperspektivet i samband med det publika arbetet, *populär förmedling*, är dessa arkeologiska organisationer/aktörer centrala. Det är arkeologerna som har den direkta kontakten med publiken/medborgarna/allmänheten, och som därmed möter personer med funktionsnedsättning.

Enkäten var en del av FuTArks förstudie och har sedan tidigare redovisats.¹⁴³ Målet var att ta reda på hur uppdragsarkeologins utförare förhöll sig till funktionshindersperspektivet. I texten nedan ger vi en kortare sammanfattning av resultaten. Den skickades till samtliga medlemmar i Sveriges uppdragsarkeologiska branschorganisation och i Museiarkeologiska branschorganisationen.¹⁴⁴ 26 enkäter gick ut i februari 2017 och sammanlagt inkom 16 svar, det vill säga 61 procent. Bland de som svarade fanns såväl museer (nationella, regionala, kommunal) med uppdragsarkeologiska enheter som mer *renodlade* uppdragsarkeologiska aktörer i form av privata företag, stiftelser och kooperativ.¹⁴⁵

Enkätens utformning liknade den som skickades till länsstyrelserna. Den bestod av 16 frågor som var strukturerade under sex rubriker:

1. Organisation.
2. Mål/målgrupper.
3. Utförande.
4. Kunskaper.
5. Kontakter/samarbeten.
6. Framtid.

Frågorna i enkäten berörde initialt mer generella perspektiv på publik *förmedling* i samband med arkeologiska undersökningar för att successivt närma sig frågeställningar som även berörde funktionshindersperspektivet. I texten nedan refereras till de svarande som UA 1, 2, 3, 4, och så vidare. Även dessa svar har vi valt att anonymisera då vårt syfte inte är att peka ut enskilda aktörer.

De svar som inkom från museer väckte en viktig frågeställning om vem som egentligen svarade på enkäten. Vilka representerade svaren? Vi konstaterade att uttalandena befann sig i en glidande skala från att beskriva hela museets verksamhet till att enbart gälla den uppdragsarkeologiska verksamheten. Gränsen mellan dessa var ofta underförstådd och flytande. Bara i enstaka fall uppgavs att ”svaren gäller arkeologiska uppdrag och inte ... museums ordinarie förmedlings-, utställningsverksamhet”.¹⁴⁶

Detta får naturligtvis återverkningar för hur vi ska tolka museernas arbete med funktionshinders-

perspektivet. Att detta är ett område som på ett generellt plan och under lång tid varit aktuellt bland museerna var tydligt. Detta framkom exempelvis när de talade om hur deras lokaler hade anpassats för personer med funktionsnedsättning eller hur deras pedagoger utbildats i mångfaldsperspektiv. De berättade att det finns utvecklade checklistor som används i samband med utställningsbyggen och att de genomförde specialvisningar för personer med funktionsnedsättning. Dessutom samarbetade de med funktionshindersorganisationer och/eller så hade de deltagit i samverkansprojekt såsom FOKUS-projektet.

När museerna däremot beskrev de uppdragsarkeologiska aktiviteterna synliggjordes ett tydligt glapp mot den övriga verksamheten. I det löpande arbetet som uppdragsarkeologerna gör är de inte alltid inkluderade i museernas funktionshindersarbete. På denna punkt liknade de mer de *renodlade* uppdragsarkeologiska organisationerna. Denna uppdelning inom museerna var kanske ingen nyhet *per se* men accentuerades i svaren på FuTArks enkät.

När vi ställde mer specifika frågor om funktionshindersperspektivet så berättade flera museer hur detta hade inkluderats i deras mångfaldsarbete. Det knöts till olika generella policydokument för hela verksamheten. En retorik vi känner igen från FuTArks länsstyrelsenkät. Kopplingarna till dessa dokument var däremot inte lika tydlig när det gällde museernas uppdragsarkeologiska verksamhet. Det fanns med andra ord ingen klar eller tydlig strategi för mötet med personer med funktionsnedsättning.

”Funktionshinder är en av punkterna i checklistan som hanteras för att se vilka åtgärder/insatser som är möjliga att utföra inom aktuellt projekt för att nå specifika grupper som har olika behov.”¹⁴⁷

I konkreta fältsituationer svarade de flesta att de inte genomförde några specifika insatser alls för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning. Istället löste de situationer när de uppstod! Vilket resultat detta givit är oklart. Däremot visar svaren att ingen av de

uppdragsarkeologiska organisationerna har någon utbildning, specifik kunskap, eller ansvarsroll i mötet med personer med funktionsnedsättning.

Flertalet *renodlade* uppdragsarkeologiska organisationer samt uppdragsarkeologer på museer upplevde inga svårigheter eller att det skulle finnas hinder/utmaningar i deras arbete med funktionshindersperspektivet. Mellan raderna förstår vi att detta snarare beror på att de inte uppmärksammat personer med funktionsnedsättning. De utmaningar som de trots allt lyfte fram berörde huvudsakligen fysisk tillgänglighet, ekonomi och kostnadstäckning samt arbetsplats- och skyddsregler.

På frågan ifall de kände behov av stöd inför framtiden valde några museer att inte svara alls. Andra svarade *Vet ej*. Flera uttryckte en osäkerhet eftersom de upplevde att de inte visste vilka *behov* eller *önskemål* som fanns bland personer med funktionsnedsättning:

”Vad vill funktionshindrade [sic!] att vi gör för att underlätta för dem att ta del av vårt publika arbete.”¹⁴⁸

Trycket i frågan förväntades komma utifrån, från någon annan. Antingen från länsstyrelsen vilka därmed kan legitimerar ett ekonomiskt utrymme för aktiviteter/förhållningssätt. Eller så förväntades funktionshinderrörelsen själva driva frågan:

”så länge trycket från funktionshindrade inte är större känns det inte som något stort behov från vår sida.”¹⁴⁹

Det senare av dessa båda argument känner vi igen från länsstyrelseenkäten.

Samtidigt fanns det en medvetenhet och insikt att detta är ett område där aktörerna brister i utbildning/kunskap. De kände behov av så kallade förebilder, goda exempel och andras erfarenheter för att själva kunna bidra till att göra fornlämningar och arkeologiska undersökningar mer tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

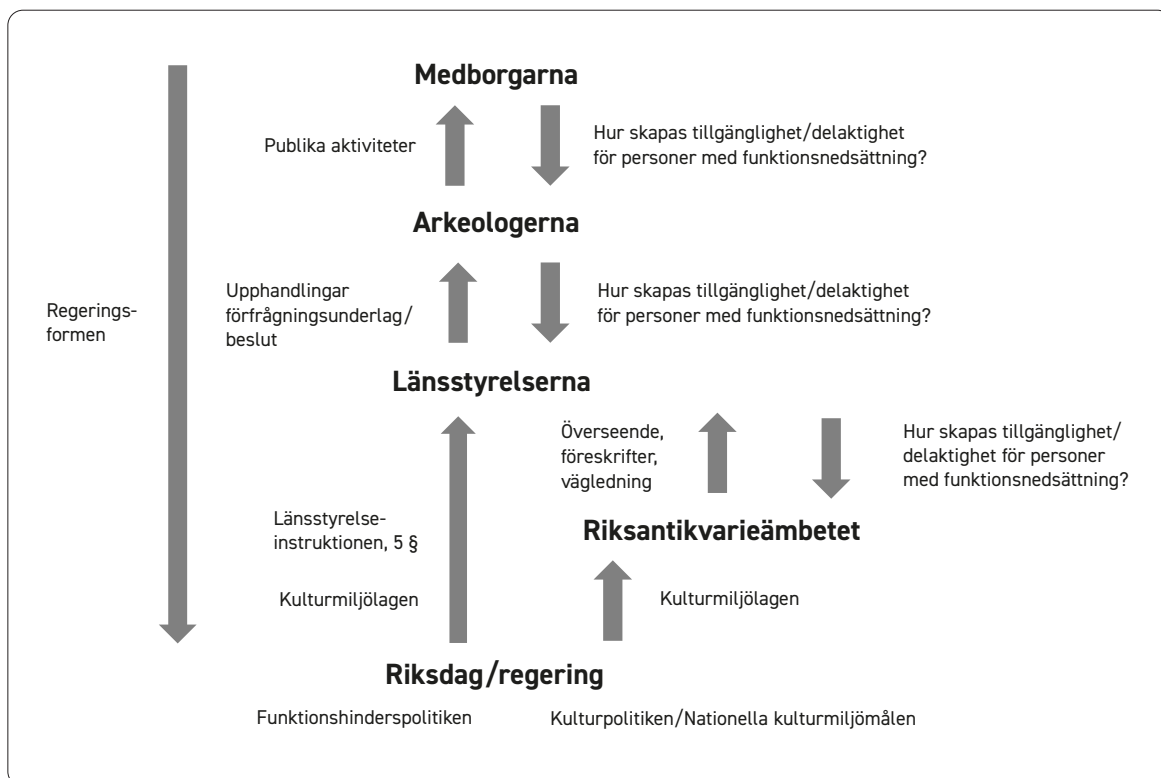
Enkätundersökningen som riktades till SUBo och M-ark tydliggör de attityder och förhållningssätt som branschen har till personer med

funktionsnedsättning. Tydligast är att flertalet aktörer (med undantag för museerna på ett övergripande plan) inte såg detta som ett område de direkt berördes eller påverkades av. Det fanns ingen självklarhet i deras förhållningssätt till funktionshindersperspektivet. Istället visade de på ett pragmatiskt synsätt som innebär att skulle det i en fältsituation uppstå en situation eller ett möte med personer med funktionsnedsättning så hanteras den direkt på plats. På så sätt jämföras personer med funktionsnedsättning med många andra praktiska eller logistiska problem som uppstår och löses inom fältarkeologin.

Det finns varken kunskaper eller några på förhand utarbetade idéer hur man arbetar med tillgänglighet. För framtiden resonerade de istället att så länge länsstyrelserna inte efterfrågar perspektivet i sina förfrågningsunderlag är inte detta ett självklart eller ens viktigt område att fördjupa. Detta verkar i sin tur inte vara något branschen själv verkar vara intresserade av att driva.

Attityder till funktionshindersperspektivet inom svensk uppdragsarkeologi

Den här delstudien inom projektet FuTArk har närmast sig uppdragsarkeologisk praktik i syfte att visa på strukturer och attityder/förhållningssätt vilka skapar hinder för inkludering av personer med funktionsnedsättning. Fokus har legat på uppdragsarkeologins publika sida, det som inom branschen kallas förmedling. Studien utgår från tre källmaterial: dels en analys av officiella dokument som lägger grunden till riksdagens och regeringens mål för funktionshinderspolitiken, dels två enkätundersökningar som utförts inom projektet FuTArk – den ena riktad mot länsstyrelser och den andra mot uppdragstagare/arkeologiska firmor. Figuren nedan visar hur vi ser på den aktuella situationen inom kulturmiljösektorn samt relationen mellan uppdragsarkeologin och funktionshinderspolitiken. Den används för att diskutera de attityder till funktionshinderspolitiken inom svensk uppdragsarkeologisk praktik som synliggjorts i källmaterialen.

Förhållandet mellan olika nivåer inom kulturmiljöområdet/uppdragsarkeologin och deras förhållningssätt till funktionshindersperspektivet.

I Sverige utgår all offentlig makt från folket och riksdagen är folkets främsta företrädare.¹⁵⁰ Med detta som utgångspunkt visar figuren hur de politiska målen inom såväl kulturmiljöområdet som funktionshinderspolitiken drivs framåt genom lagar, förordningar, föreskrifter, myndighetsbeslut. I motsatt riktning identifierar vi stor osäkerhet bland aktörer på varierande nivåer kring hur de ska agera i vardagen när de genom konkreta handlingar ska skapa delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Tydliga politiska mål

Från politisk nivå är funktionshindersperspektivet ett nationellt prioriterat område. Målen är demokratiska och syftar till att skapa ett samhälle som är tillgängligt för alla medborgare, även personer med funktionsnedsättning. Detta mål skär igenom samhällets politikområden precis som *Funktionsrättskonventionen* och *diskrimineringslagen*. Att målen ska genomföras synliggörs även i instruktioner till myndigheterna. För de

statligt regionala myndigheterna, länsstyrelserna, uttrycks detta exempelvis i länsstyrelseinstruktionens 5 §. Enligt den ska länsstyrelserna verka för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Detta är alltså inget de kan välja att inte göra.

I de nationella kulturmiljömålen återkommer de demokratiska skrivningarna i termer av att arbetet med kulturmiljön ska skapa tillgänglighet, delaktighet och inkludering. Riksantikvarieämbetet är centralmyndighet under kulturdepartementet och leder arbetet inom kulturarvs- och kulturmiljösektorn. Den tillskrivs särskilda möjligheter och ansvar i genomförandet av funktionshinderspolitiken inom verksamhetsområdet. Riksantikvarieämbetet har en formerande och drivande roll i implementeringen av funktionshinderspolitiken i det nationella kulturmiljöarbetet. Inom uppdragsarkeologin sker det vanligtvis genom föreskrifter och vägledning/handböcker som beskriver riktlinjer i relation till *kulturmiljölagen*.

I samband med regeringsuppdraget att skapa en strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken under åren 2011–2016 arbetade Riksantikvarieämbetet aktivt med tillgänglighetsfrågor. Genom bland annat utbildningar, konferenser, bidragsverket, produktion av handbok för besöksmål, digital utveckling samt uppmaningar till forskning inom området visade de på breda utvecklingsmöjligheter. När Riksantikvarieämbetet analyserar utfallet anses arbetet ha varit framgångsrikt. I rapporten *Kulturarv för alla* menar de att funktionshindersperspektivet har fått en ökad betydelse inom kulturmiljösektorn. Samtidigt understryker Riksantikvarieämbetet att utvecklingen går långsamt, vilket Myndigheten för delaktighet konstaterar även gäller för andra samhällssektorer.

Varför denna tröghet i implementeringen av funktionshinderspolitiken? Vår diskussion nedan ger några övergripande förklaringar till varför perspektivet saknas inom uppdragsarkeologin. Dessa bottenar dels i brister på riktlinjer och på kunskaper, dels i spänningar om vad uppdragsarkeologi egentligen är/ska vara och till vem den vänder sig.

Brist på riktlinjer och kunskaper

Frågor kring besöksmål och former för tillgänglighet till platser, miljöer, byggnader, utgör viktiga områden i Riksantikvarieämbetets arbete med funktionshindersperspektivet. Däremot saknas uppdragsarkeologin i de arbeten som genomförts. Inom detta område har inga riktlinjer tagits fram för hur implementeringen av funktionshinderspolitiken ska ske. Vår enkät visar hur denna brist skapar osäkerheter hos såväl länsstyrelser som utförare/arkeologifirmor. De vet helt enkelt inte vad som förväntas av dem. Något som i sin tur leder till att de inte agerar alls. Funktionshindersperspektivet är en icke-fråga på regional/lokal nivå. Vare sig länsstyrelser eller arkeologer ger egentligen några prov på i förväg utarbetade idéer eller strategier kring hur de kan möta personer med funktionsnedsättning. Istället intar de pragmatiska och situationsanpassade förhållningssätt. När frågor väcks eller *problem uppstår* löser de dessa på stående fot.

Här bör poängteras att medvetenhet om perspektivet inte saknas helt inom det regionala kulturmiljöarbetet. Kunskaper om funktionshinderspolitiken finns på länsstyrelserna och är något myndigheterna arbetar med. Men ofta är kunskaperna och ansvaret spritt på enstaka medarbetare som ibland dessutom inte arbetar på kulturmiljöfunktionerna. Generellt visar enkäten också att kunskaperna på individnivå inte är särskilt djupa utan mer översiktliga. Vissa länsstyrelser försöker kompensera för detta genom att ta in externa aktörer/konsulter.

Det är framför allt i de breda tillgänglighetsarbetena på länsstyrelserna som funktionshindersperspektivet inkluderas. Länsstyrelsernas fokus ligger då på besöksmål framför allt byggnadsminnen, fornvårdsobjekt, kulturresevat, kyrkor. Inom dessa områden får arbetet lätt en betoning på fysisk tillgänglighet på bekostnad av område som tillgänglig information och kommunikation. När vi däremot ställer frågor om uppdragsarkeologi är det tydligt att funktionshindersperspektivet saknas helt. De länsstyrelser som genomför större arkeologiska upphandlingar inkluderar exempelvis inte perspektivet *per se* i förfrågningsunderlag däremot förekommer att de efterfrågar mer allmänt hållna tillgänglighetsperspektiv.

Vad som framkommer i båda enkäterna är att de svarande helst inte alls vill ta i frågan om funktionshinderspolitiken. Istället argumenteras för att ansvaret ligger hos någon annan. Uppdragstagarna/arkeologifirmorna uttrycker det som att de inte gör något så länge länsstyrelserna inte skriver in perspektivet i sina förfrågningssunderlag. Länsstyrelserna å sin sida menar att initiativet för att lyfta funktionshindersperspektivet inom uppdragsarkeologin måste komma från centralmyndigheten, Riksantikvarieämbetet. De efterfrågar såväl föreskrifter som verksamhetshandböcker som tydligt pekar ut områdets betydelse samt ramar/gränser inom vilka länsstyrelserna ensat kan agera.

Att det redan idag finns ett krav på länsstyrelserna att arbete med funktionshindersperspektivet enligt länsstyrelseinstruktionens 5 § är inget som de reflekterar över eller agerar utifrån. En tolkning

som ligger nära till hands är att funktionshinderspolitiken är en blind fläck i länsstyrelsernas arbete med uppdragsarkeologi.

Spänningskapande förskjutning

Ett återkommande svar i länsstyrelseenkäten är att det råder en hög arbetsbelastning på den egna kulturmiljöfunktionen. Detta ses som ytterligare en förklaring till det svaga engagemanget i arbete med implementeringen av funktionshindersperspektivet inom uppdragsarkeologin. Delvis kan argumentet spegla interna organisatoriska problem som visar på brister gällande prioriteringar och resursfördelning. Men vi anser att detta också måste förstås på ett djupare plan.

Kulturmiljöområdet har under senare decennier tillskrivits en allt bredare roll i samhället. För uppdragsarkeologin uttrycker Riksantikvarieämbetet detta faktum på följande sätt:

”Uppdragsarkeologin förväntas bli mer kommunikativ och svara mot samhällets krav på information, kunskap och angelägenhet. För att åstadkomma detta behövs en förskjutning av fokus från det inomvetenskapliga resultatet till samhällsuppdraget i ett bredare perspektiv.”¹⁵¹

I detta sammanhang kan diskuteras om den upplevda ökade arbetsbelastningen på länsstyrelserna ska förstås i ljuset av att den egna organisationen inte tagit höjd för de nya och/eller mer omfattande arbetsuppgifter som uppstått under senare decennier, till följd av förändringar och förskjutningar inom såväl kulturmiljövården som uppdragsarkeologin? Är det därför handläggarna på länsstyrelserna upplever att det inte finns något utrymme för funktionshindersperspektivet och väljer att inte hantera det alls?

I enkätsvaren kan vi dessutom skönja en ifrågasättande hållning i relation till Riksantikvarieämbetets synsätt som det uttrycks i citatet ovan. Det synliggör en slitstark konflikt inom kulturmiljövården som utgår från skilda värderingar/åsikter om vilken roll uppdragsarkeologi har i samhället. Spänningen grundas i uppfattningen att uppdragsarkeologi antingen enbart ska ses som vårdande, bevarande och utbildande eller

även bör ses som en bredare resurs för social och ekonomisk samhällsutveckling.

I enkätsvaren synliggörs spänningen exempelvis i uttalanden om att arbetet med funktionshindersperspektivet lämpar sig bättre inom andra delar av kulturmiljöarbetet. Detta kläs i såväl ekonomiska argument – att perspektivet skulle innebära kostnadsökningar inom uppdragsarkeologin – som att uppdragsarkeologins platser i sig många gånger är direkt olämpliga att besöka för personer med funktionsnedsättning. Även bland uppdragstagarna/ärkeologifirmorna återkommer liknande värderingar och då särskilt från de aktörer som både är museer och har arkeologisk verksamhet.

En av länsstyrelserna menar dessutom att de inte ser något behov av/efterfrågan på uppdragsarkeologi bland personer med funktionsnedsättning. Detta tolkar vi som en starkt uttryckt värdering och ett direkt svar på frågan – för vem finns uppdragsarkeologin? Oklart är hur utbredd denna åsikt är. Men den visar att det bland länsstyrelserna finns åsikter där bevarandeperspektivet premieras i relation till de mer demokratiska, inkluderande, skrivningarna i de nationella kulturmiljömålen.

Uppdragsarkeologi är en komplex praktik vilken befinner sig i en skärningspunkt mellan ett flertal intressen och mål. Bland de mer dominerande finns kulturmiljölagen/nationella kulturmiljömål, fysisk samhällsutveckling/markexploatering, marknadsekonomi/upphandling och antikvarisk arbete/vetenskaplig forskning/publik kommunikation. I enkätsvaren synliggörs detta i diskussioner om hur uppdragsarkeologins vidgade uppdrag gör att de tangerade politikområdena skapar problematiska gränsdragningar. I förlängningen uppfattas funktionshinderspolitiken som tyngande och inte som en självklar, integrerad del, av praktiken. Det kanske kan vara förståeligt om enskilda handläggare i pressade arbetssituationer agerar genom att, så att säga, backa tillbaka till kulturmiljövårdens mer traditionella förhållningssätt?

För att bryta den tröghet som både Riksantikvarieämbetet och Myndigheten för

delaktighet identifierat i genomförandet av funktionshinderspolitiken vilar ett ansvar på riksdag/regering men också på den centrala myndigheten att skjuta till såväl medel som ta fram tydliga riktlinjer och kunskapsunderlag.

Det egna initiativet?

Flera av länsstyrelserna ger i enkätsvaren uttryck för att de trots allt ser funktionshinderspolitiken som ett viktigt område även inom uppdragsarkeologin. I smickrande ordalag sägs också att projektet FuTArk i sig har uppmärksammat dem på perspektivet och att de ser att arbetet inom den egna funktionen kan/behöver utvecklas.

I det sammanhanget vill vi själva skjuta in en viktig reflektion om att insikter och attityd-

förändringar börjar hos var och en. I ett övergripande strukturellt och ekonomiskt perspektiv är det naturligtvis viktigt att myndigheter på olika nivåer uppmärksammar och utvecklar perspektivet. De har ett pedagogiskt ansvar att medvetandegöra och implementera funktionshinderspolitiken inom den uppdragsarkeologiska praktiken. Samtidigt ser vi som ett resultat i flera av FuTArks delprojekt att vi själva, var och en av oss, har stora möjligheter att agera på egen hand. På sätt och vis är ansvaret redan utdelat till oss alla. Det finns egentligen inga bärande argument för att sitta och vänta på att någon annan ska ta initiativet och göra jobbet. Det finns många enkla sätt varav det kanske viktigaste är att söka kontakt, skapa nätverk eller samverka med de funktionshindersorganisationer som finns lokalt/regionalt där vi själva håller till.

Källor

Internet

Arbetsgivarverket

<https://www.arbetsgivarverket.se/jobba-statligt/Var-vardegrund/> (hämtad 2020-07-22).

Diskrimineringsombudsmannen

<http://www.do.se/om-diskriminering/skyddade-diskrimineringsgrunder/funktionsnedsattning-som-diskrimineringsgrund/#Definition-av-funktionsnedsattning>. (hämtad 2018-12-05).

Gruber, G. 2017. Contract Archaeology, Social Media and the Unintended Collaboration with the Public—Experiences from Motala, Sweden. <https://intarch.ac.uk/journal/issue46/5/index.html> (hämtad 2020-09-14).

Regeringen

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/mal-for-kultur/> (hämtad 2018-12-05).

Synskadades Riksförbund

<https://www.srf.nu/fragor-och-svar/hur-manga-laser-punktskrift/> (hämtad 2021-09-01).

Vinnova

<https://www.vinnova.se/p/kalejdoskop---verktygslada-for-normkriskt-och-inkluderande-kulturarvsarbete/> (hämtad 2020-07-21).

Tryckta källor

Arnberg, A. & Gruber, G. 2014. Participate in a Broader Sense? Thoughts on Swedish Contract Archaeology and Approaches to the Public in the Light of the Excavations in Motala 1999–2013. I: *Current Swedish Archaeology*, Vol. 22, 2014.

Beckman, S. 2005. Utvecklingstendenser i nutida kulturarv. I: *Kulturarvens dynamik – Det institutionaliserade kulturarvets förändring*, Aronsson, P. & Hillström, M. (red.).

Linköpings universitet, Tema Kultur och samhälle, skriftserie 2005:2. Linköping.

Finansdepartementet, 2018. *Handlingsplan Agenda 2030, 2018–2020*. Fi 2018:3.

Engström, Elin (red.) 2017. *Futark: funktionsvariation, tillgänglighet, uppdragsarkeologi: rapport från en förstudie inom*

Riksantikvarieämbetets FoU-program.

Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:88. Västerås.

Gruber, G. 2010. Medeltider – Samtida mobiliseringsprocesser kring det förflutnas värden. Diss. Linköpings universitet.

Myndigheten för delaktighet 2016a. *En funktionspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle. MFD:s förslag på struktur för genomförande, uppföljning och inriktning inom funktionshindersonrådet*. Myndigheten för delaktighet serie A 2006:13.

Myndigheten för delaktighet 2016b. *Utvärdering och analys av funktionshinderspolicen 2011–2016. Redovisning av regeringsuppdrag om ett samlat uppföljningssystem för funktionshinderspolicen*. Myndigheten för delaktighet serie A 2006:14.

Myndigheten för delaktighet 2016c. *Rivkraft 10 – Kultur*.

Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Handisam, 2013. *Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer*.

Prop. 1999/2000:79. *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken*.

Prop. 2008/09:28. *Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning*.

Prop. 2009/10:3. *Tid för kultur*.

Prop. 2016/17:188. *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolicen*.

Riksantikvarieämbetet 2014. *Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård*. En handbok för länsstyrelsernas handläggning.

Riksantikvarieämbetet 2015a. *Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen, Uppdragsarkeologi*.

Riksantikvarieämbetet 2015b. *Nya nationella mål för kulturmiljöarbetet – Myndigheters arbete för att bidra till målens uppfyllelse*.

Riksantikvarieämbetet, 2016. *Kulturarv för alla. Sammanfattande redovisning av: En strategi för genomförande av funktionshinderspolicen 2011–2016*. Rapport från Riksantikvarieämbetet.

- Socialdepartementet 2011. *En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016*. S2012.028.
- Svanberg, F. & Wahlgren, K. 2007. *Publik Arkeologi*. Statens Historiska museer, Stockholm.
- Svensk författningssamling. *Diskrimineringslagen*. SFS 2008:567.
- Svensk författningssamling. *Förordning om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken*, SFS 2001:526.
- Svensk författningssamling. *Förordning om ändring i förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av handikappolitiken*. SFS 2014:135.
- Svensk författningssamling. *Förordning (2014:1585) med instruktion för Riksantikvarieämbetet*. SFS 2014:1585.
- Svensk författningssamling. *Förordning (2017:868) med länsstyrelseinstruktion*. SFS 2017:868.
- Svensk författningssamling. *Kulturmiljölagen*. SFS 1988:950.
- Svensk författningssamling. *Regeringsformen*. SFS 1974:152.
- Sveriges internationella överenskommelser, 2008. *Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. SÖ 3008:26.

Noter (delstudie 1)

- 1 Riksantikvarieämbetet 2016.
- 2 Engström 2017.
- 3 Beckman, S. 2005.
- 4 <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/mal-for-kultur/> (hämtad 2018-12-05).
- 5 Ibid.
- 6 Riksantikvarieämbetet 2015b, s. 11.
- 7 1 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950).
- 8 SFS 2014:1585.
- 9 Sedan 2014 möjliggör kulturmiljölagen för länsstyrelsen att i beslut villkora om förmedling av uppdragsarkeologiska resultat (KML 2 kap. 13§). Med detta menas publik förmedling.
- 10 Riksantikvarieämbetet 2015a.
- 11 Detta sker exempelvis genom Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om uppdragsarkeologi (KRFS 2017:1) samt i olika handböcker (<https://www.raa.se/lagar-och-stod/kulturmiljolagen-kml/fornminnen-2-kap/uppdragsarkeologi/vagledning-om-uppdragsarkeologi/>).
- 12 Svanberg, F. & Wahlgren, K. 2007; Gruber, G. 2010; Arnberg, A. & Gruber, G. 2014.
- 13 Gruber, G. 2017.
- 14 Prop. 1999/2000:79.
- 15 Prop. 2008/09:28, SÖ 2008:26.
- 16 Ibid, s. 12.
- 17 Ibid, s. 7.
- 18 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567).
- 19 <http://www.do.se/om-diskriminering/skyddade-diskrimineringsgrunder/funktionsnedsattning-som-diskrimineringsgrund/#Definition-av-funktionsnedsattning> (hämtad 2018-12-05).
- 20 Ibid.
- 21 Socialdepartementet 2011, s. 9.
- 22 Myndigheten för delaktighet 2016b.
- 23 Myndigheten för delaktighet 2016a, s. 8f.
- 24 Myndigheten för delaktighet 2016b, s.10.
- 25 Myndigheten för delaktighet 2016a, s. 9.
- 26 Ibid, s. 11.
- 27 Prop. 2016/17:188.
- 28 Ibid:6f; Finansdepartementet, 2018.
- 29 Prop. 2016/17:188; Myndigheten för delaktighet 2016a, s. 8.
- 30 SFS 2001:526; SFS 2014:135.
- 31 SFS 2017:868.
- 32 Socialdepartementet S2012-028, s. 48.
- 33 Socialdepartementet S2012-028, s. 52.
- 34 Riksantikvarieämbetet 2016.
- 35 Riksantikvarieämbetet 2014 s. 45.
- 36 Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Handisam (2013) *Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer*.
- 37 Riksantikvarieämbetet 2016, s. 9
- 38 Regeringsuppdrag 2012, *Verkställighetsföreskrifter för uppdragsarkeologin* (Riksantikvarieämbetet 2012, s. 18).

- 39 2010 var Blekinge ett av de län i landet där det kostnadsmässigt genomfördes mest arkeologiska undersökningar till följd av arbetet med den nya dragningen av väg E22. Detta år utmärker sig Blekinge medan de beslutade kostnaderna både åren före och efter är mycket små. Mot den bakgrunden valde vi att inte inkludera Blekinge. Länsstyrelsen Östergötland har också valts bort detta trots att det kostnadsmässigt i länet beslutas om stora mängder av uppdragsarkeologi. Detta beroende på att FuTArks ansvarige för den här delstudien under arbetet med den var anställd vid länsstyrelsen i Östergötland.
- 40 Lst. 2.
- 41 Se Del 3, delstudie 1, Bilaga 1. Enkät.
- 42 Lst. 7.
- 43 Lst. 10.
- 44 Lst. 4.
- 45 SFS 2017:868, 5§, Länsstyrelsen ska vidare ... //... vid samråd, beslut och andra åtgärder verka för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.
- 46 Lst. 6.
- 47 Lst. 9. <https://www.vinnova.se/p/kalejdoskop--verktygslada-for-normkriskt-och-inkluderande-kulturarvsarbete/>.
- 48 I rapporten "En funktionshinderspolitik för ett jämlikt och hållbart samhälle" beskrivs fyra arbetssätt för att förebygga och undanröja funktionshinder i samhället med syfte att tydliggöra för ansvariga aktörer vad det innebär att arbeta med ett funktionshinderperspektiv: 1, att med universell utformning göra rätt från början 2, att identifiera och åtgärda brister i efterhand 3, att med stöd och lösningar kopplat till individen stärka delaktigheten 4, motverka all form av diskriminering (Myndigheten för delaktighet 2016, s. 8; se även Prop. 2016/17:188).
- 49 Lst. 9.
- 50 Lst. 4.
- 51 Riksantikvarieämbetet 2016, bilaga 1, enkätfråga 26 och 27.
- 52 Lst. 4, 5, 8, 9, 12.
- 53 Riksantikvarieämbetet 2016, bilaga 1, enkätfråga 3.
- 54 Lst. 5, 10, 12. I detta sammanhang kan poängteras att Handisam år 2014 bytte namn till Myndigheten för delaktighet vilket kanske indikerar att det kanske var ett tag sedan de svarande genomgick utbildningarna, och att de inte har frågorna/perspektiven dagsfärskt?
- 55 Lst. 7.
- 56 Lst. 11.
- 57 Lst. 3, 4, 7, 11, 12.
- 58 Lst. 4, 5, 7, 9.
- 59 Lst. 9.
- 60 Lst. 10.
- 61 Lst. 5.
- 62 Lst. 6, 8, 10, 12.
- 63 Lst. 10.
- 64 Lst. 6.
- 65 Riksantikvarieämbetet 2016, bilaga 1, enkätfråga 8.
- 66 Lst. 12.
- 67 Lst. 10.
- 68 Lst. 11.
- 69 Lst. 5.
- 70 Lst. 9.
- 71 Lst. 7.
- 72 Lst. 8.
- 73 Lst. 8, 10, 11, 12.
- 74 Vilket kan kopplas till "Göra Sverige", Lst. 9, 12.
- 75 Lst. 12.
- 76 Lst. 5, 10.
- 77 Lst. 9, 11, 12. I sammanhanget kan det vara intressant att notera att cirka 120 000 personer är inskrivna på syncentraler i Sverige medan bara 1 200 personer av dessa läser regelbundet punktskrift enligt Synskadades Riksförbund.
- 78 Lst. 7, 8, 10, 11.
- 79 Lst. 10, 11.
- 80 Lst. 5, 6.
- 81 Lst. 9, 12.
- 82 Lst. 9.
- 83 Riksantikvarieämbetet 2016, s. 16.
- 84 Lst. 4.
- 85 Lst. 12.
- 86 Lst. 3, förf. anm.
- 87 Lst. 10.
- 88 Lst. 5, 6, 7, 8, 9, 11. Noteras kan en svarande använder ett äldre organisationsnamn. De handikappades riksförbund (DHR) bytte 2009 namn till DHR – förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder och 2017 ändrades namnet återigen nu till Delaktighet Handlingskraft Rörelsefrihet.
- 89 Lst. 6, 9 11.
- 90 Lst. 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12.
- 91 Lst. 6.
- 92 Riksantikvarieämbetet 2016, bilaga 1, enkätfråga 8.
- 93 Engström 2017.
- 94 Riksantikvarieämbetet 2016
- 95 Lst. 5.

- 96 Lst. 8.
- 97 Vid undersökningar över 5 prisbasbelopp kan sökande begära att länsstyrelsen ska genomföra en upphandling. Vid undersökningar som överstiger 20 prisbasbelopp ska upphandling genomföras. År 2015 var ett prisbasbelopp 44 500 kronor. År 2018 var ett prisbasbelopp 45 500 kronor.
- 98 Lst. 5, 8, 9.
- 99 Lst. 3, 4, 6, 7, 10, 11, 12.
- 100 Lst. 12.
- 101 Lst. 7, 10.
- 102 Lst. 3.
- 103 Lst. 6, 11.
- 104 Lst. 4, 5.
- 105 Lst. 8.
- 106 Bland dessa inkluderas de som inte har genomfört några upphandlingar alls eller enbart ett fåtal, Lst. 4, 6, 8, 9.
- 107 Lst. 11.
- 108 Lst. 2, 1.
- 109 Lst. 5, 10.
- 110 Lst. 3.
- 111 Lst. 9.
- 112 Lst. 6.
- 113 Lst. 10.
- 114 Lst. 7.
- 115 Lst. 8.
- 116 Arnberg & Gruber 2014.
- 117 Myndigheten för delaktighet 2016c.
- 118 Lst. 3.
- 119 Lst. 5.
- 120 Lst. 4, 8, 11.
- 121 Lst. 7, 9, 10, 12.
- 122 Lst. 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12.
- 123 Lst. 4, 5.
- 124 Lst. 6.
- 125 Lst. 8.
- 126 Lst. 8.
- 127 Lst. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 128 Lst. 4.
- 129 Arbetsgivarverket, <https://www.arbetsgivarverket.se/jobba-statligt/Var-vardegrund/Objektivitet>. Allas likhet inför lagen, saklighet och opartiskhet ska iakttas. Lika fall ska behandlas lika och beslut fattas efter saklig handläggning.
- 130 Lst. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12. Riksantikvarieämbetet 2016, Bilaga 1, enkätfråga 4 och 7.
- 131 Lst. 6.
- 132 Lst. 3, 8.
- 133 Lst. 3.
- 134 Lst. 8, 9, 11.
- 135 Lst. 8, 11.
- 136 Lst. 5, 9.
- 137 Lst. 5, 10.
- 138 Lst. 4, 6.
- 139 Lst. 4, 5, 7, 11, 12.
- 140 Lst. 8.
- 141 Lst. 5, 10.
- 142 Lst. 6, 8, 9.
- 143 Engström (red.) 2017:27ff.
- 144 SUBo respektive M-ark. Noteras bör att M-ark är att betrakta som en affärsdrivande organisation vilken i olika samarbeten lägger anbud på större projekt. I relation till detta är SUBo en mer renodlad branschorganisation.
- 145 I texten nedan finns behov av att särskilja dessa och därför används begreppet renodlade uppdragsarkeologiska organisationer/aktörer till skillnad från museers uppdragsarkeologiska verksamheter. Självklart är inte dessa renodlade i sin verksamhet. Detta ska inte heller förstås som en värdering utan ett sätt att tydliggöra likheter och skillnader mellan dessa olika typer av organisationer.
- 146 UA 7.
- 147 UA 3.
- 148 UA 18.
- 149 UA 9.
- 150 Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform.
- 151 Riksantikvarieämbetet 2012, s. 6.

FuTArk

Funktionsrätt - Tillgänglighet - Uppdragsarkeologi

ENKÄT

Enkätsvaren skrivs in i detta dokument direkt efter frågan. Spara dokumentet och melja det till Göran Gruber via e-postadressen goran.gruber@arkeologerna.com. Vi vill att svaren skickas tillbaka senast den **20 september**. Eventuella frågor om enkäten ställs till Göran Gruber.

Svarande

1. Vilken länsstyrelse?
2. Namn och titel på den/de som svarar?
3. E-post och telefonnummer?

Tillgänglighet, delaktighet och funktionshinderspolitiken

4. På vilka sätt har er funktion på länsstyrelsen tagit del av funktionshinderspolitikens mål?
5. Vilken kompetens har personal på er funktion relaterat till begrepp som tillgänglighet och delaktighet ur ett funktionshinderperspektiv?
6. Finns det någon inom er funktion med särskild kunskap och/eller ansvar gällande tillgänglighets-/delaktighetsfrågor ur ett funktionshinderperspektiv?
7. Myndigheten för delaktighet har lyft fram fyra olika sätt att arbeta för att förebygga och undanröja funktionshinder i samhället. Hur arbetar er funktion med dessa? Frågan gäller både internt och i det externa myndighetsarbetet, exempelvis kopplat till fornvårdsobjekt och kulturresevat. Beskriv kortfattat.
8. Har ni initierat/upprättat kontakter och/eller samarbeten med någon/några funktionshindersorganisationer eller andra aktörer inom området? Om Ja, hur har samarbetet sett ut och hur har det påverkat den egna verksamheten, beskriv kortfattat?

2 kap KML - uppdragsarkeologi

9. Har ni någon handlingsplan och/eller riktlinjer för hur er funktion ska arbeta med tillgänglighets-/delaktighetsperspektiv inom det uppdragsarkeologiska området? Om Ja, beskriv den kortfattat. Om Nej, berätta varför inte.

10. Hur många uppdragsarkeologiska upphandlingar genom anbudsförfarande enligt KML har ni genomfört åren 2015, 2016, 2017 samt hittills under 2018?
11. Använder ni det upphandlingsliknande förfarandet enligt KML som redskap för att öka tillgängligheten/delaktigheten för personer med funktionsnedsättning? Om **Ja**, beskriv kortfattat, ge konkreta exempel. Om **Nej**, berätta kortfattat varför inte.
12. Använder ni andra metoder än upphandlingar i syfte att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning till det uppdragsarkeologiska området? Om **Ja**, beskriv kortfattat, ge konkreta exempel. Om **Nej**, berätta kortfattat varför inte.
13. Efterfrågar ni i förfrågningsunderlagen frågeställningar och/eller bearbetningar av arkeologiska material som uppmärksammar levnadsvillkoren för människor med funktionsnedsättning i det förflutna? Om **Ja**, ge exempel. Om **Nej**, berätta varför inte?

Utmaningar, konflikter och utveckling

14. Anser ni att funktionshinderperspektivet på ett generellt plan saknas inom uppdragsarkeologisk praktik? Om **Ja**, beskriv kortfattat vad det beror på samt hur ni skulle vilja att det blir tydligare?
15. Vilka utmaningar och/eller konflikter möter ni i arbetet med att öka tillgängligheten/delaktigheten för personer med funktionsnedsättning?
16. Vad behöver ni för stöd för att hantera de utmaningar och/eller konflikter som ni eventuellt upplever? Ge exempel.
17. Finns behov av tydligare riktlinjer/styrning för hur länsstyrelserna ska inkludera funktionshinderperspektivet inom det uppdragsarkeologiska området? Ge kortfattat exempel på hur dessa skulle kunna se ut och förslag på vem som bör utföra styrningen.
18. Hur skulle metoder för uppföljning och utvärdering kunna se ut gällande arbetet med tillgänglighet/delaktighet för personer med funktionsnedsättning inom det uppdragsarkeologiska området?

Övrigt

19. Har ni ytterligare synpunkter, idéer och/eller kommentarer utöver det som har framkommit i era svar ovan får ni gärna lägga till dessa här.

Delstudie 2

Tillgänglig förmedling – en uppdragsarkeologi för alla sinnen?

Jenny Hyltén-Cavallius, Lilian Paunovic Olsson, Elin Engström

FuTArks delstudie 2 tar avstamp i den workshop som genomfördes inom FuTArks förstudie 2017. Denna inleddes med en gemensam visning av den då pågående arkeologiska undersökningen i Fiskeby utanför Norrköping. Fältbesöket visade att det idag finns brister i uppdragsarkeologins förmedlingsarbete i relation till personer med funktionsnedsättning, men också att det finns stor potential att genom workshops identifiera och utveckla vägar framåt för att åtgärda och överbygga dessa. Den enkät som genomfördes under förstudien visade också att de uppdragsarkeologiska undersökarna saknar beredskap och strategier för att möta denna grupp samt att de efterfrågar kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte kring hur de kan arbeta med dessa frågor.

Med delstudie 2 har vi därmed eftersträvat att uppnå följande av FuTArk-projektets övergripande mål:

- att tillsammans med funktionshindersrörelsen kritiskt granska de brister som finns inom uppdragsarkeologins förmedlingsverksamhet idag, samt att genom metodutveckling undersöka hur denna kan förbättras och göras tillgänglig för fler.
- att öka kompetensen kring tillgänglighetsfrågor hos uppdragsarkeologins olika aktörer och erbjuda en plattform för erfarenhetsutbyte.

Delstudie 2 bestod av 5 workshopar där tillgängligheten i fält, på Norrköpings stadsmuseum samt digital förmedling analyserades. Inspiration till sättet att arbeta med workshoparna hämtades från projekt Funktek, som mellan åren 2014 och 2017 utvärderade tillgängligheten på museer. Ansvariga

för delstudien och ledare för workshoparna var Jenny Hyltén-Cavallius och Lilian Paunovic Olsson, båda med erfarenhet av projekt Funktek och att arbeta med workshopmetoden.

Till workshopparna rekryterades personer från funktionshindersrörelsen med egen erfarenhet av otillgänglighet. Dessa blev projektets expertgrupp – FuTArks testpiloter. Ett mål med delstudien har också varit att synliggöra uppdragsarkeologins förmedling för nya grupper. För flera av FuTArks testpiloter var workshoparna deras första möte med uppdragsarkeologin.

Till flera av workshoparna bjöd vi även in arkeologer från uppdragsarkeologiska undersökare verksamma i Östergötland. Under FuTArk-projektets gång innefattade detta Stiftelsen Kulturmiljövård, Arkeologikonsult, Arkeologerna SHMM, Uppdrag Arkeologi, Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU), Östergötlands museum och Arkeologgruppen.

Därtill anordnades två seminarier/halvdagsworkshopar till vilket även Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser, museer och forskare bjöds in att delta.

Delstudiens övergripande resultat redovisas i Del 1 – *Det här är projekt FuTArk*. Här sammanfattar vi också några av de övergripande erfarenheterna av workshopmetoden och några av de lärdomar som samarbetet mellan projektets olika målgrupper gett.

I Del 2 – *Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar* har vi sammanställt erfarenheterna från workshoparna till en handbok riktad till arkeologer som arbetar med uppdragsarkeologisk

förmedling. Nedan sammanfattas samtliga workshoppar kortfattat, samt följs av bilagor.

Workshop 1

4 juni 2018 på Arbetets museum
i Norrköping

Syfte

FuTArks första workshop hade två syften. Dels att introducera projektet för testpiloterna och att lära känna varandra, dels att göra en första utvärdering av uppdragsarkeologiska undersökares digitala förmedling.

Deltagare

På workshopen deltog FuTArks testpiloter och projektmedlemmar.

Genomförande

Workshopen genomfördes under en halvdag på Norrköpings stadsmuseum och bestod av två block. Det inledande blocket innefattade en presentationsrunda och presentationer av schemat för dagen, Futark-projektets bakgrund, upplägg och projektmedlemmarnas inbördes roller. Block två inleddes efter en fikapaus med en gemensam diskussion om vad arkeologi och vem arkeologen är, samt att gemensamt utvärdera uppdragsarkeologiska undersökares hemsidor.

Resultat

Block två inleddes med att deltagarna gemensamt diskuterade frågeställningar kring: Vad tänker du på när du läser eller hör ordet *Arkeologi*? Vilken bild tror du gemene person får av arkeologin? Vad vill en veta om arkeologi? Vad borde lyftas fram? Hur förmedlas arkeologisk verksamhet på nätet?

Under diskussionen närmades den populära bilden av arkeologen som en ”person på huk med en borste” och kända karaktärer så som Indiana Jones, Lara Croft och Bo G. Eriksson. Vi pratade även om tjsusningen i ordet *arkeolog* och hur arkeologen sågs som en blandning mellan

det vetenskapliga och det fiktiva, att det finns en upptäckare i oss alla, och att arkeologin ofta ses som en sorts skattjakt.

Det pratades också om att arkeologi, i alla fall för en bredare allmänhet, mycket kännetecknas av stenålder eller vikingatid, och att närliggande tidsperioder är mer okända. Vid frågan vad testpiloterna är mest intresserade av att veta kring arkeologi så verkar vardagslivet och händelser som kan knytas ihop med saker eller företeelser i vår egen tid vara mest intressant. Också sammanhanget runt omkring, själva det arkeologiska arbetet, är av intresse.

Workshopen visar sig också vara testpiloternas första möte med specifikt uppdragsarkeologin, och ingen av deltagarna har någonsin letat information eller på annat sätt hittat till en uppdragsarkeologisk firmas hemsida. Det väckte tankar hos flera deltagare att uppdragsarkeologin är ännu mer okänd än arkeologi i stort. En gemensam slutsats blev att de uppdragsarkeologiska firmorna måste arbeta mycket mer med att hitta sätt att nå ut med sin verksamhet. Då många använder sig av nätet för att söka information så lyftes frågan huruvida Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen och uppdragsarkeologiska firmor borde betala för annonsplats så att de puttats upp i feeden när folk googlar. Flera tyckte att hemsidorna i sig själva inte räckte som strategi för att folk ska börja söka sig till de uppdragsarkeologiska firmorna.

Vi tittade även på hur ett par olika uppdragsarkeologiska undersökare presenterar sin verksamhet på sina hemsidor. Tillsammans diskuterades hur hemsidorna förmedlar information om undersökningsplatser och arkeologiska resultat, och vad det finns för eventuella utvecklingsmöjligheter för att öka tillgängligheten. På samtliga sidor som vi tog del av pratade vi kort om layout och grafisk design varefter vi läste den inledande presentationstexten. Utvärderingen visade att tillgängligheten på undersökarnas hemsidor varierar. Ett övergripande intryck var även att hemsidorna upplevdes som i huvudsak riktad mot potentiella uppdragsgivare och att information om undersökarnas förmedling eller utåtriktade verksamhet både var svår att hitta och med otillgängliga format.

Workshop 2

26 augusti 2018 vid Inre hamnen i Norrköping, samt Norrköpings stadsmuseum

Syfte

Syftet med workshopen var att utvärdera uppdragsarkeologins förmedling i fält genom att delta på en visning av den pågående undersökningen av Inre hamnen i Norrköping.

Deltagare

På workshopen deltog FuTArks testpiloter och projektmedlemmar.

Genomförande

Workshopen genomfördes en eftermiddag och inleddes med att deltagarna samlades på plats vid Inre hamnen i Norrköping. Tillsammans deltog vi i en visning av utgrävningen som genomfördes av Arkeologerna SHMM. Visningen var en del av det årliga evenemanget Arkeologidagen, ett nationellt initiativ som samordnas av Riksantikvarieämbetet, där många uppdragsarkeologiska undersökare anordnar publika visningar vid aktuella arkeologiska undersökningar. Visningen som valdes för workshopen var således ett öppet evenemang för allmänheten och var mycket välbesökt. Efter visningen tog sig deltagarna på egen hand till Norrköpings stadsmuseum där upplevelsen utvärderades. Visningens upplägg följde ett relativt vanligt format för arkeologiska visningar med en inledande introduktion till platsen. Därefter delades den relativt stora gruppen besökare upp i två delar och visades en station med arkeologiska föremål och en station vid ett utgrävningsschakt. Visningen varade i cirka 45 minuter samt en efterföljande stund där de besökare som ville/kunde hade möjlighet att utforska schaktet på egen hand.

Resultat

Den efterföljande utvärderingen utgick från ett antal diskussionsfrågor kring den fysiska miljön kring utgrävningssplatsen, den guidade visningens

innehåll och utförande samt sammanfattande reflektioner kring testpiloternas upplevelse och vilka alternativ eller hjälpmedel som hade kunnat underlätta besöket.

Utgrävningssplatsen. Under diskussionen konstaterades att utgrävningssplatsen, som var ett gammalt industriområde nära city, var relativt tillgängligt med stora plana ytor. Förbättringsmöjligheter som identifierades innefattade tydligare skyltar och mötesplatser vid områdets entré samt information om hur besökare fick röra sig på området. Utgrävningens schakt som visades för besökare hade kunnat förbättras med tydligare kontrastmarkeringar för att öka säkerheten och en tillfällig ramp med ledstänger hade kunna tillgängliggöra ytan för fler.

Guidning och information. Arkeologidagen är ofta ett välbesökt evenemang, så även vid FuTArks besök. En vanlig förutsättning vid uppdragsarkeologins förmedling är just brist på förberedelse och personal som finns tillgänglig vid visningen. Det gör att visningen hålls oavsett väder eller antal besökare som anländer till visningen. I detta fall kom upp mot hundra nyfikna besökare och trots att det fanns flera guidande arkeologer på plats var intrycket att visningens upplägg fick improviseras fram på stående fot. Testpiloterna upplevde därför visningen som ostrukturerad med otydliga ramar.

Med för stora grupper skymms också lätt sikten för många och hörbarheten försämras, särskilt när högtalarutrustning saknas. För stora grupper gör också att den guidande arkeologen får svårare att uppmärksamma och anpassa situationen om någon besökare har särskilda behov. Med så många besökare på plats kan också mängden information bli överväldigande och en lösning kan vara att då sälla i visningens innehåll.

Sammanfattande reflektioner. Testpiloternas sammanfattande reflektioner berörde främst information, där anvisningar på plats och information om tillgängligheten och kontaktuppgifter på hemsidan inför visningen var viktiga utvecklingsmöjligheter.

Workshop och halvdagsseminarium

13 november 2018
på Arbetets museum i Norrköping

Syfte

Syftet med förmiddagens workshop tillsammans var att följa upp och sammanfatta upplevelserna av det inledande projektårets samt att gemensamt identifiera fokus för nästkommande workshops. Syftet med eftermiddagens seminarium var dels att presentera projektets preliminära resultat för uppdragsarkeologins olika aktörer, dels att skapa en gemensam plattform för uppdragsarkeologins olika aktörer att diskutera vägar framåt för att öka tillgängligheten.

Deltagare

Under förmiddagens workshop deltog FuTArks testpiloter och projektgrupp. Under eftermiddagens halvdagsseminarium deltog FuTArks testpiloter och projektgrupp samt inbjudna representanter från Riksantikvarieämbetet, Stockholms läns museum, Kalmar läns museum, Länsstyrelsen Östergötland, Länsstyrelsen Västra Götaland, Arkeologerna SHMM, Svenska arkeologiska Samfundet, M-ark samt företagsforskarskolan GRASCA.

Genomförande

Förmiddagens workshop inleddes med en fördjupad presentation av FuTArk-projektet och övergripande planering av nästkommande projektår. Därefter följde en gemensam diskussion kring resultaten av årets workshop, vad som fungerat bra och mindre bra hur vi kan jobba tillsammans framöver. Eftermiddagens halvdagsseminarium inleddes med en kort presentation av FuTArk-projektet och preliminära resultat från delstudierna 1 och 2. Efter en fikapaus avslutades seminariet med en gemensam diskussion om vägar framåt för FuTArk-projektet.

Resultat

Av året som gått tar testpiloterna främst med sig workshop 2 och visningen i fält. Utvecklingsmöjligheter inför workshoparna handlar främst om att information inför och att i förväg tydliggöra förutsättningarna för workshoparna.

Årets workshopar har redan visat att projektgrupp och testpiloter identifierat en mängd olika problem och frågan är om vägen framåt för projektet handlar om att identifiera fler? Kan workshoparna istället fokusera på återkoppling och förändringsmöjligheter, och att tillsammans med uppdragsarkeologerna innehålla förarbete, visning och efterföljande diskussion tillsammans? Exempelvis ett besök innan och presentera ”tänk på detta” för uppdragsarkeologerna och sedan utvärdera genomförande tillsammans?

Diskussionen handlade också om vilka mål och förväntningar det finns för FuTArk-projektets resultat och vilka förändringar som går att förvänta sig. Vill FuTArk-projektet tillsammans med testpiloterna formulera en egen vision för framtidens tillgängliga kulturmiljö? Vad är egentligen uppdragsarkeologins främsta uppdrag? Att skapa kunskap, företagande, eller förmedling till allmänheten? Detta påverkar vilka resultat man kan förvänta sig av workshoparna.

Under eftermiddagen delades deltagarna in i grupper där FuTArks testpiloter och representanter från olika uppdragsarkeologiska aktörer diskuterade tillsammans – utifrån sina perspektiv – uppdragsarkeologins olika utmaningar.

Vad gör uppdragsarkeologin otillgänglig idag?

Här identifierades bland annat:

- Det råder brist på kunskap, metoder och pedagogiska grepp kring tillgänglighet, även om branschen relativt lätt kan tillgodogöra sig en sådan om det skulle sammanställas.
- Uppdragsarkeologins förmedling innefattar ofta ett relativt svårt fackspråk, men det finns också enkla lösningar för att åtgärda detta.
- Uppdragsarkeologin behöver bli bättre på att sälla i sin information och välja ut *vad* vi ska berätta.

- Uppdragsarkeologin behöver bli bättre på att anpassa sina hemsidor så de blir mer tillgängliga.
- Flera digitala kommunikationsvägar kan vara ogenomtänkta och det kan vara svårt att kommunicera ut om en utgrävning eller visning då förutsättningarna snabbt kan ändras.
- Ljudutrustning saknas ofta vid visningar i fält.
- Uppdragsarkeologins tillfälliga platser och korta ledtider gör det utmanande att planera tillgängligheten. Samtidigt kan mycket underlättas genom att utveckla informationen om platsen, vad som väntar besökarna inför, samt tydlighet under en visning.

Utifrån ditt perspektiv – Vilka goda exempel kring delaktighet inom uppdragsarkeologin vill du lyfta fram?

Här identifierades bland annat:

- Flera goda exempel finns, såsom Projekt Nya Lödöse, Projekt Motala och Sandby borg, där metoder, anpassade visningar och digital förmedling kunde arbetas fram över tid.
- Lösningar kan finnas inom andra områden, till exempel festivaler, som också bygger upp i otillgängliga miljöer och har olika hjälpmedel på plats.
- Sträva efter att ha god framförhållning och tidigt nå ut med information till allmänheten. Det är också centralt att följ upp och utvärdera insatserna.

Utifrån ditt perspektiv – Vilka konkreta åtgärder behövs för att ett funktionshinderperspektiv ska bli en mer integrerad del av uppdragsarkeologins förmedling?

Här identifierades bland annat:

- Länsstyrelsen borde formulera krav på tillgänglighet inom uppdragsarkeologins förmedling. Länsstyrelsen i sin tur efterfrågar mer kunskap om vilka krav som kan och bör ställas.
- Utbildning och kompetenshöjning behövs för uppdragsarkeologins samtliga aktörer och att i dialog med målgruppen identifiera vad målgruppen efterfrågar.
- Uppdragsarkeologiska undersökare och olika projekt har olika förutsättningar att arbeta

med tillgänglighet. Svårast att anpassa är små uppdrag där det finns knappa resurser.

- Uppdragsarkeologins undersökare behöver tänka rätt om tillgängligheten från projektets början. En checklista med goda exempel specifikt för uppdragsarkeologi efterfrågas.
- Mer samarbete med funktionshinderrörelsen krävs på olika plan – länsstyrelsen – museer – även uppdragsarkeologiska undersökare kan ha kontakt med lokala funktionsrättsorganisationer på specifika platser.

Utifrån ditt perspektiv – Vilka aspekter anser du är särskilt värdefulla för FuTArk att fortsätta arbeta med? Vilka aspekter av dagens seminarium tar du med dig?

Här identifierades bland annat:

- Viktigt för FuTArk att ge konkreta riktlinjer, checklistor och visa goda praktiska exempel. Även utbildning för uppdragsarkeologin efterfrågas.
- Länsstyrelsen behöver arbeta mer med perspektivet – men vill gärna ha hjälp med hur.
- Kontaktlistor och nätverk mellan uppdragsarkeologins aktörer behövs.
- Uppdragsarkeologins undersökare behöver identifiera de hjälpmedel som finns – och använda dem.
- Tänk efter före – det är billigare (och bättre).
- Stort intresse och engagemang finns för perspektivet!

Workshop 3

7 maj 2019 på Norrköpings stadsmuseum

Syfte

Syftet med workshopen var att skapa en möjlighet för FuTArks projektgrupp, testpiloter och uppdragsarkeologiska undersökare att mötas, diskutera och praktiskt arbeta med att utveckla tillgänglighetsperspektivet inom uppdragsarkeologin.

Deltagare

På workshopen deltog FuTArks testpiloter och projektmedlemmar samt arkeologer från

Arkeologerna SHMM, Uppdrag arkeologi, Arkeologikonsult och Stiftelsen Kulturmiljövård.

Genomförande

Workshopen inleddes med att FuTArks projektgrupp presenterade projektet och erfarenheterna från de workshoppar som hittills genomförts. Därefter diskuterades gemensamt vad en tillgänglig förmedling kan vara och hur vi kan nå dit. Vad efterfrågar testpiloterna i sitt möte med uppdragsarkeologin? Vilka utmaningar ser arkeologerna i sitt arbete? Vilka förändringar behövs och vad kan vi göra tillsammans för att skapa en tillgängligare förmedling? Därefter följde praktiska övningar där deltagarna tillsammans utvärderade museets utställningar och provade på grunderna i syntolkning.

Dagen avslutades med att de deltagande arkeologerna i samarbete med testpiloterna arbetade med att identifiera prioriterade åtgärder och formulera individuella handlingsplaner för sina respektive organisationer.

Resultat

Under den gemensamma diskussionen identifierades följande aspekter som påverkar uppdragsarkeologins förmedling:

- **Planering** – vid uppdragsarkeologins förmedlingsverksamhet är det ofta svårt att planera då det inte går att veta hur många besökare som kommer till de öppna visningarna. Det behövs därför en stor flexibilitet av både upplägg och genomförande av visningarna. Är ett sätt att underlätta planeringen och öka tillgängligheten att begränsa antalet besökare per visning, att införa någon form av föranmälan, att ha en särskild ”tillgänglig visning” eller liknande?
- **Röstförstärkare** – en beprövad metod som uppdragsarkeologin kan bli bättre på att använda sig av i större utsträckning. Exempel på röstförstärkare är högtalarvästar eller – ännu bättre – en audioguide med hörlurar för alla deltagare, exempelvis ljudutrustningen *Whispers*.

- **Arkeologidagen** – ett populärt evenemang som ofta marknadsförs lite extra av de arkeologiska undersökarna. För att öka tillgängligheten behövs att evenemangen också förbereds i större utsträckning.
- **Tidsaspekter** – ett sätt att öka tillgängligheten är att vara både noggrann och tydlig med tidsaspekter vid visningar. Informera både muntligt och i skrift hur långa visningarna är och vilket upplägg de har. Detta underlättar för många besökare, inte bara personer med någon funktionsnedsättning utan också till exempel barnfamiljer.
- **Alternativa visningar** – Ett sätt att variera och göra visningarna tillgängliga för fler kan vara att ha en ”snabbspårsvisning” med höjdpunkter, eller ”sittande visningar” (sittande visningar har använts med framgång av Göteborgs stadsmuseum).

Gemensam workshop i stadsmuseets ”Rum för arkeologi”

För denna övning delades deltagarna in i tre grupper med FuTArks projektdeltagare, testpiloter och arkeologer i varje grupp. Under övningen cirkulerade grupperna i utställningen *Rum för arkeologi* och den fasta utställningen om Norrköpings förhistoria.

Några aspekter kring tillgänglighet som identifierades var:

- **Språkets förmedling**. I utställningarna användes mycket fackspråk och många begrepp (*bebyggelseläge, fyndspridning, föremålskategori* etc.) utan att förklaras. Många av dessa begrepp är även vanliga vid visningar i fält. Här finns mycket att jobba med, både att identifiera och sammanställa vilket fackspråk arkeologer använder vid visningar och därefter att hitta alternativ för att skapa ett mer tillgängligt språk. Även förmedlingens målgrupper är viktigt att tydliggöra för att göra förmedlingens språk begriplig. En bra början på en visning kan vara att berätta vilka svåra ord som kommer användas och vad de betyder – och återkoppla under visningen.

- **Relationen mellan bild och text** – det är viktigt att text/språk och bilder/kartor kompletterar och förtydligar varandra snarare än tvärt om. Till exempel om något nämns i texten, finns det utmärkt på kartorna som används? Detta gäller även användningen av bilder vid visningar i fält.
- **Textens struktur**, här finns flera aspekter att tänka på även för förmedling i fält. Att inledningen är tydlig är viktigt, för uppdragsarkeologin handlar det i många fall om varför arkeologerna undersöker just denna plats. En annan aspekt är hur arkeologins berättelser ofta är både abstrakta och hoppar mellan tid och rum – till exempel målas ett forntida landskap upp genom att beskriva de fornlämningar som arkeologerna undersöker idag. Det finns anledning att fundera kring om detta abstrakta språk kan underlättas med andra ord eller berättarstrukturer.
- Ett sätt att börja arbeta med att **berätta begripligt** är att påbörja en ordlista och identifiera ord som behöver förklaringar och lista ord att använda istället.
- Kompetens att använda **sinnliga upplevelser i förmedlingen** finns redan, ofta används ”förmedlingslådor” med föremål, repliker etc. som verktyg i visningar för barn. Det finns stora möjligheter att utveckla uppdragsarkeologins förmedling och på flera sätt lyfta in sinnliga upplevelser även i ordinarie visningar för allmänheten. Exempel på saker som kan användas vid en sinnlig arkeologivisning: Repliker eller 3D-printade föremål, dofta på olika jordtyper, känna på anläggningar, till exempel stolphål, lukta och smaka på till exempel tobak eller teer, smaka på keramik och magring etc. När man berättar om arkeologiska föremål är det också bra att jämföra med föremål från idag.
- För att lättare kunna **visualisera** hur byggnaderna på utgrävningsplatsen en gång sett ut kan en markera platserna där bärande väggar suttit med exempelvis stängselstolpar (tips från en av arkeologerna som testat just detta, vilket fick positiv feedback av besökarna). Ett annat sätt att visualisera en arkeologisk utgrävning är att använda de

tekniska verktyg som redan används, till exempel drönare och visa bilder från luften, eller använda metalldetektor (tips från en av arkeologerna, metoden funkar extra bra för att hålla intresset uppe hos ungdomar).

- **Syntolkning** är något som går att genomföra direkt, åtminstone att vara medveten om och prova att berätta med ett målade språk. Glöm inte att öva! Ofta använder vi oss av syntolkning redan, till exempel när vi ska berätta om det man faktiskt inte kan se, såsom huslämningar. Samma berättande teknik går att överföra även på det som är synligt idag.

Handlingsplan för tillgänglig förmedling

Ett förslag på handlingsplan delades ut till de deltagande företagen. Syftet med handlingsplanen var att ge inspiration och vara ett fortsatt stöd till företagets tillgänglighetsarbete. Handlingsplanens utformning finns beskriven i Del 2 – *Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar*.

Tillsammans med testpiloterna identifierades olika åtgärder.

Detta kan vi göra redan idag:

- Se över informationen inför visningarna.
- Öka medvetenheten hos medarbetarna att tänka kring tillgänglighet.
- Se över språk och balans i text och bilder generellt.
- Be om feedback och konstruktiv kritik från målgruppen och generellt kring tillgänglighet.

Detta kräver en del planering och/eller resurser:

- Inköp av ljudutrustning.
- Bygga upp en strategi och planera ett internt ”batteri” av lösningar för visningar i fält.

Detta behöver vi på sikt investera i för att uppnå handlingsplanens mål:

- Formulera och fastställa en handlingsplan.
- Fortbildningar och plan för uppföljande utbildningar.

Workshop 4

2 december 2019 på Arbetets museum

Syfte

Workshopen var en fortsättning på halvdagsworkshop 3. Denna gång träffade vi en heldag så att mer tid finns för fortbildning, uppföljning och diskussion.

Deltagare

På workshopen deltog FuTArks testpiloter och projektmedlemmar samt arkeologer från Stiftelsen kulturmiljövård, Arkeologerna SHMM, Arkeologikonsult, Uppdrag Arkeologi och Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) och föreläsarna Eli Tistelö och Annette Wilhelmsson. Sammanlagt var vi ett 20-tal deltagare under dagen.

Genomförande

Förmiddagen inleddes med en föreläsning och workshop om att beskriva, berätta och synliggöra tillsammans med Eli Tistelö, syntolk och utbildare inom syntolkning (Sonika syntolkning), och Annette Wilhelmsson, pedagog och har i samband med förlorad syn jobbat i flera olika tillgänglighetsprojekt (Amarte). Under föreläsningen beskrev Eli och Annette grunderna i syntolkning och led-sagning, varvat med sina personliga erfarenheter. Deltagarna fick prova på att beskriva olika föremål ur en hemlig påse och i par beskriva olika bilder för varandra. Workshopens stora övning var att i par ledsaga varandra ner till museets butik där några av butikens varor syntolkades.

Under eftermiddagen delades workshopens deltagare upp i mindre grupper där FuTArks testpiloter arbetade med att utvärdera uppdragsarkeologins digitala förmedling och inbjudna arkeologer arbetade med att utifrån konkreta exempel utvärdera förmedling i fält.

Workshopen avslutades med att FuTArks avslutande år presenterades. Tanken var att verktygslådans innehåll under det avslutande projektåret ska utvärderas gemensamt och därefter bilda en del av projektets rapport. FuTArk önskade därför att undersökarna under den efterföljande säsongen

på egen hand skulle ta med verktygslådan inför, under, och efter olika förmedlingsinsatser så att arkeologernas praktiska erfarenheter kunde inkorporeras i FuTArks rapport.

Resultat

Några aspekter från testpiloternas workshop som diskuterades var:

- **Information om visningar.** På många hemsidor var det svårt att hitta information om aktuella visningar. Det är bra om det tydligt framgår på hemsidan att visningar sker oregelbundet eller sällan.
- **Kontaktpersoner** att fråga om tillgängligheten vid visningar saknas ofta eller är svår att hitta.
- **Vilka är målgrupperna för hemsidan?** Är det länsstyrelsen, andra arkeologiska undersökare, exploitören eller den intresserade allmänheten? De olika målgrupperna har olika krav på vad hemsidan ska innehålla och hur tillgänglig den ska vara. Ingen kan nå alla målgrupper på samma sätt, men ambitionen kan vara att den information som riktar sig till allmänheten är tillgänglig och lätt att hitta.
- **Navigering och läsbarhet.** Här hade testpiloterna många olika uppfattningar om vad som fungerar bäst. Någon föredrar kortare texter utan krångliga detaljer, andra använder läsprogram och vill gärna ha tillgång till långa rapporter. Någon tappar uppmärksamheten när det händer för mycket med text och bilder på skärmen, andra efterlyser tydligare kontrastfärger mellan text och bild. Någon tycker för många menyer och flikar gör hemsidan svårmanövrerad, andra uppskattar det om den är logiskt och tydligt uppbyggd.
- **Valbarhet är ett nyckelord.** Möjligheten att kunna välja långa texter eller enkla sammanfattningar. Komplettera bild och videor med syntolkning och textning så fler kan ta del av det som sägs och syns.
- **Vilka förutsättningar** har de arkeologiska undersökarna att göra stora förändringar på hemsidan för att förbättra tillgängligheten? Vissa lösningar såsom språk, filformat, tydliga kontaktuppgifter etc. är enklare att åtgärda. Att bygga om hela hemsidor är en större investering, men om detta

ändå ska göras gäller det att tänka efter före och ha med tillgängligheten redan i planeringsskedet.

Några aspekter från arkeologernas workshop som diskuterades var:

- Det är viktigt att få tillfälle *att utvärdera förmedlingsinsatserna* och just reflektera kring vad vi kunde gjort bättre eller annorlunda just ur ett tillgänglighetsperspektiv.
- *Att visa fynd och föremål*, det taktila elementet är viktigt i arkeologisk förmedling och något som vi kan utveckla ytterligare.
- En stor brist är idag *syntolkning*, något som dagens workshop visat och gett inspiration till att jobba mer med.
- *Att vara väl förberedd* är centralt och något att arbeta mer med. Ofta får visningar ske på volley och det saknas beredskap för förändrade förutsättningar vid leriga marker, svårtillgängliga platser, eller om det kommer besökare med särskilda behov till visningen. Ett annat exempel är när oväntat många besökare kommer till en visning, vilka strategier kan man ha för att lösa detta på bästa sätt?
- Efter tidigare workshoppar med FuTArk har några tagit fasta på att *använda högtalarväst*, vara tydligare med information inför visningar samt se över upplägg på visningarna.
- *Verktyglådan* verkar vara en användbar handbok att utgå ifrån. Det efterfrågas exempel på flera lösningar och snabba tips.

Digital workshop 5

11 september 2020

via den digitala plattformen Zoom

Syfte

Syftet med workshoppen var att utvärdera uppdragsarkeologins förmedling i fält. På grund av coronapandemins utbrott under våren 2020 fick workshoppen, som var planerad att innefatta ett gemensamt besök vid en arkeologisk utgrävning, senareläggas och slutligen genomföras helt digitalt. Syftet med workshoppen utökades således till att även utvärdera digital förmedling som alternativ till visningar fält.

Deltagare

På workshoppen deltog FuTArks testpiloter och projektmedlemmar, samt arkeologer från Stiftelsen Kulturmiljövård.

Genomförande

Workshoppen live-streamades från Stiftelsen Kulturmiljövårds arkeologiska undersökning utanför Julita i Sörmland, medan FuTArks testpiloter och projektgrupp följde workshoppen på distans. Visningen hölls av en guidande arkeolog medan en arkeolog filmade och skötte tekniken på plats. Från FuTArks projektgrupp utsågs en moderator som skötte tekniken från datorn och höll koll på talarlista och chattfunktion. De guidande arkeologerna hade förberett visningen genom att ta del av ett utkast till FuTArks handbok och där särskilt tagit hänsyn till aspekter kring hörbarhet och att berätta beskrivande. Ett par dagar innan workshoppen genomfördes ett genrep där tekniken samt den digitala plattformens olika funktioner testades av samtliga deltagare. Workshoppen inleddes med den digitala visningen, därefter diskuterades genomförandet i två grupper och slutligen samlades samtliga deltagare för en gemensam avslutande diskussion.

Resultat

Det övergripande resultatet av workshoppen var över förväntan. Många upplevde att just formatet digital visning har många fördelar. Såsom att inte behöva ta sig till en potentiellt otillgänglig plats, att det är lättare att få en bra ljudkvalitet, att besökarna inte behöver oroa sig för att exempelvis hitta en sittplats eller ta sig runt på en plats som det i förhand är svårt att veta om den verkligen är tillgänglig. Men en digital visning ska inte ses som "det tillgängliga" alternativet för enbart vissa personer – snarare att det är ett eget sätt att visa upp en utgrävningsplats på. Nedan följer några aspekter som diskuterades.

Förberedelser. Den generalrepetition som genomfördes inför workshoppen visade sig vara avgörande för workshoppen och den digitala visningens goda resultat, där hörbarheten med den tekniska utrustningen i form av headset

och mikrofon, bildkvaliteten från den mobilkamera som användes samt internetmottagningen på undersökningsplatsen testades. Generalrepetitionen var också central för att ge deltagarna möjlighet att prova att logga in och manövrera på den digitala plattformen, vilket minimerade risken för teknikstrul när det sedan var dags för själva workshopen.

Teknisk utrustning. Med tanke på den enkla utrustningen (mobilkamera på stativ samt headset med mikrofon) uppfattade majoriteten att ljudet fungerade bra. Större delen av visningen genomfördes en bit från vägen med tung trafik. Men inte heller när arkeologerna befann sig intill vägen blev det så störande som vi befarat.

Det finns flera fördelar med att hålla det enkelt tekniskt. En enkel utrustning är lättillgänglig och användarvänlig för de som ska hålla visningen och det är inte säkert att investeringen i en avancerad kamerautrustning gör att resultatet blir proportionellt bättre. En relativt ny mobilkamera med en extern mikrofon kan betraktas som en miniminivå. Utrymme för förbättringar kan vara att integrera drönarbilder eller att varva med inslag av bilder, kartor eller filmer. Också själva hanteringen av kameran är ett utvecklingsområde, att zooma in föremål och växla mellan ansikte och helkroppsbild, eller att ta pauser i promenader på undersökningsområdet för att undvika att de som följer via en skärm blir ”sjösjuka” av längre stunder med en svajande bild.

Syntolkning. Den guidande arkeologen hade förberett sig genom att läsa handbokens tips kring syntolkning och att berätta beskrivande. Den guidande arkeologens levande beskrivningar av omgivande miljö (”nu spricker solen fram mellan de höga tallarna runt omkring mig”), av de redskap och föremål som visades och även av hur den guidande arkeologen rörde sig och vad han gjorde (”nu böjer jag mig ner och lägger tillbaka hackan ...”) uppskattades av alla deltagarna oberoende av om de kunde se föremålen i bild eller inte. Det visar att handbokens tips fungerar och att förberedelser och övning i att berätta beskrivande tydligt ger resultat för allas upplevelser av visningen.

Moderator och chatt. Det finns fördelar och nackdelar med att använda en plattform med chattfunktion. En fördel är att deltagarna enkelt kan ge feedback till de som håller i visningen som då i realtid vid behov kan anpassa visningen. Det är bra med en moderator som kan fördela ordet, samtidigt blir moderatoren ett filter och kan välja eller välja bort frågor som ställs i chatten. En annan brist är att en del personer kan ha svårt att skriva snabbt i chatten, det är därför viktigt att planera in gott om tid vid frågestunder. Det är också viktigt att tänka på att det som skrivs i chatten läses upp för den som använder talsyntesprogram. Ett alltför frekvent användande av chatten kan därmed bli störande för personer med synnedsättning och göra det svårt för dem att samtidigt höra vad som sägs.

Tempo och språk. Ibland upplevdes det som att visningen/samtalshastigheten gick för snabbt – att mycket information skulle in på kort tid och då blev det svårare för en del deltagare att hålla fokus. Det är därför viktigt att tänka igenom och ibland sälla bland innehållet, liksom att fundera över begrepp och fackspråk som kan behöva förklaras. Ett alternativ är också att ha förberedande information tillgänglig innan visningen, såsom en kort guide med visningens upplägg, bakgrund om platsen, eller svåra ord. Att detta finns tillgänglig exempelvis på hemsidan innan en visning och som deltagarna kan återkomma till i efterhand kan öka förståelsen och ge mervärde till upplevelsen av visningen.

Plats, rutt och visningens struktur. Även vid en digital visning är det viktigt att tänka igenom var det är lämpligast att vara placerad under visningens olika delar. Vid detta tillfälle valde arkeologerna att under huvuddelen av visningen stå en bit från undersökningsområdet. Det gjorde att stora delar av visningen hade en lugn ljudmiljö utan störande element. Arkeologens sätt att strukturera upp visningen i fyra delar uppskattades också för sin tydlighet. En introduktion om uppdragsarkeologiska systemet, därefter en genomgång om arkeologins verktyg och sedan en beskrivning av platsen och visning av föremål. Slutligen tog den guidande arkeologen en promenad mot undersökningsområdet och visade schaktet, som var placerad längs med en kraftigt trafikerad väg. Även om det är en viktig del att visa

själva undersökningsområdet var ljudmiljön där mer problematisk och hade lämpat sig sämre för att hålla visningens inledande delar. Det visar på vikten av att planera visningens upplägg och då ta hänsyn till platsens unika förutsättningar.

Pauser och frågestund. Mellan visningens olika avsnitt hölls en kort paus med möjlighet för deltagarna ställa frågor i chatten. Chatten uppskattades av många, men det är inte nödvändigtvis den mest tillgängliga lösningen för alla. Ett utvecklingsområde är hur deltagarnas frågor vid en digital visning bäst ska administreras och under vilken del av visningen som de bäst besvaras. Att följa en digital visning innebär också många intryck och det är lätt att visningen bli informationstung. Att låta frågestunderna också bli en andningspaus för deltagarna att samla tankarna och intrycken kan därför behövas. Guidernas avslutande promenad till utgrävningsschaktet blev en sådan andningspaus som visar att någon minuts gemensam tystnad under en transportsträcka också kan vara ett uppskattat inslag vid en digital visning.

Avslutande halvdagsworkshop och seminarium

22 oktober 2020 på Arbetets museum

Syfte

Syftet med den avslutande workshopen och seminarium var att följa upp tidigare workshopar, presentera projektets övergripande resultat samt att inför det avslutande rapportarbetet samla reflektioner från testpiloter och uppdragsarkeologins olika aktörer.

Deltagare

Under förmiddagens workshop deltog FuTArks testpiloter och projektgrupp samt arkeologer från de uppdragsarkeologiska undersökarna Arkeologikonsult, Arkeologerna SHMM, Uppdrag Arkeologi, Stiftelsen Kulturmiljövård och Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU). Under eftermiddagens seminarium deltog FuTArks testpiloter och projektgrupp samt externa deltagare från Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen Östergötland, Stiftelsen Kulturmiljövård,

Arkeologerna SHMM, SUBo, M-ark och företagsforskarskolan GRASCA.

Genomförande

Förmiddagens workshop inleddes med en presentation av den avslutande digitala workshopen planerna för färdigställandet av FuTArks rapport. Därefter diskuterades gemensamt undersökarnas erfarenheter av att arbeta med ett utkast av FuTArks Del 3 – *Handbok i tillgängligare arkeologiska visningar* för att avrundas med avslutande feedback kring FuTArk-projektets resultat.

Eftermiddagens seminarium inleddes med en presentation av FuTArks olika delstudier och dess resultat. Därefter följde en gemensam diskussion kring de två texter som skickats ut till deltagarna inför seminariet och avrundas med avslutande feedback kring FuTArk-projektets resultat och vägar framåt.

Resultat

Eftermiddagens seminarium redovisas i Del 1 – *Det här är projekt FuTArk*. Seminariets program och diskussionsfrågor samlas dock nedan bland de efterföljande bilagorna.

Förmiddagens workshop inleddes med att arkeologer från Stiftelsen Kulturmiljövård presenterade hur de förberedde sig inför och genomförde den livevisningen under FuTArks digitala workshop (se workshop 5 ovan).

Här lyftes fram hur den guidande arkeologen utgått från Handbokens avsnitt kring syntolkning. Att berätta beskrivande krävs att inte ta saker för givet, att tänka till och att öva. Att bli bättre på att berätta beskrivande kan också vara till hjälp i andra situationer, till exempel vid medverkan i radio.

Digitala visningar kan betraktas som en egen praktik. De är inte särlösningar, de ersätter inte vanliga visningar utan är ett separat sätt att förmedla arkeologi med möjlighet att också öppna upp för platser som normalt inte kan besökas. Det är också skillnad mellan live visningar och inspelad visning. Även om man kan göra omtagningar och få en mer ”perfekt” inspelad visning så finns det andra

värden i en live visning, såsom att just live-interaktionen med deltagarna gör det möjligt att besvara frågor och justera visningen efter olika behov.

Därefter diskuterades de erfarenheter arkeologerna haft av att arbeta med ett utkast av Del 2 Handbok i sin visningsverksamhet. Några av synpunkterna var:

Förberedelser innan visning

- Av tradition har arkeologer tyckt att ju fler besökare ju bättre. Kanske vi ska fundera på kvalitet istället för kvantitet vid visningar i fält och sätta en gräns för antalet deltagare. Om det blir fullt istället ha beredskap för att erbjuda fler visningar efter varandra.
- En begränsning av antalet kan innebära ytterligare kostnader för extra timmar på plats, fler guidande arkeologer eller ökad kostnad för administration och planering. En noggrann kostnadsberäkning är därför central.
- Det är svårt att rekommendera det optimala antalet besökare utan det måste avgöras från fall till fall och utgå från platsens förutsättningar.

Bilder – synbarhet

- Arkeologer använder av tradition mycket bilder och det är en viktig del av den arkeologiska praktiken. Det kan vara foton, kartor eller rekonstruktioner. Hur kan dessa användas på bästa sätt?
- Det är viktigt att utgå ifrån att det finns personer med nedsatt syn istället för att fråga. Det kräver att den guidande arkeologen höjer kravet på sig själv och att som rutin beskriver bilderna som används. Att på så sätt höja basnivån blir till gagn för alla.
- Överväg att arbeta utan bilder, bara för att man alltid gjort det så måste man inte fortsätta så. Det kan till exempel vara jobbigt för en del personer att fokusera på bilder. Använd miljön och visa den med ord istället.

Näbarhet i den fysiska miljön

- Viktigt att inför visningen beskriva miljön och ge information. Våga tala om hur platsen ser ut, så får den enskilde personen avgöra om hen vill komma eller inte.

- Digitala lösningar är bra men inte den enda tillgängliga lösningen i fält. God planering inför visningen innefattar att markera ut schaktkanter med kontrastmarkeringar, planera hur och när besökare ska röra sig på ytan.

Förfrågningsunderlag och kostnadsberäkningar

- Det är svårt för undersökarna att veta hur mycket de får och kan göra och vilka kostnader som de kan beräkna för tillgängligheten när inga riktlinjer finns från länsstyrelsen. Olika exploatörer har olika förståelse för kostnaderna. I slutändan är det en jämlikhetsfråga eftersom arkeologiska undersökare måste konkurrera, och det dyra måste ofta stryka på foten. Perspektivet måste därmed formuleras och prioriteras av länsstyrelserna, så att undersökarna alltid kan inkludera det.
- Ibland har länsstyrelsen efterfrågat en intressentanalys och vilka målgrupper som man ska vända sig till. Det kan bli många olika grupper, alla med olika behov, och en prioritering måste då göras. Samtidigt är personer med funktionsnedsättning inte en speciell målgrupp.
- För vissa förundersökningar har länsstyrelsen efterfrågat att även förmedlingsperspektivet ska undersökas. Det är bra så det finns möjlighet att utreda även tillgänglighet inför slutundersökningen.
- Kan kostnaden för ökad tillgänglighet ligga utanför kostnadsberäkningen, i likhet med konserveringskostnader?

Handbokens innehåll och effekter

- Handboken har väckt frågor om arkeologernas ageranden i olika visningssituationer, men också fått dem att reflektera kring hur uppdragsarkeologer generellt genomför visningar.
- En organisation använder nu ofta ljudförstärkare.
- Speciellt uppskattas handbokens tips på de enkla sakerna som kan göras.
- Handboken är en bra hjälp och de förberedelser som krävs blir lätt att kolla av genom en checklista.

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Hur skapas en uppdragsarkeologi som är tillgänglig för alla? Alla människor har rätt att kunna ta del av historia och kulturarv och att vara delaktig i samhället på likvärdiga villkor. Detta omfattar även uppdragsarkeologin.

Uppdragsarkeologi är de arkeologiska undersökningar som efter beslut av länsstyrelsen genomförs i samband med markexploateringar. Uppdragsarkeologi utförs av arkeologiska företag på uppdrag av det allmänna och i kulturmiljölagen finns bestämmelser för hur verksamheten ska fungera. Det är Riksantikvarieämbetet som tar fram föreskrifter och allmänna råd för tillämpningen av lagen. Enligt föreskrifterna ska uppdragsarkeologin skapa kunskap med relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Resultaten ska vara tillgängliga och användbara för de målgrupper som undersökningen riktar sig till.

Uppdragsarkeologin ska alltså vara tillgänglig för alla. Men är det så idag? Med stöd av Riksantikvarieämbetets FoU-medel genomförde FuTArk en förstudie 2017. Resultatet visade att det idag finns brister i uppdragsarkeologins förmedlingsarbete i relation till personer med funktionsnedsättning. FuTArk beviljades därefter medel från Riksantikvarieämbetet för att genomföra ett treårigt FoU-projekt 2018–2020. Syftet med projektet är att ta reda på vad som gör uppdragsarkeologins förmedling otillgänglig för en bredare publik - och då särskilt för personer med funktionsnedsättning - samt att i samarbete med funktionshinderrörelsen ta fram metoder för att hantera detta.

FuTArk strävar efter att tillsammans med funktionshinderrörelsen hitta vägar för att göra arkeologi och kulturarv tillgänglig och relevant för fler och att perspektivet på sikt ska kunna utgöra integrerade delar av uppdragsarkeologins förmedling. För detta krävs en uppmärksamhet kring både förmedlingens innehåll och genomförande, liksom strategiska frågor samt inte minst perspektivets roll inom den egna professionen. Vid sidan av funktionshinderrörelsens plats som en av studiens centrala målgrupp strävar projektet därmed efter att vara relevant för den arkeologiska professionen i vid bemärkelse vilket innefattar både kulturarvsmyndigheter och länsstyrelser, liksom uppdragsarkeologins aktörer.

Projektet kretsar kring tre teman: attityder till tillgänglighet, tillgänglig förmedling och tillgängligt innehåll. Genom att kombinera enkätundersökning, litteraturstudier samt workshoppar som genomförs tillsammans med s.k. testpiloter från funktionshinderrörelsen, berörs projektets teman på olika sätt i tre delstudier. En övergripande forskningsfråga inom projektet är: hur skapas en uppdragsarkeologi som är tillgänglig för alla? Fokusområde för projektet är Norrköping/Östergötland.

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Startår 2018. **Slutår** 2020.

Finansiering har erhållits ur Riksantikvarieämbetets FoU-anslag, Norrköpings stadsmuseum och Funktionsrätt Östergötland.

Medelförvaltare

Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 Västerås

Projektledare

Elin Engström, Stiftelsen Kulturmiljövård, Box 90107, 120 21 Stockholm
Besöksadress: Byängsgränd 6, Årsta
Telefon: 073-810 72 77, e-post: elin.engstrom@kcmd.se

Samarbetspartners

Stiftelsen Kulturmiljövård
Arkeologerna, Statens Historiska museer
Norrköpings Stadsmuseum
Funktionsrätt Östergötland
HSO Norrköping
Kulturföreningen Utopia

Projektmedlemmar

Elin Engström, fil. dr arkeologi, Stiftelsen Kulturmiljövård
Birgitta Larsson, fil. mag. arkeologi, Stiftelsen Kulturmiljövård
Göran Gruber, fil. dr Tema kultur och samhälle, Arkeologerna, Statens Historiska museer
Theres Furuskog, fil. mag. arkeologi, Norrköpings Stadsmuseum
Karin Klevelid, Funktionsrätt Östergötland
Agneta Lindqvist, Funktionsrätt Östergötland
Peter Hallsten, HSO Norrköping
Mats Linder Skogberg, HSO Norrköping
Jenny Hyltén-Cavallius, fil. kand. kulturarvsstudier, Utopia
Liliana Paunovic Olsson, fil. kand. projektledning samverkansprojekt, Utopia

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Vill du ingå i en testgrupp och arbeta för att göra arkeologiska utgrävningar mer tillgängliga?

Hur skapas en uppdragsarkeologi som är tillgänglig för alla? Alla människor har rätt att kunna ta del av historia och kulturarv och att vara delaktiga i samhället på likvärdiga villkor. Syftet med projekt FuTArk är att ta reda på vad som kan göra uppdragsarkeologin otillgänglig för en bredare publik och då särskilt för personer med funktionsnedsättning. Vi undrar om du vill vara med och arbeta med oss för en mer tillgänglig uppdragsarkeologi?

Uppdraget som testpilot

Som testpilot ingår du i en grupp med sex andra testpiloter. Tillsammans med två workshopledare samt medverkande inom FuTArk-projektet testar vi tillgängligheten på bland annat utgrävningsplatser och utställningsmiljöer i workshops.

Projektet pågår i tre år mellan 2018-2020. Under 2018 kommer vi genomföra 2 workshops och under 2019 hålls ytterligare 3 workshops. Vi ser gärna att du har intresse av att delta i samtliga workshops.

Ersättning och andra förmåner

Givetvis ska du få ekonomisk ersättning för ditt arbete! För varje workshop du deltar i betalar vi 400 kronor i ersättning. Vi står även för resekostnader/färdtjänst upp till 120 kr och ersättning för förlorad arbetsinkomst upp till 1000kr per dag om du blir tvungen att ta ledigt från din sysselsättning för att delta i en workshop.

För att anmäla ditt intresse att bli testpilot kontakta:

Lilian Paunovic Olsson, Utopia
lilian@utopias.se / 0762 118545

Om du vill veta mer om projektet FuTArk kan du även läsa mer på:

<http://www.kmmd.se/Forskning/Pagaende-forskningsprojekt/>

Bästa FuTArk-pilot,

Varmt välkommen till vår första workshop! I detta mail kommer du att få lite information om upplägget under dagen. När du fått detta meddelande får du gärna skicka ett kort svar till oss så att vi får det bekräftat att du har fått informationen.

Vi träffas i Arbetets museums foajé måndagen den 4e juni klockan 13:00, och beräknas vara klara runt klockan 17:00.

Arbetets museum ligger på Laxholmen i Norrköping. Från Resecentrum kan du antingen ta buss 115 till Skvallertorget eller spårvagn 3 och gå av vid Väster tull.

Hör av dig till oss för övriga frågor kring transport eller vägbeskrivning!

Om du har allergier eller andra matpreferenser så får du gärna informera oss om detta. Informera oss även gärna ifall du har med dig assistent, teckenspråkstolk eller liknande, och om den/de i så fall också vill ha fika.

Vår första dag tillsammans kan delas in i två block:

Introduktion och presentation kl 13:00 - 15:30

De första timmarna kommer vi framförallt att ägna oss åt att lära känna varandra, fika och prata om våra förväntningar inom projektet. Vi kommer även att informera om hur projektplanerna ser ut framöver.

Workshop och avrundning kl 15:30 - 17:00

Vår första workshop kommer att behandla digital förmedling. Workshopen kommer att utgöras av ett samtal där vi tillsammans pratar om vilken bild gemene person får av arkeologin. Vad tänker du på när du läser eller hör ordet "Arkeologi"? Hur förmedlas arkeologisk verksamhet på nätet? Kan alla ta del av en arkeologisk undersökning eller information om de fynd som görs?

Vi kommer även att titta på hur ett par olika uppdragsarkeologiska firmor presenterar sin verksamhet på deras hemsidor. Tillsammans pratar vi om hur hemsidorna förmedlar information om undersökningsplatser och arkeologiska resultat, och vad det finns för eventuella utvecklingsmöjligheter för att öka tillgängligheten.

Schema för dagen:

13:00 Vi möts i Arbetets museums foajé och tar oss tillsammans upp till workshoplokalen.

13:15 Introduktion. Vi går igenom schemat, samt har en presentations- och pronomenrunda.

13:25 Futarks samarbetspartners berättar om projektet och på vilka olika sätt vi bidrar som föreningar och organisationer. Projektdeltagarna består av kulturföreningen Utopia, Norrköpings stadsmuseum, Funktionsrätt Östergötland, HSO Norrköping, Stiftelsen Kulturmiljövård samt Arkeologerna (SHMM).

13:45 Lära-känna-varandra-övning del 1.

14:00 Kort paus.

14:15 Lära känna varandra övning del 2.

14:45 Fika i 45 minuter.

15:30 Workshop - Digital förmedling del 1.

16:00 Kort paus i 10 minuter.

16:10 Workshop - Digital förmedling del 2.

16:40 Ett par sista reflektioner samt avslutning.

Vi ser fram emot att få träffa dig! Om du har frågor kring workshopen, hur du bokar resor och får reseersättning, eller undrar något helt annat så är det bara att kontakta oss på:

Jenny: jenny@utopias.se

Lilian: lilian@utopias.se / 076 211 85 45

Med vänliga hälsningar,
Jenny och Lilian från kulturföreningen Utopia

Med vänliga hälsningar,

Jenny Hyltén-Cavallius
Kulturföreningen Utopia
070-3907196

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Välkommen till FuTArks workshop nr 2

Kära fuTArkpiloter!

Välkomna till FuTArks andra workshop! Här kommer lite information om dagen. Längst ner finns även de utvärderingsfrågor som vi kommer att utgå från.

Workshopen äger rum den **26 augusti** under Arkeologidagen; en nationell temadag för dem som vill lära sig mer om det arkeologiska arbetet, och om upptäckterna som gjorts! Under dagen - som arrangeras av Riksantikvarieämbetet - anordnas visningar och andra aktiviteter av olika muséer och andra kulturinstitutioner.

Vi samlas kl 12:30 på Saltängsgatan 52, vilket är beläget nära Arkeologernas utgrävningar i Inre hamnen. Där kommer vi att få följa med på en visning som startar kl 13:00.

Visningen kommer att starta med en introduktion där grävledaren berättar om platsen och fynden. Därefter går vi tillsammans till en "station" där det visas olika arkeologiska fynd. Och slutligen tar grävledaren oss till ett av grävschakten.

Efter visningen tar vi oss tillsammans till Norrköpings stadsmuseum där vi bjuds på lättare fika och utvärderar dagen!

När: 12:30 - 17:00

Var: Saltängsgatan 52, cirka 1,1 km från Norrköpings centralstation. Parkeringsmöjligheter finns på Saltängsgatan.

Inför denna workshop får ni gärna läsa om utgrävningarna i förväg. Under workshopen kommer vi nämligen även att diskutera hemsidans tillgänglighet och hur Arkeologerna presenterar sina arkeologiska resultat! Länk finns nedan:

<http://arkeologerna.com/bloggar/arkeologi-i-norrkoping/>

Mer information om utgrävningarna i Inre hamnen hittar du även via denna länk:

<http://arkeologerna.com/tag/inre-hamnen/>

Peppiga hälsningar från Jenny och Lilian!

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Diskussionsfrågor till FuTArk workshop 26 augusti 2018

Utgrävningsplatsen

- Hur fungerade det att förflytta sig till och från platsen?
- Hur var avståndet från parkeringen till utgrävningsplatsen?
- Hur upplevde du terrängen, med tanke på syn, ljud, framkomlighet m.m.? Kunde den ha förbättrats? Hur?

Guidning och information

- Hur upplevde du den guideade visningen, med tanke på syn, ljud, innehåll m.m.?
- Hur upplevde du övrig information på platsen, som t.ex. skyltar och annan information om det arkeologiska arbetet i Inre hamnen?
- Var informationen inför besöket tillräcklig? Vad borde sådan information innehålla för att underlätta ditt besök?
- Hur upplevde du informationen om utgrävningen som finns på Facebook och Arkeologernas hemsida?

Sammanfattande reflektioner

- Hur upplevde du platsen i sin helhet?
- Vilka hjälpmedel skulle ha underlättat ditt besök?
- Vad hade varit det bästa alternativet för dig; att delta i en allmän visning eller att ha en anpassad visning? Skapar något av dessa alternativ ett utanförskap?

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

FuTArk workshop/halvdagsseminarium 13 november

Arbetets museum

Program

Workshop med projektgrupp och testpiloter

10.00 - 10.45	Fördjupad presentation FuTArk-projektet
Elin Engström, projektledare
10.45	Kort fikapaus
11.00 - 12.00	Delstudie 2 - diskussion resultat av workshops 2018
12.00 - 13.00	Gemensam lunch på Restaurang Laxholmen

Halvdagsseminarium med projektgrupp, testpiloter och diskussionspartners

13.00	Kort presentation av projekt FuTArk
Elin Engström, projektledare
13.15 – 14.30	Presentation av delstudierna <i>Attityder till tillgänglighet</i>
och <i>Tillgänglig förmedling</i>
Göran Gruber, Jenny Hyltén-Cavallius och Lilian Paunovic Olsson,
ansvariga för delstudierna
14.30 – 15.00	Fikapaus
15.00 – 16.00	Gemensam diskussion
16.00 – 16.30	Erfarenheter och vägar framåt för projektet

Hitta hit: Arbetets museum, Laxholmen, Norrköping. Vägbeskrivningar för bil och kollektivtrafik finns på museets hemsida <https://www.arbetetsmuseum.se/hitta-hit/>.

Övrig information: Meddela ev. allergi eller specialkost till Jenny Hyltén-Cavallius, jenny@utopias.se, 070 390 71 96. För frågor kring tillgängligheten i lokaler och under seminariet, kontakta projektledare Elin Engström, elin.engstrom@kmmmd.se, 073-810 72 77.

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Diskussionsfrågor FuTArk halvdagsseminarium 13 november

Vi vill ta projektets centrala frågeställning som utgångspunkt för den gemensamma diskussionen - hur skapar vi en uppdragsarkeologi som är tillgänglig för alla?

Fråga 1

Utifrån ditt perspektiv – Vad gör uppdragsarkeologin otillgänglig idag? Specifikt med hänsyn till innehåll, kommunikation och fysisk tillgänglighet?

Fråga 2

Utifrån ditt perspektiv – Vilka goda exempel kring delaktighet inom uppdragsarkeologin vill du lyfta fram?

Fråga 3

Utifrån ditt perspektiv – Vilka konkreta åtgärder behövs för att ett funktionshinderperspektiv ska bli en mer integrerad del av uppdragsarkeologins förmedling?

Avslutande reflektion – vägar framåt

Utifrån ditt perspektiv – Vilka aspekter anser du är särskilt värdefulla för FuTArk att fortsätta arbeta med? Vilka aspekter av dagens seminarium tar du med dig?

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Tillgänglig förmedling – en uppdragsarkeologi för alla sinnen?

FuTArk – en halvdagsworkshop 7 maj på Norrköpings stadsmuseum

FuTArk är ett treårigt forskningsprojekt som finansieras av Riksantikvarieämbetets FoU-medel. Syftet med projektet är att ta reda på vad som gör uppdragsarkeologins förmedling otillgänglig för en bredare publik - och då särskilt personer med funktionsnedsättning - samt att i samarbetet med funktionshinderrörelsen ta fram metoder för att hantera detta.

Med workshopen Tillgänglig förmedling vill vi skapa en möjlighet för FuTArks projektgrupp, testpiloter och uppdragsarkeologiska företag att mötas, diskutera och praktiskt arbeta med att utveckla tillgänglighetsperspektivet inom uppdragsarkeologin.

Under workshopen presenterar FuTArks projektgrupp erfarenheterna från de workshopar som genomfört hittills inom projektet. Vi diskuterar tillsammans vad en tillgänglig förmedling kan vara och hur vi kan nå dit. Vad efterfrågar testpiloterna i sitt möte med uppdragsarkeologin? Vilka utmaningar ser arkeologerna i sitt arbete? Vilka förändringar behövs och vad kan vi göra tillsammans för att skapa en tillgängligare förmedling?

Därefter följer praktiska övningar tillsammans i utställningen Rum för arkeologi. Hur guidar man begripligt? Vad menas med ett beskrivande eller målande språk? Hur kan man använda arkeologiska föremål på ett mer tillgängligt sätt?

Dagen avslutas med att vi sammanställer en checklista, identifierar prioriterade åtgärder och formulerar individuella handlingsplaner för företagen. Tillsammans diskuterar vi hur handlingsplanerna kan följas upp och hur FuTArk kan bidra framöver. Ett mål med workshopen är att den skall kunna följas upp med nya workshopar i fält under hösten 2019.

Workshopen är kostnadsfri. Anmälan sker senast 26 april till projektledare Elin Engström. elin.engstrom@kmmnd.se, 073-810 72 77.

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

FuTArk workshop 7 maj 2019

På Norrköpings stadsmuseum

Program

13.00 – 13.15	Välkommen och kort presentation av programmet Elin Engström, FuTArks projektledare
13.15 – 13.45	Tillgänglig förmedling – Våra erfarenheter från att testa uppdragsarkeologins förmedling i fält Jenny Hyltén-Cavallius och Lilian Paunovic Olsson, Utopia
13.45 – 14.00	Paus
14.00 – 15.00	Vad behöver vi göra och hur gör vi det? Gemensamma diskussioner och teststationer i stadsmuseets utställning Rum för arkeologi
15.00 – 15.30	Fikapaus
15.30 – 16.00	Checklista och strategier för framtiden Identifiera åtgärder och prioriteringar för er verksamhet, formulera handlingsplan och återkoppling
Ca 16.15	Avrundning

Anmälan: Senast 26 april till projektledare Elin Engström. Workshopen är kostnadsfri.
elin.engstrom@kmmd.se, 073-810 72 77.

Hitta hit: Norrköpings stadsmuseum, Västgötegatan 21, huvudentrén ligger i
Holmbrogränden, en tvärgata till Västgötegatan. Vägbeskrivningar för bil och kollektivtrafik
finns på museets hemsida: <https://www.norrkopingsstadsmuseum.se/om-museet/besoka-museet/>.

Övrig information: Meddela ev. allergi eller specialkost till Theres Furuskog,
theres.furuskog@norrkoping.se, 011-15 26 55. För frågor kring tillgängligheten i lokaler och
under seminariet, kontakta Elin Engström, elin.engstrom@kmmd.se, 073-810 72 77.

Workshop: Arkeologins förmedling

Utgångspunkt: Utställningen Rum för arkeologi på Norrköpings Stadsmuseum

Tid: En timme. Cirka tjugo minuter per station/tema.

I denna workshop kommer ni att delas in i tre diskussionsgrupper. Ni kommer därefter att undersöka utställningen Rum för arkeologi utifrån tre olika "stationer". Dessa stationer är baserade på våra tidigare undersökningar och workshops på det arkeologiska fältet, och tar upp problem och andra aspekter som vi då har upptäckt och vill belysa.

Då vi har en timmes tid för workshop innebär det att ni kan lägga ungefär tjugo minuter per station. Ha gärna Lilians och Jennys presentation om tillgängliga visningar i åtanke medan ni diskuterar. Finns det något vi tagit upp under föreläsningen som går att applicera på utställningen eller rentav på era egna visningar?

Nedan följer förslag på diskussionsfrågor till varje station, men ni får självklart ta upp och diskutera andra saker ni kommer på som ni tycker är relevanta.

Station 1: Språkets förmedling

Under fältworkshopen i Inre hamnen pratade vi mycket om det språk som används, och om vikten av ett pedagogiskt språk som inte kräver att en är insatt i det arkeologiska fältet.

1. Vilket språk används i utställningen? Vem/vilka riktar det sig till?
2. Finns det några termer eller svåra ord i utställningen (som ofta också används under visningar i fält) som kräver förkunskap?
3. Hur brukar ni lägga upp era visningar språkmässigt? Vilka är era målgrupper?
4. Vilka narrativ finns det i utställningen? Kopplas det berättelser till enskilda föremål?
5. Skapar ni berättelser kring föremål? Hur? Finns det något ni kan göra annorlunda?

Station 2: Visning för alla sinnen

De taktila och sensoriska inslagen under fältvisningen uppskattades mycket. Upplevelsen blev helt enkelt större när en själv kunde känna på föremålen eller se dem på nära håll.

1. Vilka inslag av taktilitet eller annan stimuli finns det i utställningen?
2. Saknas det några inslag enligt er?
3. Vilka sinnen stimuleras i era visningar?
4. Diskutera möjliga sätt att stimulera samtliga sinnen (syn, hörsel, smak, lukt och känsel) i en arkeologisk visning!

Station 3: Syntolkning

En av de punkter som kritiserades mest under fältworkshopen var bristen på syntolkningar. Detta exkluderade framförallt synnedsatta eller sittande personer där stående personer framför dem skymde sikten till föremålet/arkeologen.

1. Hur beskrivs föremålen i utställningen?
2. Testa att göra varsin syntolkning av ett föremål, bild eller karta i utställningen! Utgå från faktorer som storlek, form, vikt, färg och användningsområde. Försök att hålla beskrivningen så kort som möjligt.
3. Diskutera. Hur kändes det att göra och ta del av en syntolkning?
4. Lyft hur ni skulle kunna tillämpa syntolkningar i era visningar. Hur kan ni göra när ni ska beskriva föremål eller orienteringen i den arkeologiska miljön?

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Tillgänglig förmedling i fält och på nätet – hur gör vi?

Heldagsworkshop 2 december på Arbetets museum i Norrköping

Workshopen är en fortsättning på den halvdagsworkshop som FuTArk anordnade 7 maj 2019. Denna gång träffas vi en heldag så att mer tid finns för fortbildning, uppföljning och diskussion. Vi inleder med en gemensam föreläsning och workshop:

Tillgängligt berättande

Eli Tistelö arbetar som syntolk och utbildare inom syn-tolkning. Annette Wilhelmsson är pedagog och har i samband med förlorad syn jobbat i flera olika tillgänglighetsprojekt. Tillsammans håller de en workshop som handlar om att beskriva, berätta och synliggöra.

Två spår

Därefter arbetar vi i två grupper där FuTArks testpiloter utvärderar uppdragsarkeologins digitala förmedling och arkeologiföretagen arbetar med att utvärdera tillgänglig förmedling i fält utifrån en verktygslåda och konkreta exempel.

Avslutningsvis diskuterar vi tillsammans hur workshoparnas olika delar kan följas upp framöver. Ytterligare workshops planeras till fältsäsongen 2020 – hur vill er organisation workshopa i fält tillsammans med FuTArk?

Workshopen är kostnadsfri. Anmälan sker senast 25 november till projektledare Elin Engström. elin.engstrom@kmmd.se, 073-810 72 77.

Vi bjuder på förmiddagsfika, lunch och eftermiddagsfika. Meddela ev. allergi eller specialkost till Theres Furuskog, theres.furuskog@norrkoping.se, 011-15 26 55, senast 25 november.

Hitta hit: Arbetets museum, Laxholmen, 602 21 Norrköping. Vägbeskrivningar för bil och kollektivtrafik finns på museets hemsida: <https://www.arbetetsmuseum.se/hitta-hit/>.

Tillgänglighet: För frågor kring tillgängligheten under workshopen, kontakta Elin Engström, elin.engstrom@kmmd.se, 073-810 72 77.

Information om tillgängligheten i lokalerna finns också på museets hemsida: <https://www.arbetetsmuseum.se/tillganglighet/>.

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

FuTArk workshop 2 december 2019

På Arbetets museum i Norrköping

Uppdaterat program

09.00 – 09.15	Introduktion och presentation av dagen
09.15 – 10.00	Tillgängligt berättande Eli Tistelö och Annette Wilhelmsson
10.00 – 10.30	Fikapaus
10.30 – 12.30	Workshop syntolkning Eli Tistelö och Annette Wilhelmsson
12.30 – 13.30	Gemensam lunch
13.30 – 14.45	Två spår: a) Uppdragsarkeologins digitala förmedling – utvärdering och feedback b) Tillgänglig förmedling i fält – Verktogsåda och planering med konkreta exempel
14.45 – 15.15	Fika finns serverad
15.15 – 16.00	Fortsatt arbete med två spår
16.00 – 16.30	Återsamling och sammanfattning
16.30 – 17.00	Dagens lärdomar, hur kan vi arbeta tillsammans framöver?
17.00	Avslutning

Uppdragsarkeologins digitala förmedling

Frågor

Översikt och användargränssnitt

Hur ser förstasidan ut?

Kan ni hitta någon information redan på startsidan om visningar eller annan förmedling i fält?

Är det lätt att överblicka vad som finns på hemsidan?

Är det lätt att hitta information om förmedling i fält?

Text

Grafiskt innehåll

Teckenstorlek, typsnitt, kontrast

Språkligt och pedagogiskt innehåll

Är det lätt att förstå vad de berättar om?

Är den rolig att läsa, intressant, innehållsrik?

Vad känner ni inför det de berättar?

Bild- och filmmaterial

Finns det mycket bilder på hemsidan från olika visningar?

Finns det filmer på webbsidan? Om så, vad tycker ni om dem? (Är de textade? Är all text uppläsbar?)

Information

Finns det något kalendarium där de berättar om framtida visningar i fält? Om så, vad berättar de om visningen, kan en anmäla sig någonstans?

Finns det information om hur de arbetar med tillgänglighet i sina visningar? Om så, vilken information finns?

Övrigt

Vad tycker ni att denna webbsida skulle göra främst för att bli mer tillgänglig?

Workshopfrågor för utvärdering av medhavda uppdrag:

1. Turas om att berätta för varandra om era uppdrag. Exempel på frågor ni kan ställa varandra/berätta utifrån:
 - Vad var det för utgrävning? Varför valde du att ta med just den idag?
 - Berätta om dess förutsättningar (exempelvis hade ni gott/ont om förberedelsetid, var den stor/liten, svår terräng, lätt terräng osv)
 - Berätta om själva förmedlingen (hur gick den till? Kom det mycket folk? Vad fick ni för feedback, hur kändes det för er att hålla i den?)
 - Hur tillgänglig skulle du säga att den blev? (utgå gärna från tillgänglighetsguiden)
2. Utifrån tillgänglighetsguiden och era egna funderingar och erfarenheter försök svara på frågan: Vad hade gjort förmedlingen mer tillgänglig? Skriv gärna ner era förslag.
3. Utifrån era förslag på lösningar, kan ni rangordna dem hjälpligt som 1, 2 resp 3 (eller något annat) utifrån just er verksamhet och vad som är/skulle vara möjligt för er?

Workshopinbjudan

Vad: Utgrävning av stenåldersboplatz i närheten av Julita, västra Södermanland

När: 9 september kl 09:00 - 12:00, samt 11 september kl 08:30 - 12:00

Var: Vi träffas digitalt, via Zoom

Lön: 1000 kr

Att tänka på: Bullrig utomhusmiljö

Kära futarkpilot,

Välkommen på digital workshop den 11 september!

Två pedagoger från Stiftelsen Kulturmiljövård kommer att hålla i en livestreamad visning vid utgrävningarna av en stenåldersboplatz utanför Julita i västra Södermanland. Vi kommer att följa visningen via mötestjänsten Zoom. Du behöver inte ha ett eget konto för att kunna delta. Om du loggar in från en dator är det bra om det är en laptop med kamera och ljudingång. Det går också bra att logga in från en smart mobiltelefon.

Generalrepetition 9 sep:

Två dagar innan workshopen testar vi tekniken och övar oss på att navigera i Zoom. Kl 09-12. Du får mycket gärna testa med oss! Logga in genom att klicka på den här länken:

<https://us02web.zoom.us/j/6791063196>.

På workshoptiden 9/11 gäller detta:

Vi möts på Zoom från kl 08:30. Logga in genom att klicka på den här länken:

<https://us02web.zoom.us/j/6791063196>.

Kl 09:00 börjar visningen, och efteråt utvärderar vi platsen och visningen tillsammans med pedagogerna. Zoom är så fiffigt att en kan dela in deltagarna i separata smågrupper när det är dags att diskutera. Och sedan blir en automatiskt dirigerad tillbaka till den stora gruppen! Vi kommer bland annat att prata om hur det är att följa med på en digital visning, om tekniken funkar bra och om det finns saker en kan tänka på för att det ska bli mer tillgängligt i framtiden.

Kl 12:00 avslutar vi workshopen.

Något en kan tänka på redan nu är att utgrävningen är belägen intill en stor väg. Det innebär att det kommer vara bullrigt, även om pedagogernas ljudutrustning förhoppningsvis lyckas sälla bort en del av oväsendet.

Nästa vecka kommer vi även att maila ut utvärderingsfrågor och program så att ni kan förbereda er. Vi har inte testat en digital visning förut, och är lite nervösa men mest förväntansfulla inför denna möjlighet!

Peppiga hälsningar från Jenny och Lilian

Ps. Utgrävningen i Julita är redan igång och redan första dagen har arkeologerna hittat spännande fynd. Gå gärna in på Stiftelsen Kulturmiljövårds facebookside och läs om den och andra utgrävningar som pågår just nu:

<https://www.facebook.com/stiftelsenkulturmiljovard/posts/2661293904132501>

Workshopfrågor till arkeologerna

1. Hur upplevde du ljudmiljön på platsen?
2. Hur fungerade den ljudutrustning ni använde er av?
3. Fungerade det att berätta beskrivande kring platsen och föremålen enligt tipsen i handboken?
4. Hur tror du det hade varit att hålla i en fysisk visning med besökare som exempelvis har synnedsättning eller sitter i rullstol/permobil?
5. Hur var det att hålla en visning digitalt? Skilde det sig från hur du brukar planera och genomföra visningar, och i så fall på vilket sätt?

Frågor om handboken:

1. Hur fungerade det att använda handbokens lösningsförslag? Vilka erfarenheter har du från att ha använt någon/några av dem?
2. Har du kompletteringsförslag på egna lösningar eller information till handboken?
3. Inför färdigställandet av vår handbok – Vilka lärdomar har du gjort efter dagens visning?

Workshopfrågor – Testpiloter

1. Vad tycker du om val av rutt och platser?
2. Blev plats och eventuella föremål syntolkade? Hur beskrev arkeologen dem?
3. Hur var ljudmiljön? Hur fungerade tekniken?
4. Hur upplevde du pauserna och frågestunderna i visningen – gick de att nyttja på ett bra sätt?
5. Hur var det att ta del av en digital visning? Är det ett bra alternativ till en fysisk visning? Vad är extra viktigt att tänka på om en ska ha fler visningar digitalt?

Workshopfrågor – Gemensam avslutande diskussion

1. Hur var det att genomföra respektive att ta del av en digital visning?
2. Vilka utmaningar känner ni som höll i visningen att ni ställdes inför främst?
3. Kan ni testpiloter summera er upplevelse av visningen? Vad var uppskattat och vad skulle kunna förbättras?

Hjälp oss utveckla handboken

Hej Andreas och Marcus,

Till att börja med - tack så himla mycket för att ni är med och hjälper oss att utforska möjliga sätt för digital förmedling i fält och att utveckla vår kommande handbok i tillgänglig förmedling.

Digital förmedling:

Vi skulle önska att ni förberedde en digital live-visning av er undersökningsplats. Tanken är att visningen skall kunna ha liknande format som om den vore med besökare på plats, men att den nu blir digital. Det finns en timme till förfogande för visningen, inräknat förflyttning på undersökningsområdet, tid för frågor, tekniskt strul etc (se schema nedan).

Inför visningen önskar vi att ni tar del av det arbetsdokument som är "handboken" - i den finns olika avsnitt som alla behandlar aspekter av att göra en visning i fält mer tillgänglig samt förslag till lösningar på olika nivåer.

Vår förhoppning är att ni ska kunna utgå ifrån handboken när ni förbereder er visning och att vi efteråt, tillsammans med våra testpiloter, kan prata om och utvärdera allas upplevelse av den:

- hur tillgänglig visningen upplevdes av våra testpiloter
- hur ni upplevde att handboken fungerar som hjälpmedel inför
- Vad ni skulle önska mer av handboken eller i allmänhet för att skapa tillgängligare visningar både i fält och digitalt.

Tankar ni kan ha med er när ni använder handboken och efteråt:

- **Fördjupningsnivån** - är det för lite information, för mycket information eller kanske icke relevant för ditt område?
- **Språket** - är det tydligt, förklarande, för enkelt, för svårt?
- **Innehållet** - är det rätt avsnitt i förhållande till ditt fält? Saknas något område?
- **Lösningsförslagen** - hur fungerar de att använda tycker du? Vilka erfarenheter har du från att ha använt någon/några av dem? Berätta gärna. Kanske har du egna exempel på bra lösningar som du vill dela med dig av?
- **Digital förmedling** - vilken information och/eller lösningar tycker du ska finnas med i detta avsnitt?

Om workshoptillfället den 11 september:

Workshopen kommer ske digitalt så alla närvarande kommer att befinna sig hemma vid sina respektive datorer. Förslag på tider är:

8.30-9.00 Incheckning på digital plattform

9.00-10.00 Visning i fält, inkl. förflyttningar och möjlighet att ställa frågor i livechat/video

10.00-10.30 Paus

10.30-12.00 Diskussion i grupper och gemensamt avslut (Diskussionsfrågor kommer inom kort)

Bra att tänka på är att i vår projektgrupp och hos våra testpiloter finns personer med både syn- och hörselnedsättning så när ni förbereder er digitala visning i fält är det bra om ni särskilt förbereder er på att beskriva platsen, kartor och föremål på så sätt att de blir begripliga för någon som inte ser dem. Också att ni testar ljudmiljön i förväg och ljudutrustning så att det ni säger kommer fram så bra som möjligt.

Vi skulle också, som back-up, vilja att ni **filmar ett genrep av visningen** som vi kan använda ifall att något med tekniken strular vid workshoptillfället.

FuTArks projektgrupp finns tillgänglig som bollplank i planeringen av upplägg, språk, innehåll av visningen eller något annat. Hör av er till Elin och Bibbi, eller direkt till oss så hjälps vi åt!

Väl mött / Lilian och Jenny FuTArk

Jenny Hyltén-Cavallius

Tel: 070-3907196

jenny@utopias.se

Lilian Paunovic Olsson

Tel: 0762 11 85 45

lilian@utopias.se

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

FuTArks handbok – reflektioner och vägar framåt

Halvdagsworkshop 22 oktober, kl 09.00-12.00, på Arbetets museum i Norrköping

Projekt FuTArk avslutas under 2020. Vid denna avslutande workshop följer vi upp tidigare workshopar på Arbetets museum och i fält. Fokus är FuTArks handbok. Målet är att handboken skall publiceras tillsammans med projektets rapport och kunna bli ett praktiskt hjälpmedel i uppdragsarkeologiskt förmedlingsarbete.

För att uppnå detta behöver vi er hjälp! Under workshopen 22 oktober diskuterar vi tillsammans erfarenheterna av ert arbete med handboken – vad har fungerat bra och vad behöver utvecklas? Vilka effekter har arbetet med handboken haft för ert förmedlingsarbete? Vad saknas i den version av handboken ni arbetat med? Fram till workshopen finns FuTArks projektgrupp tillhands för råd och feedback i ert arbete med handboken.

Workshopen är kostnadsfri. Anmälan sker senast **8 oktober** till Jenny Hylthén-Cavallius, jenny@utopias.se med kopia till Birgitta Larsson, birgitta.larsson@kmmmd.se, 073-810 72 08.

Vi gör vårt allra bästa för att workshopen ska kunna genomföras på plats, då vi tror att detta ger de bästa förutsättningarna för diskussionen. Lokalerna är luftiga med möjlighet att kunna sitta utspritt. Vill du delta digitalt istället så löser vi det genom en länk på Teams eller Zoom.

Hitta hit: Arbetets museum, Laxholmen, 602 21 Norrköping.
Vägbeskrivningar för bil och kollektivtrafik finns på museets hemsida: <https://www.arbetetsmuseum.se/hitta-hit/>.

Tillgänglighet: För frågor kring tillgängligheten under workshopen, kontakta Theres Furuskog, theres.furuskog@norrkoping.se, 011-15 26 55. Information om tillgängligheten i lokalerna finns också på museets hemsida: <https://www.arbetetsmuseum.se/tillganglighet/>.

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

FuTArks handbok – reflektioner och vägar framåt

Halvdagsworkshop 22 oktober på Arbetets museum i Norrköping

Program

09.00 – 09.30	Välkommen, fika med frukostmörgås finns tillgänglig
09.30 – 10.15	Presentation av FuTArks rapport och avslutande digital workshop i fält
10.15 – 11.00	Gemensam diskussion utifrån företagets erfarenheter av handboken
11.00 – 11.15	Kort paus
11.15 – 12.00	Fortsatt diskussion och avslutande feedback
12.00 – 13.00	Frivillig gemensam lunch

FuTArks avslutningsworkshop 22 oktober 2020

Program

Introduktion

- 09.00 - 09.15 Elin hälsar välkommen, fika med frukostsmörgås finns tillgänglig
- 09.15 -09:30 Presentation av dagen

BLOCK 1: Resultat från workshopen den 11/9

- 09.30 -10.00
Vi berättar om den digitala visningen som hölls i slutet av september. Därefter visar vi filmklipp från den och arkeologerna Andreas och Markus från Stiftelsen Kulturmiljövård berättar om sina erfarenheter av att hålla en digital visning. Ämnen som kommer att tas upp är bland annat syntolkning, hur det har funkat att använda handboken inför visningen, samt för- och nackdelar med att hålla en digital visning.
- 10.00-10.15
Kort frågestund. Vill piloterna lägga till något som ni tänkt på efter workshopen? Arkeologerna - har ni egna exempel på digital förmedling, vad som funkar bra och dåligt? Vilka aspekter tycker ni är viktiga att tänka på för att skapa tillgängliga visningar i fält? Passa på att fråga piloterna om lösningsförslag!

10:15 - 10.30 Paus

BLOCK 2: Hur har ni använt handboken? / Egna case

- 10.30 - 12:00
Block 2 består av två delar: Utvärderingsfrågor (30 min) och Medhavda cases (30 min).
Vi öppnar upp för gemensam diskussion utifrån arkeologernas/företagens erfarenheter av förmedlingsarbete och användning av handboken, samt genom egna medhavda cases. Hur har det gått för er i sommar?
- 10.30-11.00 Utvärderingsfrågor:
 1. Vilka utmaningar ser ni som störst när det kommer till att skapa tillgängliga visningar i fält?
 2. Vad har fungerat bra och vad behöver utvecklas?
 3. Har handboken påverkat er organisation i stort? Exempelvis i hur ni skriver anbud, rekryterar eller arbetar internt?
 4. Vad saknas i den version av handboken som ni arbetat med?
 5. Om ni inte jobbat med handboken, varför inte?

FuTArks avslutningsworkshop 22 oktober 2020

- 11.00-11.30 Egna case

Vi vill krydda handboken med många case, minst ett per delkapitel. Vi ber därför er arkeologer att ta med egna exempel på upplevda eller möjliga scenarier som kan uppstå. Inkludera gärna flera sinnen och teman såsom hör-, känn-, syn- och nåbart samt digitalt. Hur löste ni situationen? Vad hade en kunnat göra? Diskutera lösningsförslag tillsammans med testpiloterna!

- 11.30-11.45 Avslutande feedback:

Vi sätter punkt för den gemensamma diskussionen och försöker summera vad vi lärt oss och hur vi ska gå vidare med handboken.

Avslutning

- 11.45-12.00

Elin berättar vad som väntar närmast i projektet FuTArk.

- 12.00 Gemensam lunch

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Projekt FuTArk – resultat och tillgängliga vägar framåt

Halvdagsseminarium 22 oktober på Arbetets museum i Norrköping

Projekt FuTArk är ett treårigt projekt som finansieras av Riksantikvarieämbetets FoU-medel. Syftet med projektet är att ta reda på vad som gör uppdragsarkeologins förmedling otillgänglig för en bredare publik - och då särskilt personer med funktionsnedsättning - samt att i samarbetet med funktionshinderrörelsen ta fram metoder för att hantera detta. Projektet består av tre delstudier och kombinerar enkätundersökningar, workshops och litteraturstudier.

Projektet avslutas under 2020. Resultaten kommer publiceras i en rapport i form av en verktygslåda i tre delar för en tillgänglig uppdragsarkeologi. Verktygslådans Del 1 redovisar projektets genomförande och resultaten av projektets delstudier. Verktygslådans Del 2 består av en praktisk handbok med handfasta tips och råd om tillgänglig förmedling i fält. Del 3 är ett appendix med fördjupade texter från delstudierna.

Under seminariet presenteras verktygslådan och FuTArk-projektets huvudsakliga resultat. Därefter vill vi öppna upp för en gemensam diskussion om branschens mål och förutsättningar för att tillsammans skapa en tillgänglig och delaktig uppdragsarkeologi. Seminariets diskussioner kommer sedan redovisas som en del av projektets rapport.

Till seminariet har vi bjudit in representanter från Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen Östergötland, SUBo, M-ark, Svenska arkeologiska samfundet och den uppdragsarkeologiska forskarskolan GRASCA – varmt välkommen!

Seminariet är kostnadsfritt. Anmälan sker senast 8 oktober till projektledare Elin Engström, elin.engstrom@kmmd.se, 073-810 72 77, med kopia till Birgitta Larsson, birgitta.larsson@kmmd.se. Glöm inte att meddela ev. allergi eller specialkost vid anmälan.

Hitta hit: Arbetets museum, Laxholmen, 602 21 Norrköping. Vägbeskrivningar för bil och kollektivtrafik finns på museets hemsida: <https://www.arbetetsmuseum.se/hitta-hit/>.

Tillgänglighet: För frågor kring tillgängligheten under workshopen, kontakta Theres Furuskog, theres.furuskog@norrkoping.se, 011-15 26 55. Information om tillgängligheten i lokalerna finns också på museets hemsida: <https://www.arbetetsmuseum.se/tillganglighet/>.

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Projekt FuTArk – resultat och tillgängliga vägar framåt

Halvdagsseminarium 22 oktober på Arbetets museum i Norrköping

Preliminärt program

13.00 – 13.15	Välkommen och kort introduktion av programmet
13.15 – 14.30	Presentation av FuTArks delstudier och resultat
14.30 – 15.00	Fikapaus
15.00 – 15.45	Gemensam diskussion (teman och diskussionspunkter uppdateras framöver)
15.45 – 16.00	Kort paus
16.00 – 17.00	Fortsatt diskussion och avslutande feedback

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT, TILLGÄNGLIGHET, UPPDRAGSARKEOLOGI

Projekt FuTArk – resultat och tillgängliga vägar framåt

Halvdagsseminarium 22 oktober, kl 13.30 – 17.00 på Arbetets museum i Norrköping

Delstudie 1: UPPDRAGSARKEOLOGIN OCH FUNKTIONSHINDERSPOLITIKEN - Attityder till funktionshindersperspektivet inom svensk uppdragsarkeologisk praktik

Delstudie 3: TILLGÄNGLIGT INNEHÅLL - Vem får ta plats i uppdragsarkeologins berättelser?

Diskussionsfrågor

- **Text och innehåll** – Ger delstudierna en relevant och giltig verklighetsbeskrivning av hur funktionshindersperspektivet idag hanteras inom svensk uppdragsarkeologi?
- **Hinder** – Vad identifierar ni själva som hinder för en djupare integrering av funktionshindersperspektivet inom svensk uppdragsarkeologi?
- **Lösningar** – Hur kan hindren hanteras och vilka viktiga steg måste aktörerna i det uppdragsarkeologiska systemet ta för att funktionshindersperspektivet ska få en självklar plats inom svensk uppdragsarkeologi?
- **Ansvar** – Vilket ansvar ser ni att ni själva har i arbetet med att integrera funktionshindersperspektivet inom svensk uppdragsarkeologi?
- **Relevans och effekter** – Vilka effekter ser ni att FuTArk-projektet har eller kan ha för svensk uppdragsarkeologi och vilken relevans anser ni att detta har för kulturarvet och kulturmiljöarbetet generellt?
- **Övrigt** – Vilka övriga synpunkter eller tips vill ni ge till FuTArk-projektet?

Delstudie 3

Tillgängligt innehåll – Vem tar plats i uppdragsarkeologin och dess berättelser?

Elin Engström, Birgitta Larsson

Inledning

Syftet med denna delstudie är att kartlägga hur tillgänglig uppdragsarkeologin som profession är för personer med funktionsnedsättning, samt att undersöka vem som tar plats i uppdragsarkeologins berättelser.

Bakgrunden är de kartläggningar av litteratur och tidigare projekt som genomfördes inom FuTArks förstudie.¹ Då kunde vi konstatera att det utifrån en svensk kontext saknats projekt med fokus på funktionshinderperspektiv inom arkeologi, både i bred bemärkelse liksom specifikt uppdragsarkeologi, samt både vad gäller ett förhistoriskt perspektiv liksom aspekter kring professionen som helhet. En internationell jämförelse av arkeologisk forskning visade att funktionshindersperspektivet är ett dynamiskt perspektiv med potential att fördjupa många dimensioner av vår förståelse av det förflutna. Vidare har det till exempel i Storbritannien genomförts flera projekt med fokus på den arkeologiska fältsituationen, både i utbildningssammanhang och yrkesliv, vilket saknar motsvarighet i Sverige.²

Ett av målen med den här delstudien är således att, med fokus på en första kartläggning, få en fingervisning om hur tillgänglig uppdragsarkeologin som profession är idag. Ett annat mål är att undersöka om och på vilket sätt ett funktionshinderperspektiv idag är integrerat i uppdragsarkeologins förmedlings- liksom vetenskapliga praktiker. Målgruppen för delstudien är först och främst den uppdragsarkeologiska professionen.

Delstudien vägleds av följande frågeställningar:

1. Vilka övergripande strukturer inom uppdragsarkeologin påverkar tillgänglighet och delaktighet inom uppdragsarkeologins yrkesutövning?
2. Finns det indikationer på att diskriminering förekommer idag inom yrket och hur arbetar den uppdragsarkeologiska branschen för att motverka diskriminering?
3. På vilket sätt är ett funktionshinderperspektiv idag integrerat i uppdragsarkeologins kunskapsproduktion och förmedling?

Delstudien bygger i huvudsak på en enkätundersökning riktad till uppdragsarkeologiska undersökare och universitet/högskolor som erbjuder utbildning i arkeologi. Denna kompletteras med en inledande litteraturstudie kring funktionshinderspolitiken i relation till arbetsmarknad, kultur- och kulturarvspolitik på både global och nationell nivå.

Funktionshinders- och kulturarvspolitiken

I detta kapitel redovisar vi kortfattat de lagar, politiska riktlinjer och andra resurser kring diskriminering, arbetsmarknad och kulturarv som har koppling till vår enkätundersökning. Texten vänder sig särskilt till de läsare som saknar kunskap kring dessa områden, samt ger en bakgrund till de frågor som enkäten behandlar.

Agenda 2030 med 17 Globala mål för hållbar utveckling antogs den 25 september 2015 av FN:s medlemsländer. Sveriges riksdag beslutade att anta detta den 17 december 2020. Framtagandet har letts av FN:s medlemsländer och har genomförts tillsammans med representanter från regeringar, privata sektorn, forskare och civilsamhället över hela världen. Begreppen hållbar utveckling inbegriper social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. Målen har i sin tur 169 delmål och 230 globala indikatorer. Framför allt är det tre delmål som vår studie kan kopplas direkt till:

Mål 8 gäller *Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt* och *delmål 8.5* handlar om full sysselsättning och anständiga arbetsvillkor med lika lön för alla. Målet är att:

”Senast 2030 uppnå full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla kvinnor och män, inklusive ungdomar och personer med funktionsnedsättning, samt lika lön för likvärdigt arbete.”

Mål 10 gäller *Minskad ojämlikhet inom och mellan länder*. *Delmål 10.2* handlar om att främja social, ekonomisk och politisk inkludering och uttrycks som att:

”Till 2030 möjliggöra och verka för att alla människor, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.”

Delmål 10.3 handlar om att säkerställa lika rättigheter för alla och utrota diskriminering och formuleras som att:

”Säkerställa lika möjligheter och minska förekomsten av ojämlika utfall, bland annat genom att avskaffa diskriminerande lagstiftning, politik och praxis och främja lagstiftning, politik och åtgärder av lämpligt slag i detta hänseende.”³

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning antogs 2006. Den började gälla i Sverige 14 januari 2009. Konventionen, som innehåller 50 artiklar, skapar inga nya rättigheter utan förstärker och omformulerar rättigheter som redan finns uttryckta i andra konventioner

om mänskliga rättigheter så att de fungerar för personer med funktionsnedsättning. Syftet är att säkerställa att alla mänskliga rättigheter som finns även gäller för personer med funktionsnedsättning. Både stat, landsting och kommun har ett ansvar att se till att rättigheterna förverkligas.⁴ De stater som godkänt konventionen ska rapportera till kommittén vart fjärde år.⁵

Av särskilt intresse för vår delstudie är artikel 27 som behandlar arbete och sysselsättning. Där står att personer med funktionsnedsättning har rätt till arbete på lika villkor som för andra. Det innefattar rätten att kunna förtjäna sitt uppehälle genom fritt valt eller antaget arbete på arbetsmarknaden och i en arbetsmiljö som är öppen, som främjar integration och är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning.⁶ Om inte arbetsplatsen är tillgänglig så kan inte rätten till arbete på lika villkor uppfyllas. Därför behöver artikel 27 läsas tillsammans med artikel 9 som handlar om tillgänglighet.

Regeringens proposition 2016/17:188, Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolicen, utgår från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Kapitel 7.1 i propositionen rör arbetsmarknad där man förutom FN:s konvention även kopplar till Agenda 2030 och de *Globala målen* och där särskilt delmål 8.5, som nämns ovan.⁷

Myndigheten för delaktighet (MFD) är en statlig myndighet som bildades 1 maj 2014. Uppdraget är att främja tillgänglighet i samhället och att öka delaktighet för personer med funktionsnedsättning. MFD tar bland annat fram kunskap och ger stöd till ansvariga aktörer för att underlätta genomförandet av funktionshinderspolicen. Den analyserar utvecklingen av policen i samhället och identifierar och föreslår hur hinder för delaktighet ska åtgärdas.⁸

Diskrimineringslagen (SFS 2008:567) trädde i kraft 1 januari 2009. Den syftar till att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.⁹

Diskrimineringslagens definition av funktionsnedsättning återfinns i 1 kap. 5 § fjärde stycket och innebär:

”varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå.”⁹

I lagens 2 kap. 1 § behandlas förbud mot diskriminering och repressalier vad gäller arbetslivet. Där framgår att arbetsgivaren inte får diskriminera den som hos arbetsgivaren:

- är arbetstagare
- frågar efter arbete eller söker ett arbete
- söker eller gör praktik
- hyrs in eller lånas in för att arbeta.

Ett par undantag finns i lagen. I lagens 2 kap. 2 § framgår bland annat att förbudet att diskriminera inte hindrar:

”särbehandling som föranleds av en egenskap som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna om, vid beslut om anställning, befordran eller utbildning för befordran, egenskapen på grund av arbetets natur eller det sammanhang där arbetet utförs utgör ett verkligt och avgörande yrkeskrav som har ett berättigat syfte och kravet är lämpligt och nödvändigt för att uppnå syftet.”⁹

I lagens 3 kap. 2 § påbjuds att aktiva åtgärder ska tidsplaneras och genomföras. Arbetet ska ske i fyra steg; undersöka, analysera, åtgärda samt följa upp och utvärdera. Detta ska ske inom följande områden:

1. arbetsförhållanden
2. bestämmelser och praxis om löner och andra anställningsvillkor
3. rekrytering och befordran
4. utbildning och övrig kompetensutveckling
5. möjligheter att förena arbete och föräldraskap.⁹

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som bildades samma dag som diskrimineringslagen trädde i kraft. Den arbetar för ett samhälle fritt från diskriminering. Det finns bland

annat stöd och verktyg för arbetsgivare på DO:s webbsida att använda i arbetet med aktiva åtgärder för att förebygga diskriminering på arbetsplatsen.¹⁰

Regeringens proposition 2009/10:3, Tid för kultur, innehåller nya kulturpolitiska mål. Målen för kulturpolitiken är att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund, att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling. För att uppnå dessa mål ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.¹¹

Dessa mål gäller fortfarande.

Myndigheten för kulturanalys (Kulturanalys) är en statlig myndighet som inrättades 1 april 2011 och genomför analyser och utvärderingar med fokus på statliga reformer och insatser. Kulturanalys gör även lägesbedömningar i relation till de kulturpolitiska målen. I deras uppdrag ingår att bedöma utvecklingen när det gäller mångfald, tillgänglighet och jämställdhet inom kulturområdet.¹²

Riksantikvarieämbetets rapport Kulturarv för alla. Denna utgjorde en sammanfattande redovisning av myndighetens arbete för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016, samt läget gällande länsstyrelser och läns museer utifrån enkätsvar.¹³

Regeringens proposition 2012/13:96, Kulturmiljöns mångfald, innehåller inte något som rör arbetsmarknad och funktionsnedsättning men är värd att nämnas ändå eftersom den föreslår att:
”Krav på förmedling av resultaten av en arkeologisk undersökning ska kunna ställas

av länsstyrelsen och omfattas av exploatörens kostnadsansvar.”¹⁴

Propositionen resulterade i flera förändringar i kulturmiljölagen (1988:950). Bland annat blev förmedling inom uppdragsarkeologin lagstadgad.

I 2 kap. 13 § står att:

”som villkor för tillstånd enligt 2 kap. 12 § får länsstyrelsen ställa skäligen krav på

1. arkeologisk undersökning för att dokumentera fornlämningen, ta till vara fornfynd och förmedla resultaten, eller
2. särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen.”¹⁵

Propositionen innehåller också förslag på nya nationella mål för kulturmiljöarbetet. Arbetet ska från 1 januari 2014 främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.¹⁶

Dessa nationella mål för kulturmiljöarbetet ska utgöra ett komplement till de nationella kulturpolitiska målen.

Regeringens proposition, 2016/17:116, Kulturarvspolitik, innehåller förslag till museilag och förslag till ändringar i kulturmiljölagen (1988:950). Propositionen har stort fokus på museer men det finns även stycken som gäller kulturarvet generellt.

I kapitel 5.4 som gäller *Prioriteringar för en förnyad kulturarvspolitik* fastslås att:

- det gemensamma kulturarvet blir en angelägenhet för alla
- det offentliga samtalet vidgas och fördjupas
- medskapande och engagemang främjas.

Det konstateras bland annat att:

”det är särskilt centralt att fortsätta tillgänglighetsarbetet genom att anpassa till exempel lokaler, information och digitala gränssnitt för olika behov och förutsättningar. I dag behöver kulturarvssektorn också ta ytterligare steg och hitta nya publika tilltal. Vidare bör förmedling av kunskap och information, där det är relevant, även följas av möjligheter till meningsfullt medskapande.”¹⁷

I kapitel 6.1 som gäller *Betydelsen av sektorsövergripande perspektiv* påpekas särskilt att:

”det ingår i en allsidig belysning av historien att uppmärksamma hur personer med funktionsnedsättning har levt sina liv, vad som påverkat deras levnadsvillkor och vilka insatser samhället erbjudit under olika epoker. Sådana skildringar är av stor betydelse för allas vår förståelse av det förflutna.”¹⁸

Propositionen resulterade i en ny museilag (2017:563). Det enda i lagen som direkt rör tillgänglighet finns under rubriken *Publik verksamhet* där det i 7 § står:

”Utställningar och annan publik verksamhet vid ett museum ska vara tillgänglig för alla och anpassad till användarnas olika förutsättningar.”¹⁹

Enkätundersökning

Enkätundersökningen genomfördes hösten 2019 och riktades till svenska uppdragsarkeologiska undersökare och utbildningsinstitutioner. Enkäten skickades till samtliga medlemmar inom den uppdragsarkeologiska branschorganisationen *Sveriges uppdragsarkeologiska branschorganisation* (SUBO) och den operativt samverkande *Museiarkeologiska branschorganisationen* (M-ark), samt till de universitet och högskolor i Sverige som erbjuder utbildning i arkeologi. Totalt skickades enkäten till 34 mottagande organisationer (se Bilaga 2, enkättagare). Enkäten skickades ut den 22 oktober och vi önskade svar inom två veckor. Då svarsfrekvensen var låg skickade vi den 11 november ut enkäten på nytt med en förlängd svarsfrist till den 22 november. Den 19 november

skickades en sista påminnelse om enkäten till de mottagare som ännu inte svarat. Totalt mottog vi 20 svar på enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 59 procent. En organisation svarade via mejl att de inte hade tid att fylla i en sådan omfattande enkät. Ytterligare två organisationer gav samma anledning men skickade en kortfattad kommentar kring enkätens frågor. Dessa svar är inkorporerade i bearbetningen av enkätsvaren samt är inräknade i beräkningen av svarsfrekvensen. Övriga mottagare av enkäten, 14 organisationer, svarade inte på något av utskicken.

Enkäten skickades till den inom respektive organisation som vi enligt kontaktuppgifter på deras hemsida uppfattade inneha någon form av chefsposition för uppdragsarkeologisk verksamhet. Eftersom mottagarna av enkäten både var museer och renodlade uppdragsarkeologiska undersökare med varierande organisationsform rörde det sig om olika benämningar såsom avdelningschefer, kontaktpersoner eller vd. För universitet och högskolor skickade vi enkäten till institutionernas prefekt. I mejlutskicket, liksom i enkätens följebrev, angavs att mottagaren gärna kunde skicka enkäten vidare till andra inom organisationen som hade bättre möjlighet att fylla i den. Det var därför inte alltid den person vi skickat enkäten till som inkom med organisationens svar.

I bearbetningen av enkäten har svaren anonymiserats. Detta då vi är intresserade av tillgänglighet inom branschen som helhet och inte inom enskilda organisationer. I analysen av de anonymiserade enkätsvaren har svaren till varje fråga dock sammanställts inom tre grupper: A, museer med uppdragsarkeologisk verksamhet, B, utbildningsinstitutioner och C, renodlade uppdragsarkeologiska undersökare. Enkätsvar som det refereras till i texten har därför numrerats A1, A2, A3 eller B1, B2 och så vidare. Observera att ordningen på organisationerna som listas i bilaga 2 inte överensstämmer med den numrering som förekommer i texten.

Anledningen till uppdelningen i grupperna är att det inom den uppdragsarkeologiska branschen finns en stor bredd i organisationsformer och förutsättningar, liksom att utbildningsinstitutioner

har ytterligare särskilda uppdrag. I den enkät som genomfördes inom FuTArks förstudie kunde vi se tendenser till skillnader i hur arkeologisk *förmedling* genomförs mellan renodlade uppdragsarkeologiska undersökare och uppdragsarkeologiska avdelningar på museer.²⁰ Även om syftet med den här delstudien är att undersöka tillgänglighet inom uppdragsarkeologin som bransch var en hypotes inför analysen att enkätsvaren kunde ge indikationer på hur olika organisationsformer också medför olika förutsättningar för tillgänglighetsarbetet inom professionen.

Inom de tre grupperna fördelar sig svarsfrekvensen följande:

- A. Museer med uppdragsarkeologisk verksamhet: 9 svar av 18 mottagare, 50 procents svarsfrekvens.
- B. Universitet/högskolor med arkeologisk utbildning: 5 svar av 7 mottagare, 71 procents svarsfrekvens.
- C. Renodlade uppdragsarkeologiska undersökare: 6 svar av 9 mottagare, 67 procents svarsfrekvens.

Det finns anledning att kommentera svarsfrekvensen liksom antalet svarande i de tre grupperna. Utgångspunkten för vår undersökning är kvalitativ och inte kvantitativ. Vi efterfrågade med andra ord inte statistik inom området. Trots den relativt låga svarsfrekvensen (totalt 59 procent) har vi gjort bedömningen att svaren, både som helhet och fördelade i de tre grupperna, är godtagbara som underlag utifrån dess syfte – att få en inledande fingervisning om ämnet i branschen. Att drygt 40 procent av enkätmottagarna inte svarat på något av utskicken är också en typ av resultat. Bland enkätsvaren är brist på tid en återkommande synpunkt. Att så många valt att inte svara på vår enkät kan möjligtvis tolkas som beroende på denna faktor som präglar branschen. Vi ser det dock också som en indikation på bristande kunskap och framför allt värdering av ämnet inom den uppdragsarkeologiska branschen.

Det finns också anledning att kommentera mottagaren av enkäten, vilket var chefer av olika slag och därmed företrädare för arbetsgivare. Med enkäten nådde vi därmed inte enskilda

medarbetare, studenter eller skyddsombud. En intressant fråga är onekligen om enskilda medarbetare har andra uppfattningar än arbetsgivare om diskriminering förekommer inom den uppdragsarkeologiska branschen. En sådan undersökning har exempelvis genomförts i Storbritannien.²¹ En aspekt som då kan fångas upp är dolda funktionsnedsättningar och andra aspekter kring tillgänglighet som enskilda individer upplever men som inte kommer arbetsgivaren till del, liksom för all del de eventuella fall där arbetsgivaren blundar för diskriminering som sker inom organisationen. Vi har gjort bedömningen att en sådan undersökning skulle bli alltför omfattande för delstudiens förutsättningar. Det är heller inte huvudmålet för delstudien eller FuTArk-projektet i stort.

Enkätens frågor är strukturerade under sex rubriker:²²

1. Svarande.
2. Uppdragsarkeologi och tillgänglighet.
3. Uppdragsarkeologi och diskrimineringslagen.
4. Arkeologins innehåll och funktionshindersperspektivet.
5. Utvecklingsmöjligheter.
6. Övrigt.

Den första rubrikens frågor berör vilken utbildningsinstitution eller uppdragsarkeologisk undersökare som svarar, vem som svarat och vilken roll som personen har inom organisationen. Nästföljande rubrik innehåller inledande frågor som berör strukturella perspektiv kring uppdragsarkeologin; uppfattningar om avgörande yrkeskrav, organisationernas kompetenser kring funktionshindersperspektivet och deras arbets sätt mot diskriminering. Frågorna under den tredje rubriken tar konkret utgångspunkt i diskrimineringslagen och efterfrågar vilka åtgärder som arbetsgivare gör för att motverka diskriminering. Frågorna särskiljer åtgärder rörande ordinarie arbetsplats och en fältsituation. Under den fjärde rubriken behandlas om och i så fall på vilket sätt ett funktionshindersperspektiv är integrerat i uppdragsarkeologins frågeställningar, undervisning och förmedlingsinsatser. Rubrik fem är mer framåtblickande och innehåller frågor om hur perspektivet på ett generellt plan kan utvecklas och vad som skulle främja arbetet med att motverka

diskriminering inom professionen. Under den sista rubriken fanns möjlighet för mottagarna att ge ytterligare synpunkter och kommentarer.

I följande analys har enkätsvaren bearbetats gruppvis och sammanfattas översiktligt inom enkätens olika rubriker. De enskilda citat som förekommer i texten har valts ut för att illustrera de tendenser som vi kan se av svaren som helhet eller inom olika svarsgrupper, snarare än som exempel från enskilda aktörer.

Uppdragsarkeologi och tillgänglighet

Genom enkätfrågorna under rubriken *Uppdragsarkeologi och tillgänglighet*, ville vi få svar på studiens inledande frågeställning: *Vilka övergripande strukturer inom uppdragsarkeologin påverkar tillgänglighet och delaktighet inom uppdragsarkeologins yrkesutövning?* Med fyra frågor ville vi få en övergripande inblick i de olika aktörernas förhållningssätt och kunskap om funktionshindersperspektivet, både på strukturell nivå för professionen som helhet liksom hur de egna organisationerna arbetar med perspektivet. Frågorna under rubriken var:

Fråga 1. Anser du/ni att det inom uppdragsarkeologin finns strukturella problem och/eller andra hinder som begränsar möjligheten för personer med funktionsnedsättning att verka inom professionen? Om *Ja*, beskriv vilka dessa är.

Fråga 2. Anser du/ni att uppdragsarkeologi till sin natur innefattar uttalade eller outtalade avgörande yrkeskrav vad gäller:

- a) fysiska egenskaper
- b) psykiska egenskaper
- c) intellektuella egenskaper.

Om *Ja*, beskriv kortfattat och motivera yrkeskraven.

Fråga 3. I er antagnings-/rekryteringsprocess – hur arbetar er organisation för att motverka diskriminering av personer med funktionsnedsättning? Beskriv kortfattat, ge konkreta exempel.

Fråga 4. Vilka kompetenser har personal i er organisation relaterat till tillgänglighet och delaktighet ur ett funktionshinderperspektiv?

Uppdragsarkeologins strukturer

Syftet med enkätens inledande fråga var att – innan det ställdes mer konkreta frågor kring hur organisationerna själva arbetar med tillgänglighet – undersöka aktörernas uppfattningar om strukturer inom uppdragsarkeologisk verksamheten som helhet. Med andra ord, anser enkättagarna att något i den uppdragsarkeologiska *strukturen* som ligger utanför den enskilda individen och även utom organisationernas kontroll, till exempel ekonomiska, juridiska, administrativa, eller andra strukturella aspekter, kan ha diskriminerande effekter eller påverka organisationernas förutsättningar att arbeta mot diskriminering?

Frågan är dock tudelad och utifrån svaren kan vi se att de flesta har fokuserat på del två – *andra hinder* – och där lyft fram exempel på olika egenskaper som kan utgöra hinder för en person att verka inom arkeologiyrket, snarare än de övergripande strukturer som uppdragsarkeologin är en del av eller de generella förutsättningar som följer av strukturen.

Exemplen kring detta är likartade från de tre svarsgrupperna och beskriver i olika ordalag hur uppdragsarkeologins olika arbetsmoment i fält, med tungt fysiskt och ofta monotont arbete, är svåra att genomföra för en person med någon form av rörelsenedsättning. Även arbetsplatsens organisation, ofta i otillgänglig terräng eller trånga arbetsbodar med smala trappor och passager anges som problematiska och svåra att förändra. Syn- och hörselnedsättning anges innebära fara för den enskilde då arbete ofta sker nära stora maskiner.

Flera svarande hänvisar till att hindren beror på vilken funktionsnedsättning det handlar om, men också vilken typ av arbetsuppgifter det gäller. Olika typer av rörelsehinder försvårar arbete i fält, men anses inte påverka arbetet med exempelvis databearbetning eller rapporter. Personer med neurologiskt betingade funktionsnedsättningar

kan erbjudas enklare arbetsuppgifter. Andra kommentarer är mer ottydliga:

”professionen kräver stor flexibilitet och skicklighet inom ett flertal olika områden vilket kan vara svårt att kombinera med en funktionsnedsättning”.²³

Framträdande är också synpunkten om tids- och ekonomisk press, med hård konkurrens om uppdragen. Särskilt framhålls att för små organisationer med få anställda måste alla kunna göra allt. Den ekonomiska pressen medför att de individuella hindren förstärks och anses svåra att överkomma:

”Huvudsakliga ekonomiska hinder, där våra ekonomiska förutsättningar gör att vi har höga krav på flexibilitet hos var och en av [medarbetarna] att kunna hantera/verka i komplexa miljöer, snäva tidsramar, hög grad av teknikanvändning som kan utgöra hinder att verka. Verksamheten har lite utrymme till personal som har svårt att hantera vissa uppdrag och/eller vissa moment. Detta är något som inte bara påverkar människor med funktionsnedsättning utan många, och framtiden får utvisa hur det kommer påverka hälsan av att ha så högt ställda krav. Även att tillhandahålla anpassad utrustning m.m. är ekonomisk.”²⁴

Utifrån svaren kan vi utläsa att enkättagarna tolkar vår formulering *strukturella problem och/eller andra hinder* som att arkeologin som struktur förutsätter vissa egenskaper hos dess utförare och därefter identifierar de svarande individuella egenskaper som inte matchar strukturen. Svaren har därmed till stor del bäring på enkätens nästföljande frågor. Man kan dock indirekt ändå se att svaren tydligt pekar på strukturella problem utanför individen, såsom tids- och kostnadspress med korta ledtider vilket innebär att alla medarbetare måste kunna utföra alla moment och därtill mycket effektivt. Implicit visar svaren också att den uppdragsarkeologiska strukturen innebär att de uppdragsarkeologiska undersökarna inte prioriterar, eller uppfattar att de inte kan prioritera ett förebyggande arbete för att undanröja hinder.

Bland de svarande pekar museiorganisationer och renodlade uppdragsarkeologiska undersökarna

på samma strukturella problem, vilket indikerar liknande förutsättningar, eller i alla fall en liknande uppfattning om förutsättningarna, på en prispressad marknad. Universiteten berör inte tids- och ekonomiska aspekter i lika stor utsträckning utan fokuserar mest på aspekter kring fysisk tillgänglighet. De svarar även mer kortfattat än övriga, vilket kan tolkas som att universiteten inte berörs på samma sätt av just ekonomiska och tidsmässiga faktorer.

Avgörande yrkeskrav

Enkätens fråga 2 har en direkt koppling till diskrimineringslagens 2 kap. § 2 första stycket, i vilket det specificeras att förbud mot diskriminering och repressalier i arbetslivet inte hindrar särbehandling som har samband med någon diskrimineringsgrundande egenskap om:

”arbetets natur eller det sammanhang där arbetet utförs utgör ett verkligt och avgörande yrkeskrav som har ett berättigat syfte och kravet är lämpligt och nödvändigt för att uppnå syftet.”²⁵

Diskrimineringsombudsmannen (DO) förtydligar att berättigat syfte innebär att det ska vara befogat och objektivt godtagbart. För att kunna få företräde före principen om icke-diskriminering måste därmed syftet vara tillräckligt viktigt att skydda i sig. Det ska heller inte finnas andra alternativ eller medel för att uppnå syftet. Vad detta innebär måste avgöras från fall till fall, men kan exempelvis handla om att anställa en manlig skådespelare att spela en manlig roll i en teateruppsättning, eller att en person måste kunna svenska språket för att få anställning som lärare i svenska.²⁶ Oss veterligen är frågan inte utredd inom den uppdragsarkeologiska branschen.

När vi formulerade frågan ville vi inte hänvisa till diskrimineringslagen direkt (se dock enkätfråga 5–12), utan var nyfikna på om det inom branschen finns uttalade eller uttalade idéer kring vilka egenskaper som är nödvändiga för att kunna arbeta som arkeolog idag. Vi var också nyfikna på om yrkeskraven som eventuellt skulle anges i enkätsvaren kan anses vara berättigade för den uppdragsarkeologiska branschen, eller om de är så generella att de snarare rör

sig om attityder och därmed rimligen inte kan betraktas som avgörande yrkeskrav i enlighet med diskrimineringslagen.

A. Fysiska egenskaper

Här är svarsgrupperna mycket samstämmigt jakande med endast en enkättagare som svarar *Nej*. De svarande specificerar i olika ordalag i likhet med ovanstående fråga att arkeologiskt arbete är fysiskt krävande som ofta utförs i terräng som är svår att anpassa, med obekväma arbetsställningar som sliter på handleder, rygg och knä samt ställer stora krav på medvetenhet om arbetsmiljö och högriskarbete vid maskin. Även god syn anses vara en grundläggande egenskap.

”God fysik behövs (dock inte tränad, även om det naturligtvis är en fördel för personen själv). Rörelsehinder etc. kan göra att det är omöjligt att jobba på vissa ställen vilket säkert kan påverka anställningsbarheten.”²⁷

Även högt tempo är ett exempel på fysiska egenskaper som krävs, ”de som inte orkar, eller är långsamma blir inte kvar”.²⁸ Även här återkommer ståndpunkten att arkeologiskt inomhusarbete, såsom fyndregistrering, rapportskrivning etc. dock inte påverkas av en persons fysiska egenskaper.

B. Psykiska egenskaper

Av de svarande svarar majoriteten jakande, men de exempel som ges är av mer svävande karaktär. Samarbetsförmåga, att kunna hantera stress och tidspress och att arbeta på egen hand anses avgörande för arkeologins varierande arbetsuppgifter i fält, liksom rapportskrivning, att genomföra visningar och att bemöta både myndigheter och allmänhet. En utbildningsinstitution förtydligar:

”Det finns uttalade, diffusa krav på att individer skall fungera socialt i arbetsgruppen i fält, att arkeologen klarar av att skifta fokus mellan det individuella och generella perspektivet. Att arkeologen klarar av att undersökningens riktning ändras beroende på exempelvis fyndomständigheter.”²⁹

En del svarande menar även att då arbetet ofta innebär någon form av projektledarroll är förmåga att planera arbeta och att leverera både enskilt och i grupp centralt. En svarande specificerar:

”Jag kan tänka mig att dessa tuffa krav är ett hinder för människor som har svårt att läsa av sociala situationer och människor med lägre stresströskel. Det är dock inte själva jobbet i sig utan de pressade situationer som uppstår som är utmaningen här.”³⁰

C. *Intellektuella egenskaper*

Även här svarar alla enkättagarna utom en *Ja*. De exempel som ges är på många sätt lika de ovanstående men vagt formulerade kring samarbetsförmåga, sociala/emotionella krav att skapa relationer internt och externt, att arbeta i grupp och att ha kontakt med många människor samt att arbeta självständigt. Övriga exemplifierar med förmåga att tänka i flera led, tolkande och analyserande förmåga och i relation till detta anger flera svaranden universitetsutbildning i arkeologi.

Andra exempel innefattar att klara av att hantera teknisk utrustning:

”Den tekniska utvecklingen och digitaliseringen kräver att man klarar av att hantera detta, liksom administrativa program, projekthantering med mera man måste klara av att ta in mycket data från arkiv och att skriva. Det finns sällan utrymme för stöd, stödfunktioner mer än på marginalen.”³¹

En svarande specificerar:

”Ja. De flesta NPF-variationer går dock att med gott resultat kombinera med yrket. Vissa variationer kan tom i vissa sammanhang vara en fördel. Många uppgifter kräver självständiga beslut.”³²

Vi tolkar enkätvararen som indikation på att det finns en mängd uttalade idéer kring vilka egenskaper som krävs för att arbeta som arkeolog idag, då väldigt få svarar direkt *Nej* på frågan, samt att en mängd olika exempel ges. Frågan är dock om dessa kan anses vara så specifika och avgörande yrkeskrav inom den uppdragsarkeologiska branschen att de kan utgöra undantag från diskrimineringslagen? Är dessutom dessa uttalade yrkeskrav ens rimliga att ställa på enskilda individer rent generellt? Är så höga krav på individen hälsosam utifrån en arbetsmiljösynpunkt?

Samtidigt förstärker svaren de tendenser vi kan se i fråga 1 ovan, där arkeologins strukturer i sig anses innebära hinder för personer med fysiska och i viss mån psykiska funktionsnedsättningar att verka inom professionen:

”Ja, uppdragsarkeologin till sin natur innefattar uttalade yrkeskrav, att man måste vara stark både fysiskt och psykiskt för att klara det enskilda projektets tids- och kostnadsramar. Därtill att man måste vara flexibel för att få jobb inom sektorn, vilket kan vara svårt för vissa med funktionsvariation.”³³

Måhända kan man utläsa en olust att konkret formulera olika egenskaper som avgörande yrkeskrav, men att det är lättare att formulera dessa samma egenskaper som hinder i en större svärpåverkad och hårt konkurrensutsatt struktur.

Förebyggande arbete

Med enkätens tredje fråga ville vi få en fingervisning om hur närvarande ett funktionshinderperspektiv är i organisationernas rekryteringsprocess, om det är en aspekt som organisationerna möter och systematiskt agerar kring. Vid denna fråga skiljer sig de tre svarandegrupperna sig åt.

Bland museer hänvisar majoriteten till hur de arbetar i enlighet med organisationens olika policys och likabehandlingsplaner eller att organisationen har anställda med olika typer av funktionsnedsättningar och därefter beskriver olika typer av anpassning av arbetsuppgifter, hjälpmedel eller andra stödsystem som finns inom organisationen. Några har även kontakt med arbetsförmedlingen och därigenom har särskilda lösningar för medarbetare med lönebidrag, vanligen för andra avdelningar på museet men att det också förekommer inom uppdragsarkeologiska avdelningar.

Samtliga enkättagarna från utbildningsinstitutioner svarar genomgående, i något varierande ordalag, att de följer det övergripande policys och regelsystem som finns på lärosätet för att motverka diskriminering, samt att de tar hjälp av den övergripande enhet som ger stöd till studenter och anställda.

Av renodlade uppdragsarkeologiska undersökare hänvisar ingen av de svarande till någon policy eller handlingsplan mot diskriminering. I stället ger de svarande olika, men relativt vaga beskrivningar av sin rekryteringsprocess, såsom att ha representanter från fack- och skyddsombud närvarande vid intervjuer och att frågorna gått igenom i förväg, att de undviker frågor som kan vara diskriminerande, eller att organisationen rekryterar personer som har de eftersökta meriterna och kompetens oberoende av funktionalitet.

En undersökare besvarar frågan på följande vis:
”Jag kan inte besvara frågan då jag inte tycker den är relevant. Om vi och personen i fråga bedömer att hen kan utföra de arbetsuppgifter vi efterfrågar löser vi de hinder som behöver lösas.”³⁴

En annan uppdragsarkeologisk undersökare konstaterar:
”Vi har tyvärr ingen erfarenhet av att personer med funktionsnedsättning har sökt tjänst hos oss. Det kan bero på att många med funktionsnedsättning inte söker sig till denna bransch alternativt att man inte vågar prata om sin funktionsnedsättning om den inte går okulärt att se.”³⁵

Sammanfattningsvis visar enkätsvaren tydligt att de renodlade uppdragsarkeologiska undersökarna inte hänvisar till ett systematiskt förebyggande arbete mot diskriminering i sin rekryteringsprocess. I jämförelse med svaranden från museiarkeologiska undersökare blir avsaknaden än tydligare då museerna i högre grad både hänvisar till policys och anger att de har fler anställda med funktionsnedsättning. Att utbildningsinstitutioner konsekvent hänvisar till övergripande policys kan också vara förväntad, då universitet och högskolor omfattas av tydliga regelverk kring tillgänglighet till studier och därmed kan förväntas ha andra finansiella och organisatoriska möjligheter att agera proaktivt för att motverka diskriminering.

Det bör kanske poängteras att frånvaro av policys eller strategiskt arbete inte kan ses som en indikation på faktisk diskriminering. Att hänvisa till att en organisation rekryterar efter kompetens

oberoende av funktionalitet är dock i första hand en ståndpunkt **att** diskriminering inte bör ske, inte ett exempel på **hur** man aktivt arbetar för att motverka diskriminering. Vi tolkar dessa svar som en indikation på att organisationerna är seriösa i sin intention att motverka diskriminering men inte nödvändigtvis har en strategi för hur ett förebyggande arbete bör ske.

Kompetens

Syftet med fråga 4 var att få en indikation på organisationernas kunskapsnivå generellt kring funktionshindersperspektivet, liksom att formulera något av en kontrollfråga gentemot fråga 3. Även här skiljer sig de olika svarandegrupperna åt.

Av museerna beskrivs majoriteten i olika ordalag att de genomför internutbildningar och genomgår kurser kopplat till diskrimineringslagstiftningen, att kompetens och medvetenhet kring perspektivet finns närvarande i organisationen eller genom att personer med funktionsnedsättning arbetar inom organisationen vilket leder till att tillgänglighet och delaktighet ofta planeras utifrån dessa medarbetares behov.

Av utbildningsinstitutioner hänvisar samtliga, i likhet med sina svar på fråga 3, till centrala regelverk och styrdokument. Ett lärosäte förtydligar i linje med detta att:

”kompetensen varierar men att samtlig personal har att förhålla sig till ovan nämnda styrdokument.”³⁶

De renodlade uppdragsarkeologiska undersökarna svarar hälften att det saknas eller inte eftersöker kompetens på området inom organisationen. Övriga att de genom sin förmedlingsansvarige har viss kompetens inom området, eller att de återkommande deltagit i projekt FuTArk.

Svaren indikerar samma tendenser som vi ser i fråga 3, att lärosätena har en större kapacitet, men också skyldighet att inneha särskild kompetens kring perspektivet. Samtidigt indikerar en samstämmig hänvisning till centrala dokument och policys att frågan inte är särskilt väletablerad i relation till institutionsmiljön eller

dess medarbetare. I likhet med fråga 3 kan vi se tendensen att museerna tycks ha större möjligheter till kompetensutveckling men samtidigt att perspektivet främst är en del av andra delar av organisationen vid sidan av det som berör arkeologi. Att renodlade uppdragsarkeologiska undersökare i högre grad svarar att de saknar särskild kompetens på området tolkar vi som ett utslag av att dessa i högre grad är små och relativt slimmade organisationer med begränsat ekonomiskt utrymme för kompetensutveckling eller möjlighet att ha medarbetare som särskilt arbetar med frågan. Men, det kan även tolkas som att renodlade uppdragsarkeologiska undersökare inte är medvetna om vikten av att utbilda sin personal i dessa frågor eller att de helt enkelt i högre grad än övriga organisationer väljer att inte prioritera det.

Sammanfattning uppdragsarkeologi och tillgänglighet

Under rubriken *Uppdragsarkeologi och tillgänglighet* ville vi få svar på frågeställningen: *Vilka övergripande strukturer inom uppdragsarkeologin påverkar tillgänglighet och delaktighet inom uppdragsarkeologins yrkesutövning?*

Bland de svarande pekar särskilt museiorganisationer och renodlade uppdragsarkeologiska undersökare på samma strukturella problem; tidspress och hög konkurrens, vilket indikerar liknande förutsättningar, eller i alla fall en liknande uppfattning om förutsättningarna, på en prispressad marknad.

Många svarande uttrycker att det finns både uttalade och outtalade avgörande yrkeskrav, särskilt vad gäller fysiska egenskaper. Men eftersom dessa inte är klart formulerade eller fastställda inom branschen som helhet, medför det en risk för att kraven blir godtyckliga. Detta är särskilt tydligt i de många vaga formuleringarna kring psykiska och intellektuella egenskaper. Vi tolkar de många uttalade yrkeskraven som en indikation på att organisationerna i sin rekrytering inte gör en arbetsanalys eller utformar tydliga kravprofiler. Branschen är liten och man tar för givet att de som söker vet vad jobbet innebär. Det förstärker uttalade yrkeskrav, vilket kan leda till diskriminering.

Vi ser också tendensen att strategiskt arbete för att motverka diskriminering i rekrytering är bristfällig, särskilt bland renodlade uppdragsarkeologiska undersökare. Kompetensnivån kring diskriminering och funktionshindersperspektivet varierar mellan organisationerna, men tycks bland renodlade uppdragsarkeologiska undersökare vara låg. Det är inte nödvändigtvis samma sak som att diskriminering förekommer, men det ökar *risken* för att det omedvetet sker.

Uppdragsarkeologi och diskrimineringslagen

Under enkätens andra del, *Uppdragsarkeologi och diskrimineringslagen*, ställde vi 8 frågor som konkret tar sin utgångspunkt i diskrimineringslagen. Syftet var därmed att få en första fingervisning om och i så fall på vilket sätt det inom den uppdragsarkeologiska branschen har förekommit diskriminering av personer med funktionsnedsättning i den omfattningen att organisationerna haft anledning att vidta åtgärder för att motverka det. Frågorna hör därmed samman med studiens andra övergripande frågeställning. Enkätfrågorna inleddes med en beskrivande hänvisning till diskrimineringslagen.

I diskrimineringslagen (2008:567) definieras vad som är diskriminering och beskrivs vilka aktiva åtgärder som arbetsgivaren skall arbeta med för att motverka diskriminering. Mot bakgrund av detta undrar vi om er organisation – under den senaste femårsperioden – haft anledning att vidta åtgärder för att förhindra olika typer av diskriminering. Om *Ja*, beskriv kortfattat i generella termer att undvika att enskilda individer kan identifieras:

Fråga 5. Åtgärder för att förhindra direkt diskriminering av personer med funktionsnedsättning på din ordinarie arbetsplats?

Fråga 6. Åtgärder för att förhindra direkt diskriminering av personer med funktionsnedsättning i en fältsituation?

Fråga 7. Åtgärder för att förhindra indirekt diskriminering av personer med funktionsnedsättning på din ordinarie arbetsplats?

Fråga 8. Åtgärder för att förhindra indirekt diskriminering av personer med funktionsnedsättning i en fältsituation?

Fråga 9. Åtgärder för att förhindra bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning på din ordinarie arbetsplats?

Fråga 10. Åtgärder för att förhindra bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i en fältsituation?

Fråga 11. Åtgärder för att förhindra trakasserier av personer med funktionsnedsättning på din ordinarie arbetsplats?

Fråga 12. Åtgärder för att förhindra trakasserier av personer med funktionsnedsättning i en fältsituation?

Vi var medvetna om att frågan skulle kunna uppfattas som byråkratisk och något trubbigt ställd. Frågan formulerades på detta sätt då vi ville vi vara uttryckliga med att det vi efterfrågar relaterar till just diskriminering så som det definieras enligt lag. Genom att skriva ut en direkt hänvisning till diskrimineringslagen ville vi också försäkra oss om att alla svarande skulle ha möjlighet att inför sitt svar själv läsa definitionen, om denne inte var bekant med den sedan tidigare.

Vi var också medvetna om att frågan kunde uppfattas som omfattande när den delats upp i åtta underfrågor. Anledningen till att vi gjorde detta var att tydliggöra de olika aspekter av diskriminering som definieras i lag, samt att tydligt kunna särskilja en tillfällig fältsituation från andra arbetsuppgifter och ordinarie arbetsplats.

En källkritisk aspekt är givetvis huruvida organisationerna som svarat på vår enkät är sanningsenliga i sina svar eller om personen som svarar har kunskap om ämnet inom organisationen. Det senare kan vi se uttryck för, då ett flertal svarar i olika termer av ”så vitt jag vet”.

Vidare är det i enkätfrågan inte specificerat hur *åtgärder* ska tolkas. Det kan leda till att mindre enskilda incidenter som kanske inte uppfattats

som i behov av åtgärder inte fångas upp i vår enkät, men som i en större helhet kan visa på strukturer som verkar diskriminerande. I diskrimineringslagen framgår dock tydligt att aktiva åtgärder både innefattar att bedriva ett förebyggande arbete genom att undersöka om det finns risker för diskriminering, analysera orsaker till upptäckta risker och hinder, vidta förebyggande åtgärder samt följa upp och utvärdera arbetet.³⁷

En annan källkritisk aspekt är att frågan i sig är riktad till arbetsgivare. Individuella medarbetare kan såklart ha en annan uppfattning om frågan. Svaren kan således inte användas som något slags statistiskt eller heltäckande underlag kring diskriminering inom den uppdragsarkeologiska branschen, något sådant skulle kräva en mycket djupare undersökning.

Direkt diskriminering

Direkt diskriminering innebär att någon missgynnas och att missgynnandet har ett samband med någon av diskrimineringsgrunderna. Det behöver inte finnas något uppsåt utan det kan räknas som diskriminering om effekten blir att någon missgynnas. Direkt diskriminering uppstår därmed om en person missgynnas eller blir sämre behandlad än någon annan i en jämförbar situation. Ett exempel på direkt diskriminering i arbetslivet är om en person som söker ett arbete och uppnår de kvalifikationer som efterfrågas inte blir kallad på intervju medan en annan sökande med samma meriter blir kallad till intervju, och missgynnandet hör samman med någon av diskrimineringsgrunderna.³⁸

Museer och utbildningsinstitutioner svarar likartat där huvuddelen svarar *Nej* eller *Vet inte* både vad gäller ordinarie arbetsplats och fältsituation. Övriga hänvisar till organisationernas policy och handlingsplaner för kränkande särbehandling och/eller tillgänglighetsplaner. Enstaka svarande från museum och lärosäte svarar jakande och specificerar olika åtgärder som genomförts på ordinarie arbetsplatser består av anpassning av lokaler, arbetsuppgifter, arbetsplatsens utformning och hjälpmedelsstöd som enskilda individer kan ha. Tre lärosäten ger utöver detta fler exempel på

individuella lösningar och anpassningar till studenternas behov vid fältsituationer, såsom andra typer av boende, att erbjuda möjligheter till lägre ljudnivå och extern stimulans, anteckningsstöd, att fokusera på fyndregistrering, extra tid vid tentamen eller att få skriftliga instruktioner översatta till tal. I samband med dessa exempel specificeras att alla studenter som antas till utbildningen har rätt att studera och institutionen därmed har skyldighet att ge de bästa förutsättningarna för studenterna att klara studierna.

Av uppdragsarkeologiska undersökare svarar samtliga kortfattat *Nej* gällande både ordinarie arbetsplats och i fältsituationer. En svarande förtydligar gällande ordinarie arbetsplats:

”Har aldrig hänt att vi har behövt reflektera över detta. Vi har flera anställda med olika mindre funktionsnedsättningar och dessa får tillgång till de hjälpmedel som finns att tillgå i sammanhanget.”³⁹

Indirekt diskriminering

Indirekt diskriminering uppstår när det finns en regel eller rutin som verkar neutral men som missgynnar exempelvis en person med en viss funktionsnedsättning. Då kan regeln vara diskriminerande trots att samma regel tillämpas för alla. Ett exempel inom arbetslivet kan vara krav på körkort som kan missgynna personer med funktionsnedsättning.⁴⁰ Det betraktas dock inte som indirekt diskriminering om kriterierna för särskilda yrkeskrav är uppnådda (se ovan).

Bland museer och utbildningsinstitutioner svarar huvuddelen *Nej*, *Vet ej*, eller hänvisar till organisationernas policy för kränkande särbehandling och tillgänglighetplan. Ett museum svarar jakande i generella ordalag gällande ordinarie arbetsplats:

”Medvetandegöra att alla är olika och behöver olika saker för att utföra sina arbetsuppgifter. Sker i dialog och med hjälp av arbetsförmedlingen.”⁴¹

Ett lärosäte svarade jakande gällande fältsituationer genom att specificera:

”I fält försöker vi se till att alla studenter mår bra och lär sig de moment vi i en given

situation lär ut. Vi arbetar aktivt med att bryta gruppbildningar genom att göra justeringar i grävlagssammansättning löpande under kurserna.”⁴²

Av uppdragsarkeologiska undersökare svarar samtliga kortfattat *Nej* både vad gäller ordinarie arbetsplats och fältsituation, varav två specificerar att de aldrig haft anledning att vidta åtgärder.

Bristande tillgänglighet

Bristande tillgänglighet i arbetslivet betraktas som diskriminering om en arbetsplats inte genomför skäliga tillgänglighetsåtgärder och en person med en funktionsnedsättning missgynnas genom att inte komma i en jämförbar situation med personer utan denna funktionsnedsättning. Med skäliga åtgärder menas det som krävs för att personen ska kunna ta del av verksamheten och bedöms från fall till fall, men utgångspunkten är de tillgänglighetskrav som exempelvis regleras i arbetsmiljölagen. I bedömningen om åtgärder som krävs tas det hänsyn till exempelvis ekonomiska och praktiska förutsättningar hos verksamheten och hur varaktig relationen mellan medarbetare och arbetsgivare är, men är inte beroende av verksamhetens storlek.⁴³

Hos samtliga svarandegrupper svarar huvuddelen *Nej* eller hänvisar till övergripande policys för kränkande särbehandling och tillgänglighetplaner både vad gäller ordinarie arbetsplats och i fältsituation. Bland de fåtal jakande svaren kring ordinarie arbetsplats exemplifieras tillgänglighetsinventeringar, tillse att lokaler är anpassade för alla och att arbetssituation och arbetsplats anpassas efter olika individers särskilda behov.

Gällande fältsituationer kan vi ana att flera av de svarande tolkat vår fråga som att gälla bristande tillgänglighet för allmänheten och inte som vi avsåg för anställda eller studenter.

Här svarar en utbildningsinstitution (som vid tidigare frågor gett flera exempel på anpassning för studenter i fält):

”Vi har inte resurser att göra våra undersökningar tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.”⁴⁴

En uppdragsarkeologisk undersökare exemplifierar i detta sammanhang att högtalarväst används vid visningar i fält eller att visningar anpassas för de som inte kan ta sig ut till utgrävningsplatsen. En annan exemplifierar hur åtgärder för att förhindra bristande tillgänglighet är villkorad av bland annat ekonomiska faktorer:

”Vi kan endast göra detta om det ligger inom ramen för projektets budget. Om det är ett projekt med visningar kan vi kanske begära pengar via länsstyrelsen för detta men oftast brukar vi, när fysiskt funktionsnedsatt publik närvarar, om möjligt lägga om visningen så att även de kan delta. Pågår ett byggprojekt i anslutning till fältarbetet är det byggherren som avgör om det är möjligt eller ej.”⁴⁵

Trakasserier

Trakasserier, såsom kommentarer, nedsättande skämt, gester eller utfrysning betraktas som diskriminering om agerandet kränker någons värdighet och det har samband med en eller flera av diskrimineringsgrunderna. Arbetsgivare och utbildningsinstitutioner har enligt diskrimineringslagen ansvar för att det finns riktlinjer och rutiner i verksamheten för att förhindra trakasserier och att det förebyggande arbetet kontinuerligt följs upp.⁴⁶

Här ger de tre svarsgrupperna likartade svar både vad gäller ordinarie arbetsplats och i fältsituationer. Huvuddelen av organisationerna svarar *Nej* eller *Vet ej*. Övriga hänvisar till centrala styrdokument eller policys för kränkande särbehandling eller beskriver i generella ordalag organisationernas arbete kring kränkande särbehandling, såsom att handlingsplan tagits fram eller att utbildningar och workshoppar sker i dialog och med hjälp av arbetsförmedlingen. Specifikt för fältsituationer svarar ett lärosäte:

”I fält arbetar vi för att studenterna skall se målen med undersökningen som gemensamma och det är vi som grupp som skall lösa uppgiften. Detta arbetssätt medför att vi i undersökningssituationen motverkar gruppbildningar och exempelvis utfrysning.”⁴⁷

En uppdragsarkeologisk undersökare exemplifierar hur organisationens rutiner följs:

”Ja. Vi går igenom våra värdegrunder med extrapersonal inför ett fältarbete och vid en nyanställning. De är mycket tydliga.

Vi har också en rutin hur ev. trakasserier ska uppmärksammas och anmälas. Detta för att säkerställa att åtgärder snabbt ska sättas in.

Vi har utvärderingsblanketter efter varje större grävning med extraanställd personal där de kan göra sig hörda.”⁴⁸

Sammanfattning uppdragsarkeologi och diskrimineringslagen

Genom de åtta frågorna inom rubriken ville vi få en fingervisning om det inom den uppdragsarkeologiska branschen förekommer diskriminering samt hur uppdragsarkeologins olika undersökare arbetar för att motverka diskriminering.

På frågorna om åtgärder gjorts inom organisationerna för att förhindra direkt eller indirekt diskriminering svarar den överhängande majoriteten av organisationerna *Nej* på samtliga frågor. Det förekommer några exempel på policys och olika anpassningar av arbetsuppgifter och arbetsplats bland museiarkeologiska och utbildningsinstitutioner, medan renodlade uppdragsarkeologiska undersökare konsekvent svarar *Nej*.

På frågorna kring åtgärder för att förhindra bristande tillgänglighet eller trakasserier svarar majoriteten *Nej* på samtliga frågor. Det förekommer dock i något större grad exempel på olika typer av förebyggande åtgärder såsom policys och värdegrundsarbete liksom exempel på hur åtgärder skett och sker för att förebygga bristande tillgänglighet samt förebyggande arbete mot trakasserier, både vad gäller ordinarie arbetsplats och i fältsituationer, där utbildningsinstitutionerna ger något fler exempel på anpassningar i fält för sina studenter.

Det vore vanskligt att tolka det mycket samstämmiga svaren på annat sätt än att de svarande upplever att behov av åtgärder för att förhindra direkt och indirekt diskriminering inte påkallats av medarbetare, arbetssökande eller studenter. Åtgärder för att förhindra bristande tillgänglighet görs när behov uppstår främst vid

den ordinarie arbetsplatsen och att förhindra trakasserier är möjligtvis lättare att placera in i befintligt värdegrundsarbete. Samtidigt kan vi genom svaren också ana en okunskap om vad diskrimineringslagen faktiskt innebär. Det visar sig i att de svarande ger beskrivningar av åtgärder för att förhindra bristande tillgänglighet under frågor som relaterar till direkt och indirekt diskriminering. Likaså tolkar vi att en så låg andel av svarande hänvisar till policy och värdegrundsarbete som en signal om en generell okunskap om det kontinuerliga och förebyggande arbete som arbetsgivare enligt diskrimineringslagen faktiskt ska utföra. Denna tendens är särskilt tydlig hos renodlade uppdragsarkeologiska undersökare.

Myndigheten för delaktighets rapport *Arbete och sysselsättning – Resultat från Rivkraft 20* visar att närmare två tredjedelar, 64 procent, av deltagare i Rivkrafts undersökningspanel uppger att de upplevt hinder när de har sökt arbete samt anger att hindret främst har handlat om negativa attityder från arbetsgivarens sida.⁴⁹ Det är det klart vanligaste hindret. Det finns oss veterligt ingen statistik på upplevda attityder hos just uppdragsarkeologiska arbetsgivare.⁵⁰ Kunskapsnivå samt avsaknad av uppföljande och förebyggande arbete ser vi dock som möjliga indikationer på attityder till perspektivet som en ickefråga inom professionen. För att få svar på om dessa indikationer leder till faktiska hinder eller diskriminering inom den uppdragsarkeologiska branschen krävs ytterligare fördjupande undersökningar.

Arkeologins innehåll och funktionshindersperspektivet

I nästföljande enkätavsnitt, *Arkeologins innehåll och funktionshindersperspektivet*, ställde vi fyra frågor som på olika sätt berör funktionshindersperspektivet och uppdragsarkeologins innehåll. Enkätfrågorna relaterar till studiens tredje övergripande frågeställning kring om och i så fall hur perspektivet berörs i uppdragsarkeologins kunskapsproduktion och förmedling.

Fråga 13. I de fältkurser/de uppdragsarkeologiska projekt som genomförs inom er organisation,

formulerar ni frågeställningar och/eller bearbetar ni arkeologiskt material utifrån ett funktionshindersperspektiv på det förflutna? Om *Ja*, beskriv kortfattat, ge konkreta exempel. Om *Nej*, beskriv varför inte.

Fråga 14. I övrig undervisning/de uppdragsarkeologiska förmedlingsinsatser som genomförs inom er organisation, lyfter ni fram ett funktionshindersperspektiv eller på annat sätt uppmärksammar levnadsvillkoren för människor med funktionsnedsättning i det förflutna? Om *Ja*, beskriv kortfattat på vilket sätt, ge konkreta exempel. Om *Nej*, beskriv varför inte.

Fråga 15. I övrig undervisning/de uppdragsarkeologiska förmedlingsinsatser som genomförs inom er organisation, diskuterar ni förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att verka inom uppdragsarkeologin? Om *Ja*, beskriv kortfattat på vilket sätt, ge konkreta exempel. Om *Nej*, beskriv varför inte.

Fråga 16. Har er organisation initierat kontakter och/eller samarbeten med någon/några funktionshindersorganisationer eller andra aktörer inom området? Om *Ja*, hur har samarbetet sett ut och hur har det påverkat den egna verksamheten, beskriv kortfattat.

Vetenskapliga frågeställningar och förmedling om det förflutna

Av svaren på fråga 13 och 14 kan vi se några tydliga tendenser. Huvuddelen av museer och uppdragsarkeologiska undersökare anger i olika ordalag att de *om möjligt* eller *delvis* har med perspektivet i frågeställningar och bearbetning av materialet, och där de renodlade uppdragsarkeologiska undersökarna i högre grad svarar jakande. Av de exempel som anges är det dock mycket tydligt att de i huvudsak åsyftar analyser kring fysiska funktionsnedsättningar i förekommande fall när bearbetningar av osteologiskt material och frågeställningar kring patologiska förändringar kopplat till individens fysiska status är möjliga. Här återfinns stånpunkten att den materiella kulturen i övrigt sällan återspeglar ett funktionshindersperspektiv, eller att intellektuella eller psykiska

funktionshinder är svåra att spåra i ett arkeologiskt källmaterial. Perspektivet närmas med andra ord inte rutinmässigt utan enbart vid undersökningar med ett rikt skelettmaterial.

En svarande anger att hen inte förstår frågan, men tillägger:

”Om ni menar huruvida vi har frågeställningar till materialet rörande funktionsnedsättning under de förhistoriska och historiska perioderna vi undersöker så är svaret oftast nej. Oftast undersöker vi boplatzlämningar och i det materialet – materiella lämningar – finns inget som avspeglar eventuell närvaro av funktionsnedsättningar. Skulle vi dock undersöka gravar – mänskliga lämningar – så finns förstås alltid dylika frågor involverade; allt rörande hälsa, fysiska funktionsnedsättningar eller synliga skador etcetera.”⁵¹

Funktionshindersforskningens medicinska modell, vilken fokuserar på medicinska perspektiv i huvudsak kopplade till den enskilda individen, är således tydligt dominerande ramverk för de svarande. Samtidigt finns exempel bland de svarande att bearbetningen av det osteologiska materialet i förlängningen innefattar frågeställningar om förutsättningarna och villkor för att leva med en funktionsnedsättning i det förflutna och hur samhället uppfattade den individen. Även om detta inte är en uttrycklig utgångspunkt visar det på en viss förståelse för funktionshindersforskningens sociala modell, vilken flyttar fokus från individen och istället analyserar hur funktionshinder uppstår i relationen till det omgivande samhället.⁵²

Flera svarande hänvisar i sitt nekande svar till att perspektivet inte nämns i länsstyrelsens förfrågningsunderlag, vilket de uppger begränsar möjligheten för aktörerna att på eget initiativ inkorporera perspektivet. En orsak är undersökningarnas storlek, där mindre undersökningar inte rymmer perspektivet, eller krassa konstateranden att perspektivet glöms bort eller bortprioriteras av länsstyrelsen. Andra synpunkter är att de frågeställningar som finns i förfrågningsunderlagen är för generellt formulerade:

”Vad menas med funktionshinderperspektiv? Frågeställningar kan ibland formuleras som att

man [vill/ska] lyfta fram ’marginaliserade’ eller ’dolda’ samhällsgrupper men oftast definieras inte i vad detta ’utanförskap’ består, är det social tillhörighet, klass, kön, etnicitet eller t.ex. funktionshinder preciseras inte.”⁵³

Utbildningsinstitutionernas svar särskiljer sig från undersökarna genom sina genomgående nekande svar att perspektivet inte finns representerat i lärosätenas fältundervisning. Intressant nog nämns inte osteologiska perspektiv i något av dessa svar. Enstaka exempel anger att har berörts inom ett angränsande kulturarvsprogram i samband med att tillgänglighet kring ett specifikt besöksmål analyserats, men alltså inte i direkt anslutning till arkeologi.

Vad gäller om ett funktionshindersperspektiv är inkluderat i undervisning och förmedlingsinsatser svarar drygt hälften av enkättagarna jakande. Bland svaren syns tendensen att perspektivet lyfts fram då och då i museiarkeologiska organisationers generella publika verksamhet, såsom guidningar eller visningar, föredrag eller i tidigare och kommande utställningar. Det vill säga i huvudsak inom museal snarare än inom uppdragsarkeologisk verksamhet, även om dessa gränsdragningar gissningsvis är flytande inom den egna organisationen. Bland renodlade uppdragsarkeologiska undersökare syns tendensen att perspektivet närmas enbart vid de fall ett rikt osteologiskt material tillåter sådana tolkningsramar.

Bland de som svarar *Nej*, menar en del att perspektivet är alltför detaljerat för att inkorporeras, eller att det mycket väl kan göra det men att organisationerna hittills inte haft detta i sina uppdrag. En svarande ger en konkret förklaring till att perspektivet inte lyfts fram:

”Nej, länsstyrelsens förfrågningsunderlag innefattar oftast inte förmedlingsinsatser. I de enstaka fall förmedlingsinsatser stipuleras i länsstyrelsens förfrågningsunderlag syftar det mest till att nå den breda allmänheten eller barn och unga. Vilket får konsekvensen att en mer översiktlig insats genomförs eller att fokus ligger på vad man tror kan vara intressant för dessa grupper. Att uppmärksamma levnadsvillkoren för människor med

funktionsnedsättning i det förflutna kräver tid och resurser som oftast inte ryms inom undersökningsplanen.”⁵⁴

Bland utbildningsinstitutioner syns tendensen att perspektivet inte generellt finns representerat i kurser och undervisning, även om exempel ges att det ”nog” nämns när det passar, eller nämns inom ramarna för olika kurser, exempelvis kurser som berör arkeologi och dagens samhälle eller generellt inom kurser som utmanar normativa synsätt kring exempelvis genus och barndom.

Endast en svarande anger att ett funktionshinderperspektiv är så brett att det berör människas levnadsvillkor generellt:

”Ja, det ingår i hela den arkeologiska uppfattningssfären. Levnadsvillkoren var ju allmänt annorlunda mot idag och att människor förr eller senare ådrog sig en funktionsnedsättning, medfödd eller förvärvad var mycket mycket vanligt.”⁵⁵

Uppdragsarkeologins förutsättningar

Med fråga 15 var vi nyfikna på om och i så fall på vilket sätt de olika aktörerna i sin utåtriktade verksamhet, det vill säga i undervisning eller förmedlingsinsatser till allmänheten, berör förutsättningarna för arkeologisk yrkesutövning. Med andra ord olika aspekter kring vem (på ett generellt plan och inte på individnivå) som har möjlighet att arbeta som arkeolog idag. Indirekt var vi nyfikna på vilken bild av arkeologi och arkeologen som förmedlas och i förlängningen vilken självbild kring arkeologen och arkeologi som de svarande själva har.

Bland svaren från utbildningsinstitutioner svarar huvuddelen *Nej, Vet inte* eller att det inte varit påkallat utifrån de studenter de haft men att de medverkat i diskussioner kring att ta emot besökare med funktionsnedsättning. Enbart en utbildningsinstitution svarar att det sker i samband med diskussioner om det arkeologiska yrkesutövandet utan att specificera det närmare.

Av karaktären på svaren från museer och uppdragsarkeologiska undersökare anar vi att de

tolkat frågan som om de haft anställda arkeologer med en funktionsnedsättning eller hur de internt i organisationen diskuterar förutsättningarna för enskilda medarbetare med funktionsnedsättning att verka inom uppdragsarkeologin. Här ger båda svarsgrupperna likartade svar där majoriteten i olika ordalag svarar *Nej*, att ämnet inte varit uppe, att tanken inte funnits, att frågan kan vara integritetskränkande, alternativt att det helt enkelt inte varit aktuellt att anställa någon arkeolog med en funktionsnedsättning.

En organisation ger i linje med detta ett mycket belysande svar:

”Nej, rörande att arbeta inom uppdragsarkeologin ha (mig veterligen) inte diskuterats, av den anledningen att det aldrig varit aktuellt. När vi ansöker om fältpersonal så är det öppet för alla att söka (under förutsättning att de har akademiska arkeologiska poäng), men under de snart trettio år jag har varit i branschen så är det aldrig någon med funktionsnedsättning som har sökt fälttjänst hos oss. Rörande förmedlingsbiten så har [museet] flera anställda med funktionsnedsättning, involverade i digitalisering av allt bildmaterial och framtagande av bildmaterial till utställningar, publikationer etcetera.”⁵⁶

Övriga enkättagare svarar *Ja*, men kopplar på samma sätt frågan konkret till yrkesmässiga förutsättningarna på individnivå. De svarande beskriver i olika ordalag hur olika funktionsnedsättningar kan utgöra ett hinder för en person att utföra vissa arbetsuppgifter, men istället kan erbjudas andra. Andra konstaterar mer krasst:

”Ja, diskussionen förs. Här ställs dock den hårt pressande ekonomiska situationen i relation till arbetsinsats. Resurserna i dagsläget är inte tillräckliga för att täcka de behov eller anpassningar som vissa funktionsnedsättningar kräver. Uppdragsarkeologin är en specialistbransch med stora krav från myndigheter och beställare. Dessa undersökare är inte beredda att bära kostnaden för extra resurser.”⁵⁷

Endast två svaranden ger kommentarer kring förmedling eller innehållet i uppdragsarkeologiska projekt där en menar att uppdragsarkeologiska

frågeställningar utgår från lämningens art och kan därmed mycket väl innehålla ett funktionshinderperspektiv, men att de undersökningar som organisationen genomfört hittills inte har gjort det. Den andra hänvisar till att förmedlingsinsatserna kopplas till arkeologiska frågeställningar som vid sidan av metodologiska aspekter i stort sett aldrig omfattar yrkesmässiga perspektiv.

Av svaren att döma är aktörerna inte omedvetna om att arkeologiskt arbete ofta sker under specifika förutsättningar och hela enkäten igenom uttrycks en mängd olika idéer om individuella egenskaper som krävs för att utöva yrket. Men ingen av de svarande ger några signaler om att dessa förutsättningar tar plats i den bild av arkeologi och arkeologen som uppdragsarkeologin förmedlar till allmänheten. Enbart utbildningsinstitutionerna ger i sina svar signaler om att de i sin undervisning berör uppdragsarkeologins förutsättningar och befintliga idéer om vilka individuella egenskaper som krävs för arkeologisk yrkesutövning.

Samarbeten med funktionshinderrörelsen

Vad gäller samarbeten med funktionshinderrörelsen visar enkätsvaren tydligt att museiarkeologiska organisationer i större utsträckning än utbildningsinstitutioner och renodlade uppdragsarkeologiska undersökare har etablerade kontaktnät och samarbeten med funktionshinderrörelsen. Samtliga utbildningsinstitutioner och av renodlade uppdragsarkeologiska undersökare svarar alla utom en, *Nej*, medan museerna svarar alla utom en, *Ja*. Detta är kanske inte så förvånande med tanke på just museernas breda verksamhet med publikmötet i fokus.

Utifrån enkätsvaren är det svårt att avgöra i vilken grad museernas samarbete uttryckligen berör uppdragsarkeologiska projekt eller om det i huvudsak berör museets publika verksamheter generellt. Omfattningen av samarbetena är dock kanske av mindre vikt med tanke på att den i stort sett uteslutande saknas hos övriga svarande aktörer. Bland exemplen finns lokala och regionala samarbeten vid tillgängliggörande av skyltar

och andra platser och kulturmiljöer som är svåra att besöka, samverkan kring förmedling av arkeologiska resultat och visningar av arkeologiska fältundersökningar och tillgänglighetsinventering av museet.

En organisation skriver uttryckligen hur samarbetet påverkar den arkeologiska verksamheten:

”Våra pedagoger har tät kontakt med FUNKIS-rörelsen på lokalplanet i samband med visningar av våra utställningar. Det sker även en dialog vid utformningen av lokaler, hemsidor (nu med talsyntes) samt utställningar. Tillgänglighet för alla är ett ledord i verksamheten. Detta påverkar även den arkeologiska uppdragsverksamheten där anpassningar av visningsverksamhet, textutformning m.m. görs.”⁵⁸

Sammanfattning arkeologins innehåll och funktionshindersperspektivet

Med frågorna inom denna rubrik var vi nyfikna på vilket sätt ett funktionshinderperspektiv är integrerat i uppdragsarkeologins kunskapsproduktion och förmedling idag. Att lägga ett funktionshinderperspektiv på arkeologi är för oss att både undersöka vem som får ta plats i berättelser om det förflutna och på vilka sätt funktionsnedsattas berättelser synliggörs. Det innebär också att undersöka vem som får berätta och vara en del av arkeologins kunskapsproduktion och i förlängningen vilken bild av arkeologen och arkeologin som produceras.

Av svaren kan vi tydligt se att ett funktionshinderperspektiv i mycket liten utsträckning inkorporeras i arkeologiska frågeställningar och bearbetningar av arkeologiskt material. När det sker handlar det uteslutande om patologiska perspektiv inom ramen för osteologiska analyser. Ett funktionshinderperspektiv lyfts i högre grad fram inom ramen för museiarkeologiska organisationers vidare publika arbete, medan renodlade uppdragsarkeologiska undersökare lyfter – om möjligt – fram detta i sin förmedling i anslutning till osteologiska analyser. I undervisning och förmedlingsinsatser inkorporeras inte heller perspektivet till diskussioner om förutsättningar

för att vara verksam som arkeolog idag. Vad gäller kontakter och samarbeten med funktionshinderorganisationer syns den tydliga tendensen att detta är etablerat inom museiarkeologiska organisationer, medan det saknas inom utbildningsinstitutioner och renodlade uppdragsarkeologiska undersökare.

Utvecklingsmöjligheter och förändrade arbetsätt

Under frågorna i enkätens sista rubriker ville vi blicka framåt och ta reda på hur organisationerna anser att perspektivet kan utvecklas inom uppdragsarkeologin och vad som skulle kunna främja arbetet med att motverka diskriminering inom professionen. Under den sista frågan fanns möjlighet för mottagarna att ge ytterligare synpunkter och kommentarer.

Fråga 17. Hur anser du/ni att funktionshindersperspektivet på ett generellt plan kan utvecklas inom arkeologin? Beskriv kortfattat.

Fråga 18. Vilka lösningar och/eller förändrade arbetsätt inom uppdragsarkeologin anser du/ni skulle främja arbetet med att motverka och förebygga diskriminering av personer med funktionsnedsättning inom professionen? Beskriv kortfattat.

Fråga 19. Har du/ni ytterligare synpunkter, idéer och/eller kommentarer utöver det som har framkommit i svaren ovan, lägg gärna till dessa här.

Utvecklingsmöjligheter

Vad gäller generella utvecklingsmöjligheter är enkätsvaren många gånger omfattande med flera konkreta exempel på arbetsätt och aktiviteter. Fler av svaren innefattar också sammanfattande synpunkter på de strukturella problem som lyftes i enkätens inledande fråga. Som konstaterades där uppfattade många denna fråga som kopplad till individen snarare än till generella strukturer och svarade också därefter. Svaren i dessa avslutande frågor visar dock tydligt att enkätmottagarna inte bara har en uppfattning om vilka strukturella

hinder som kan finnas i branschen utan också har gott om idéer om vad som skulle kunna utvecklas.

Särskilt museer och renodlade uppdragsarkeologiska undersökare är samstämmiga och berör brett både hur förmedlingen kan utvecklas genom tekniska lösningar eller hjälpmedel, att mångfald i förhistorien tydligare lyfts fram liksom att perspektivet behöver uppmärksammas genom konkreta arkeologiska frågeställningar. Andra svar som relaterar till förmedling och dess innehåll handlar om utbildning inom professionen och att skapa kontakter med funktionshinderrörelsen, liksom att frågan lyfts högre på agendan och att ledningsgrupp och chefer aktivt driver frågan i organisationen.

Samtidigt visar flera svarande en medvetenhet om att villkor och förutsättningar för personer med funktionsnedsättning ser olika ut och att vi behöver mer kunskap och ökad förståelse för vad som skapar hinder, liksom att det behövs idéer för att överkomma dem. Framför allt lyfts tajta ekonomiska ramar fram som ett stort hinder, och det efterfrågas därmed ökad förståelse från uppdragsgivare och länsstyrelse som sätter ramarna för tid och utrustning, liksom att länsstyrelsen i förfrågningsunderlag stipulerar att förmedlingsinsatser skall fokusera på perspektivet. Att söka externa medel i samarbete med funktionshinderorganisationer nämns som andra vägar framåt för att finansiera utställningar, publikationer eller fördjupa kunskapen om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning i det förflutna.

Flera svarande särskiljer tydligt publikmötet från yrkesmässiga perspektiv och där faktiskt fältarbete anses vara svårare att utveckla. I anslutning till detta poängterar andra svarande vikten av att vara medveten om att uppdragsarkeologiska projekt innehåller många olika delar och på så sätt finns det möjlighet att erbjuda vissa typer av arbetsuppgifter till personer med funktionsnedsättning.

En organisation pekar i detta sammanhang på strukturella dimensioner inom det uppdragsarkeologiska systemet:

”Jag ser behov av en större mångfald inom uppdragsarkeologin rörande vilka som arbetar här,

men för att nå dit tror jag faktiskt att det krävs att systemet reformeras och att den externa konkurrenssituationen som råder nu lättar. Det är kanske enklare i större organisationer än vår, där alla verkligen måste kunna göra (nästan) alla arbetsuppgifter.”⁵⁹

Utbildningsinstitutioner svarar relativt kortfattat att perspektivet kan utvecklas inom ramarna för kursmoment, att fornlämningsplatser borde kunna göras mer tillgängliga, eller kort och gott ”Troligen”. En svarande ifrågasätter en normativ uppfattning om funktionalitet helt och hållet:

”Jag skulle önska mig att det blir tydligare att alla är vi bättre att göra vissa saker än andra, och alla upplever vi vissa begränsningar i våra ’funktioner’. Det är bara att erkänna detta och lyfta fram ett kontinuum istället för en illusion av normalitet.”⁶⁰

Denna hållning speglar det förhållningssätt som kritiska funktionshinderstudier lyfter fram. Exempelvis cripteori, som influeras av queerteori, ifrågasätter den binära uppdelningen av kroppen i termer av exempelvis sjuk/frisk och vill därigenom synliggöra denna starkt normativa uppdelnings konsekvenser.⁶¹ Detta svar är intressant nog den enda synpunkt bland enkättagarna som på ett sådant tydligt sätt speglar detta förhållningssätt.

Förändrade arbetsätt inom professionen

Även vid denna fråga var vi intresserade av vilka förändringar som branschen ser skulle behövas för att bli mer tillgänglig. Av svaren kan vi se tendensen att särskilt museiorganisationerna har tydligare förslag på förändrade arbetsätt. Dels interna förändringar på organisationsnivå, såsom ett aktivt värdegrundsarbete som integreras och drivs av organisationernas ledning, liksom i anslutning till detta att aktivt anställa personer med en funktionsnedsättning istället för att utgå från att det inte är möjligt. Majoriteten svarar dock i olika ordalag att en medvetenhet behövs i uppdragsarkeologins alla led, men att i huvudsak ekonomiska förutsättningar behöver förändras genom att ekonomiskt och tidsmässigt utrymme

ges av länsstyrelsen. Mindre ärenden är idag så slimmade att det anses nästintill omöjligt för någon med rörelsehinder att delta medan det finns större möjligheter att göra anpassningar vid större undersökningar.

En svarande nämner konkurrensen inom yrket generellt:

”Dessutom är det ett populärt yrke och hård konkurrens för att komma in. Det skapar stora hinder för att komma in i branschen, men det gäller nog i väldigt hög grad de flesta som skaffar sig utbildningen. Även här blir graden och typen av funktionsnedsättning möjligen ett ytterligare hinder. Återigen så är det ekonomin som avgör hur många som kan få en chans.”⁶²

Utbildningsinstitutioner lyfter inte upp några särskilda lösningar eller förändrade arbetsätt. Bland svaren syns hållningen att arkeologi är en mångfacetterad verksamhet där vissa delar lämpar sig sämre för personer med funktionsnedsättning samtidigt som det i andra delar saknas betydelse. En annan svarande poängterar vikten av att skilja på möjligheten för personer med funktionsnedsättning att verka inom branschen och om det verkligen förekommer diskriminering. Denna poäng är av vikt och pekar på en svaghet i delstudiens omfång och så som enkäten är formulerad. Samtidigt visar enkätsvaren i sin helhet på branschens attityder kring funktionshindersperspektivet, där framför allt avsaknaden av strategier och förebyggande arbete indikerar att det finns klara risker för att diskriminering sker.

Också uppdragsarkeologiska undersökare är något svävande i sina svar. Här poängteras att frågan är svår att besvara men att möjligheter borde finnas att anpassa både kontor och fältarbetsplatser om bara vilja finns. Andra hänvisar till att individanpassade arbetsätt krävs, då rörelsehinder kan försvåra fältarbeten men att andra funktionsnedsättningar som inte är fysiska inte hindrar fältarbete. I anslutning till detta återkommer synpunkten att för små organisation krävs att medarbetarna är så allround att enbart en förändring av systemet som lättar på prispressen kan främja arbetet med att motverka diskriminering

av personer med funktionsnedsättning. Endast en svarande ger konkreta exempel på strategiska förändringar såsom behov av tydliga riktlinjer, att öka medvetenheten och inkludera perspektivet i ledningsarbetet liksom att integrera perspektivet i hela organisationens verksamhet.

Sammanfattning utvecklingsmöjligheter

Enkätsvaren på frågorna under rubriken *Utvecklingsmöjligheter* är i många fall omfångsrika och med konkreta exempel. Tydligast är exemplen kring utåtriktat förmedlingsarbete samt kring att inkorporera ett funktionshinderperspektiv i vetenskapliga frågeställningar. Detta ställs i kontrast till delaktighet inom branschen, vilket anses av en del svarande som svårare och i vissa fall närmast omöjligt att förändra. Ekonomiska faktorer och hård konkurrens är återkommande synpunkter och de svarande riktar blicken mot länsstyrelse och uppdragsgivare att öka det ekonomiska och tidsmässiga utrymmet för att möjliggöra förändrade arbetsätt hos de uppdragsarkeologiska undersökarna.

Även aktivt värdegrundsarbete som integreras i hela verksamheten och drivs på ledningsnivå nämns som vägar framåt. Ingen svarande anger dock hur perspektivet kan utvecklas genom att integreras i organisationernas befintliga arbetsmiljöarbete, vilket förstärker tendenserna vi kan se att perspektivet betraktas som en separat fråga.

Av svaren att döma sitter utbildningsinstitutioner i baksätet genom att inte ha några konkreta uppfattningar om utvecklingsmöjligheter eller förändrade arbetsätt. Detta kan möjligtvis spegla uppfattningar om vilken roll universiteten har i att, vid sidan av rent teoretiska och ämnesmässiga kompetenser, utveckla den uppdragsarkeologiska professionen. Men det kan givetvis också spegla en okunskap om perspektivet och på vilket sätt det kan inkluderas i arkeologin som helhet. Här kan vi endast hänvisa till den funktionshindersforskning som visar hur perspektivet inte är ett särintresse utan har potential att ge perspektiv på mänsklig interaktion i sin helhet.⁶³

Likt annan typ av kritiska perspektiv (exempelvis feministiska eller postkoloniala) som på sikt har integrerats i arkeologin, kan vi endast uppmana utbildningsinstitutionerna att lyfta även funktionshindersperspektivet och i högre grad integrera det i sin undervisning.

Slutsatser och avslutande diskussion

Syftet med den här delstudien har varit att, med målet att få en första fingervisning, kartlägga hur tillgänglig uppdragsarkeologin som profession är för personer med funktionsnedsättning. Ytterligare ett syfte har varit att undersöka vem som tar plats i uppdragsarkeologins berättelser.

Delstudien har väglett av tre frågeställningar, som på olika sätt berörts genom studiens enkätfrågor. Här följer några avslutande reflektioner kring de tendenser vi har sett i enkätsvaren.

Fråga 1. Vilka övergripande strukturer inom uppdragsarkeologin påverkar tillgänglighet och delaktighet inom uppdragsarkeologins yrkesutövning?

Frågeställningen berörde vi främst inom enkätens inledande fråga inom rubriken *Uppdragsarkeologin och tillgänglighet*. Med *övergripande strukturer* avsåg vi aspekter som ligger utanför individuella organisationers kontroll, till exempel ekonomiska, juridiska, administrativa eller andra aspekter av det uppdragsarkeologiska systemet som helhet. Tillsammans med svaren i enkätens övriga frågor liksom i enkätens avslutande del kring utvecklingsmöjligheter, är främst två aspekter återkommande.

Tids- och kostnadspress

På enkätens inledande fråga kring just övergripande strukturer pekar de svarande på hög tids- och kostnadspress och korta ledtider vilket har konsekvensen att den enskilda arkeologen måste kunna utföra alla moment och därtill mycket effektivt. Dessa aspekter, inbäddade i det

uppdragsarkeologiska systemets övergripande struktur, anges som försvårande för individen och därigenom i förlängningen kan påverka anställningsbarheten. Detta är särskilt tydligt hos museiorganisationer och renodlade uppdragsarkeologiska företag. Svaren från utbildningsinstitutionerna berör inte tids- och ekonomiska aspekter i lika stor utsträckning utan fokuserar mest på aspekter av fysisk tillgänglighet, vilket kan tolkas som att universiteten inte berörs på samma sätt av just ekonomiska och tidsmässiga faktorer.

Tids- och kostnadspress är en aspekt som vi återkommande mött under hela FuTArk-projektet. En fråga som vi måste ställa oss är ifall det uppdragsarkeologiska systemet med de höga effektivitetskraven, vilket de enskilda uppdragsarkeologiska undersökarna upplever att de inte kan göra något åt, riskerar att medföra diskriminering. Det finns inget i diskrimineringslagstiftningen som medger undantag på grund av rent ekonomiska orsaker. I en konkurrensutsatt marknad behövs det trots det stöd i regelverket för att parterna på marknaden ska kunna ta höjd för samhällets alla krav. Annars tenderar det som är mest synligt (till exempel pris) att bli den dominerande urvalsmekanismen.

Inget uttalat krav från länsstyrelsen

Då frågan inte särskilt uppmärksammas av länsstyrelserna i förfrågningsunderlagen upplevs det som svårt, med tanke på tids- och kostnadspressen, att arbeta aktivt för en större inkludering vad gäller uppdragsarkeologisk yrkesutövning. Perspektivet syns inte heller i Riksantikvarieämbetets föreskrifter.

Är det så att länsstyrelserna behöver uttala krav på att uppdragsarkeologiska undersökare aktivt ska arbeta för en större inkludering och redogöra för hur detta arbete utförs, inklusive hur man arbetar med rekrytering? Vilka vägar skulle kunna finnas för detta? Kan det utformas som ett krav i de årliga intresseanmälningarna och/eller värderas i anbudsprocessen där ett bra inkluderingsarbete och där företag som aktivt arbetar med frågan/anställer personer med funktionsnedsättning premieras?

Olika organisatoriska förutsättningar?

Även om samtliga av enkätens svarsgrupper har liknande uppfattningar om uppdragsarkeologins tids- och kostnadspress kan vi genom svaren urskilja skillnader mellan å ena sidan museiarkeologiska, vanligtvis offentliga, aktörer och å andra sidan renodlade uppdragsarkeologiska undersökare, vanligtvis olika typer av privata organisationsformer. Särskilt i svaren kring förebyggande arbete, kunskapsnivå och etablerade samarbeten med funktionshinderrörelsen syns en tydlig tendens att de offentliga aktörerna har bättre beredskap kring funktionshindersperspektivet än de privata, vilket i sig kan ses som ett strukturellt problem för branschen som helhet. Det krävs ytterligare studier för att få svar på vad denna diskrepans beror på och om den har en faktisk påverkan på tillgänglighet och delaktighet inom uppdragsarkeologins yrkesutövning (se mer nedan).

Fråga 2. Finns det indikationer på att diskriminering förekommer idag inom yrket och hur arbetar den uppdragsarkeologiska branschen för att motverka diskriminering?

Frågeställningen berördes genom enkätens frågor kring uttalade eller outtalade yrkeskrav, aktörernas rekryteringsprocesser och kompetenser kring perspektivet samt med specifika frågor kring vidtagna åtgärder för att förebygga diskriminering.

Förebyggande arbete och aktörernas kunskapsnivå

Enkätsvaren kring aktörernas förebyggande arbete i antagnings- och rekryteringsprocesser visar tendensen att renodlade uppdragsarkeologiska undersökare i lägre grad än utbildnings- och museiorganisationer hänvisar till policys och strategiskt arbete för att förebygga diskriminering. Svaren visar också tendensen att museiorganisationer i högre grad hänvisar till kontakt med arbetsförmedlingen samt har fler anställda med funktionsnedsättning, även om dessa förefaller att vara anställda inom andra avdelningar än själva uppdragsarkeologin. Kompetensnivån kring

diskriminering och funktionshindersperspektivet varierar mellan organisationerna, men tycks bland renodlade uppdragsarkeologiska undersökare vara låg.

En mängd uttalade och outtalade yrkeskrav

Enkätsvaren kring uttalade eller outtalade avgörande yrkeskrav vad gäller fysiska, psykiska eller intellektuella egenskaper indikerar att det finns en mängd uttalade och outtalade idéer kring vilka egenskaper som krävs för att arbeta som arkeolog idag.

Det enda riktigt tydligt uttalade yrkeskravet gäller intellektuella egenskaper där en högskoleutbildning i arkeologi efterfrågas. Därtill finns en mängd outtalade yrkeskrav vad gäller fysiska egenskaper som styrka och uthållighet, som är så vanliga att de blivit *uttalat outtalade*. Beskrivningar som används vad gäller outtalade yrkeskrav är att man *förväntas klara av* och *förutsätter att*. Outtalade yrkeskrav vad gäller psykiska och i viss mån intellektuella egenskaper i form av något diffusa beskrivningar av förmåga att arbeta självgående, social följsamhet, stresstålighet eller att hantera snabba förändringar.

Enkätsvaren kring yrkeskrav förstärker tendenserna vi kan se av uppdragsarkeologins strukturer, vars krav på tids- och prispress anses innebära hinder för personer med fysiska och i viss mån psykiska funktionsnedsättningar att verka inom professionen. Det förefaller alltså som att det är strukturen som i mycket skapat yrkeskrav snarare än arbetsuppgifterna i sig.

Här kan även aspekter runt uppdragsarkeologins organisationskultur lyftas och de sociala mönster av normer, värderingar och tankesätt som formar den. Organisationskulturen som även skulle kunna beskrivas som branschkulturen kan skapa idealbilder och under rekryteringen betona personliga egenskaper och kvalifikationer som egentligen saknar relevans för att utföra arbetet och därmed i förlängningen kan leda till diskriminering.

En genomtänkt rekryteringsprocess kan minska risken för diskriminering. Genom att tydligt definiera vilka arbetsuppgifter som ingår i tjänsten kan en kravprofil utformas. En sådan arbetsanalys bidrar till att säkerställa att rekryteringen utgår från de krav som ställs på tjänsten snarare än osakliga och irrelevanta faktorer. Är det till exempel alltid skäligt att alltid kräva körkort? Även vissa efterfrågade kriterier och erfarenheter som till exempel social kompetens bör i förväg definieras. Kravprofilen blir sedan en vägledning för vad intervjuerna ska fokusera på och vilka frågor som ska ställas till referenterna. Det finns verktyg på DO:s hemsida om hur man kan arbeta i en rekryteringssituation för att förebygga diskriminering.⁶⁴

Behov av ytterligare studier

Kan enkätundersökningens svar kring aktörernas förebyggande arbete, kunskapsnivå och outtalade yrkeskrav ses som indikationer på att diskriminering förekommer inom den uppdragsarkeologiska branschen? Om vi med indikation menar just brister i kunskap, policys och rutiner kring det förebyggande arbete som enligt lag ska genomföras för att motverka diskriminering är svaret **Ja**.

Alla dessa indikationer är inte bevis på att diskriminering förekommer, men det ökar kraftigt **risken** för att det omedvetet sker. Allra minst är det en indikation på arbetsgivarnas attityder i frågan. Ytterligare studier behöver göras för att identifiera i vilken grad diskriminering faktiskt förekommer. Ett sätt att göra detta är genom andra metoder än vad som varit möjligt inom FuTArk-projektet, exempelvis djupintervjuer eller enkätundersökningar riktade till yrkesverksamma arkeologer, arbetssökande liksom studenter.

Fråga 3. På vilket sätt är ett funktionshindersperspektiv idag integrerat i uppdragsarkeologins kunskapsproduktion och förmedling?

Frageställningen berördes genom enkätens avsnitt *Arkeologins innehåll och funktionshindersperspektivet* med frågor kring hur ett funktionshindersperspektiv är integrerat i uppdragsarkeologins vetenskapliga frågeställningar och bearbetning av

material, i förmedlingsinsatser och undervisning samt i vilken grad organisationerna har etablerade samarbeten med funktionshindersorganisationer.

Företrädesvis medicinska perspektiv

Enkätsvaren visar att ett funktionshinderperspektiv i huvudsak finns representerad i bearbetningar av osteologiskt material och vetenskapliga frågeställningar kring patologiska förändringar på individnivå. Dessa perspektiv präglar även förmedlingsinsatserna. Funktionshindersforskningens relativt utdaterade medicinska modell tycks därmed vara dominerande ramverk för de svarande. Den översikt av tidigare forskning som gjordes inom FuTArks förstudie visade att det finns stor möjlighet för uppdragsarkeologin att utvecklas genom att också bredda referensramarna mot funktionshindersforskningens sociala och kulturella modeller.⁶⁵ Nya medicinska perspektiv kring omvårdnad i det förflutna, analyser av föränderliga sociala inkludering- och exkluderingspraktiker, liksom föränderliga kulturella representationer av kropp och kroppslighet är några exempel på hur ett funktionshinderspersion kan bidra till att fördjupa

vår förståelse av det förflutna som helhet.⁶⁶ För att detta skall vara möjligt krävs att länsstyrelsen inkluderar perspektivet i förfrågningsunderlagen både vad gäller vetenskapliga frågeställningar och förmedlingsinsatser. Vi vill också särskilt uppmana utbildningsinstitutionerna att visa vägen för de uppdragsarkeologiska undersökarna genom att på ett tydligare sätt inkludera ett funktionshinderspersion i den arkeologiska utbildningen.

Samarbeten med funktionshinderrörelsen

Enkätsvaren visar att det är ovanligt med direkt samarbeten mellan uppdragsarkeologin och funktionshinderrörelsen. Detta gäller särskilt renodlade uppdragsarkeologiska undersökare och utbildningsinstitutioner. Här kan vi bara uppmana uppdragsarkeologins samtliga aktörer att initiera samarbeten och därigenom på ett mer aktivt sätt arbeta för att uppnå de kulturpolitiska och kulturarvpolitiska målen – att främja allas möjligheter till kulturupplevelser, att vidga och fördjupa det offentliga samtalet och bidra till att *kulturmiljön blir en gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser*.⁶⁷

Källor

Internet

- Arbetsförmedlingen
<https://arbetsformedlingen.se/for-arbetsgivare/anstall-med-stod> (hämtad 2020-08-03).
- Diskrimineringsombudsmannen (DO)
www.do.se/framja-och-atgarda/arbetsgivarens-ansvar/ (hämtad 2020-10-14).
www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/direkt-och-indirekt-diskriminering/ (hämtad 2021-09-14).
www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/bristande-tillganglighet/ (hämtad 2021-09-14).
www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/trakasserier-och-sexuella-trakasserier/ (hämtad 2021-09-14).
- Funktionsrätt Sveriges verktygslåda kring funktionsrättskonventionen
<https://toolkit.funktionsrattskonventionen.se/om-funktionsrattskonventionen/> (hämtad 2021-01-28).
<https://toolkit.funktionsrattskonventionen.se/fn-kommittens-arbete/> (hämtad 2021-01-28).
- Globala målen
www.globalamalen.se/om-globala-malen/ (hämtad 2021-01-31).
- Myndigheten för delaktighet
www.mfd.se/vart-uppdrag/uppdrag-och-verksamhet/ (hämtad 2020-10-14).
- Myndigheten för kulturanalys
<https://kulturanalys.se/om-kulturanalys/> (hämtad 2020-10-14).
- Projekt Funktek
www.funktek.se/ordlista/ (hämtad 2020-10-14).
- Socialstyrelsens termbank
<https://termbank.socialstyrelsen.se/> (hämtad 2020-10-14).
- Svenska arkeologiska samfundet
www.arkeologiskasamfundet.se (hämtad 2021-05-25).

Tryckta källor

- Arbete och sysselsättning – Resultat från Rivkraft* 20, s. 7. Myndigheten för delaktighet. 2018.
- Cross, Morag. 1999. Accessing the Inaccessible: Disability and Archaeology. I: Finlay, Nyree (red.). *Disability and Archaeology. Archaeological Review from Cambridge*, vol. 15:2, s. 7–30.
- Svensk författningssamling. *Diskrimineringslagen*. SFS 2008:567.
- Engström, Elin (red.) 2017. *Futark: funktionsvariation, tillgänglighet, uppdragsarkeologi: rapport från en förstudie inom Riksantikvarieämbetets FoU-program*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:88. Västerås.
- Eyler, Joshua R. (red.) 2010. *Disability in the Middle Ages. Reconsiderations and Reverberations*. Ashgate, Farnham.
- Förordning med instruktion för Myndigheten för kulturanalys*. Svensk författningssamling. SFS 2011:124.
- Hubert, Jane (red.) 2000. *Madness, Disability and Social Exclusion. The Archaeology and Anthropology of "Difference"*. Routledge, London.
- Hundra möjligheter att rekrytera utan att diskriminera: det här visar forskningen*. Diskrimineringsombudsmannen (DO), Solna, 2016.
- Kulturarv för alla: sammanfattande redovisning av: En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016*. Rapport från Riksantikvarieämbetet [elektronisk resurs], Riksantikvarieämbetet, 2016.
<http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/9519>
- Svensk författningssamling *Kulturmiljölagen*. SFS 1988:950.
- McRuer, R. & Beruber, M. 2006. *Crip Theory. Cultural Signs of Queerness and Disability*. New York University Press, New York.

- Museilagen*. Svensk författningssamling. SFS 2017:563.
- Prop. 2008/09:28, SÖ 2008:26. *Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning*.
- Prop. 2009/10:3 s. 26. *Tid för kultur*.
- Prop. 2012/13:96. *Kulturmiljöns mångfald*.
- Prop. 2016/2017:116. *Kulturarvspolitik*.
- Prop. 2016/17:188 s. 1, 34ff. *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken*.
- Phillips, Tim & Creighton, John 2010. *Employing People with Disabilities: Good practice Guidance for Archaeologists*. Institute for Archaeologists Professional Practice Paper No. 9. Institute for Archaeologists, University of Reading. Reading.
- Phillips, Tim & Gilchrist, Roberta. 2012. Inclusive, Accessible, Archaeology. I: Skeates, Robin; McDavid, Carol & Carman, John (red.). *The Oxford Handbook of Public Archaeology*, s. 673–693. Oxford University Press, Oxford.
- Phillips, Tim; Gilchrist, Roberta; Hewitt, Iain; Le Scouiller, Stephanie; Booy, Darren & Cook, Geoff. 2007. Inclusive, Accessible, Archaeology. Good Practice Guidelines for Including Disabled Students and Self-Evaluation in Archaeological Fieldwork Training. *Guides for Teaching and Learning in Archaeology*, nr 5. Higher Education Funding Council for England, London.
- Powell, Lindsay; Southwell-Wright, William & Gowland, Rebecka (red.) 2017. *Care in the Past. Archaeological Interdisciplinary Perspectives*. Oxbow, Oxford.
- Riddle, Christopher A. 2013. The Ontology of Impairment: Rethinking How We Define Disability. I: Wappett, Matthew & Arndt, Katarina (red.). *Emerging Perspectives on Disability Studies*, s. 23–39. Palgrave Macmillan, New York.
- Shakespeare, Tom. 2013. *Disability Rights and Wrongs Revisited* (2nd edition). Taylor and Francis, Hoboken.
- Southwell-Wright, William. 2013. Past Perspectives. What can Archaeology Offer Disability Studies? I: Wappett, Matthew & Arndt, Katarina (red.). *Emerging Perspectives on Disability Studies*, s. 67–95. Palgrave Macmillan, New York.
- Tilley, Lorna & Schrenk, Alecia A. (red.) 2017. *New Developments in the Bioarchaeology of Care. Further Case Studies and Expanded Theory*. Springer, Switzerland.
- Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011–2016: redovisning av regeringsuppdrag om ett samlat uppföljningssystem för funktionshinderspolitiken*. Myndigheten för delaktighet. Sundbyberg, 2016.

Noter (delstudie 3)

- 1 Engström (red.) 2017.
- 2 T.ex. Phillips et al. 2007, Phillips & Gilchrist 2012, Phillips & Craighton 2010.
- 3 <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/> (hämtad 2021-01-31).
- 4 Prop. 2008/09:28, SÖ 2008:26, <https://toolkit.funktionsrattskonventionen.se/om-funktionsrattskonventionen/> (hämtad 2021-01-28).
- 5 <https://toolkit.funktionsrattskonventionen.se/fn-kommittens-arbete/> (hämtad 2021-01-28).
- 6 Prop. 2008/09:28, SÖ 2008:26, s. 23f.
- 7 Prop. 2016/17:188 s. 1, 34ff.
- 8 <https://www.mfd.se/vart-uppdrag/uppdrag-och-verksamhet/> (hämtad 2020-10-14).
- 9 Svensk författningssamling. "Diskrimineringslagen". SFS 2008:567.
- 10 <https://www.do.se/framja-och-atgarda/arbetsgivarens-ansvar/> (hämtad 2020-10-14).
- 11 Prop. 2009/10:3 s. 26.
- 12 <https://kulturanalys.se/om-kulturanalys/> (hämtad 2020-10-14). Svensk författningssamling SFS 2011:124. "Förordning med instruktion för Myndigheten för kulturanalys".
- 13 Riksantikvarieämbetet, 2016. "Kulturarv för alla. Sammanfattande redovisning av: En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016". Rapport från Riksantikvarieämbetet.
- 14 Prop. 2012/13:96 s. 61.
- 15 SFS 1988:950.
- 16 Prop. 2012/13:96 s. 35.
- 17 Prop. 2016/2017:116 s. 71.
- 18 Prop. 2016/2017:116 s. 74.
- 19 SFS 2017:563.
- 20 Engström (red.) 2017.
- 21 Phillips & Creighton 2010.
- 22 Se Del 3, delstudie 3, Bilaga 1. Enkät.
- 23 1A.
- 24 4A.
- 25 SFS 2008:567.
- 26 <https://www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/direkt-och-indirekt-diskriminering/>.
- 27 4C.
- 28 4A.
- 29 4B.
- 30 4C.
- 31 4A.
- 32 6C.
- 33 5A.
- 34 3C.
- 35 5C.
- 36 4B.
- 37 SFS 2008:567, 2–3§.
- 38 www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/direkt-och-indirekt-diskriminering/ (hämtat 2021-09-14).
- 39 3C.
- 40 www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/direkt-och-indirekt-diskriminering/ (hämtat 2021-09-14).
- 41 1A.
- 42 4B.
- 43 www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/bristande-tillganglighet/.
- 44 4B.
- 45 3C.
- 46 www.do.se/om-diskriminering/vad-ar-diskriminering/trakasserier-och-sexuella-trakasserier/ (hämtad 2021-09-14).
- 47 4B.
- 48 1C.
- 49 Myndigheten för delaktighet, 2018. "Arbete och sysselsättning – Resultat från Rivkraft 20", s. 7.
- 50 Svenska arkeologiska samfundet genomförde 2020 en kartläggning kring arkeologibranschens respons till #utgrävningpågår, arkeologibranschens me too-upprop, vilket kan ses som en undersökning av attityder kring en annan av diskrimineringsgrunderna. Kartläggningen visar att uppropet fått en effekt hos arbetsgivarna att agera i frågor kring sexuella trakasserier och att beredskapen var låg innan uppropet. Rapporten finns att ladda ner på Svenska arkeologiska samfundets hemsida: www.arkeologiskasamfundet.se (hämtad 2021-05-25).
- 51 9A.
- 52 T.ex. Riddle 2013 s. 24ff, Shakespeare 2013 s. 11ff.
- 53 2C.
- 54 5A.

- 55 3C.
56 9A.
57 1A.
58 1A.
59 4C.
60 1B.
61 McRuer 2006.
62 4A.
63 T.ex. Southwell-Wright 2013;
Powell et al. 2017; Hubert 2000.
- 64 Diskrimineringsombudsmannen (DO), 2016
Hundra möjligheter att rekrytera utan att
diskriminera – det här visar forskningen.
65 Engström (red.) 2017 s. 41–48 och där anförd
litteratur.
66 Tilley & Schrenk 2017, Powell et al. 2017,
Hubert 2000, Eyer 2010.
67 Prop 2009/10:3 s. 26, Prop. 2012/13:96 s. 35.

FuTArk

FUNKTIONSRÄTT TILLGÄNGLIGHET UPPDRAGSARKEOLOGI

ENKÄT

Enkäten skickas till både utbildningsinstitutioner och uppdragsarkeologiska aktörer vilket gör att frågorna är relativt brett ställda. Vi vill att du/ni svarar på samtliga frågor.

Enkätsvaren skrivs in i detta dokument direkt efter frågan. Mejla svaren till Elin Engström, elin.engstrom@kmmmd.se, senast **22 november** 2019.

Eventuella frågor ställs till Elin Engström, elin.engstrom@kmmmd.se, 073-810 72 77.

Svarande

1. Vilken utbildningsinstitution eller uppdragsarkeologisk aktör?
2. Namn eller titel på dig/er som svarar samt roll inom organisationen?

Uppdragsarkeologi och tillgänglighet

1. Anser du/ni att det inom uppdragsarkeologin finns strukturella problem och/eller andra hinder som begränsar möjligheten för personer med funktionsnedsättning att verka inom professionen? Om **Ja**, beskriv vilka dessa är.
2. Anser du/ni att uppdragsarkeologi till sin natur innefattar uttalade eller outtalade avgörande yrkeskrav vad gäller:
 - a) Fysiska egenskaper
 - b) Psykiska egenskaper
 - c) Intellectuella egenskaperOm **Ja**, beskriv kortfattat och motivera yrkeskraven.
3. I er antagnings-/rekryteringsprocess – hur arbetar er organisation för att motverka diskriminering av personer med funktionsnedsättning? Beskriv kortfattat, ge konkreta exempel.
4. Vilka kompetenser har personal i er organisation relaterat till tillgänglighet och delaktighet ur ett funktionshinderperspektiv?

Uppdragsarkeologi och diskrimineringslagen

I diskrimineringslagen ([2008:567](#)) definieras vad som är diskriminering och beskrivs vilka aktiva åtgärder som arbetsgivaren skall arbeta med för att motverka diskriminering. Mot bakgrund av detta undrar vi om er organisation – under den senaste 5-årsperioden – haft anledning att vidta åtgärder för att förhindra olika typer av diskriminering. Om **Ja**, beskriv kortfattat i generella termer för att undvika att enskilda individer kan identifieras:

5. Åtgärder för att förhindra *direkt diskriminering* av personer med funktionsnedsättning på din ordinarie arbetsplats?
6. Åtgärder för att förhindra *direkt diskriminering* av personer med funktionsnedsättning i en fältsituation?
7. Åtgärder för att förhindra *indirekt diskriminering* av personer med funktionsnedsättning på din ordinarie arbetsplats?
8. Åtgärder för att förhindra *indirekt diskriminering* av personer med funktionsnedsättning i en fältsituation?
9. Åtgärder för att förhindra *bristande tillgänglighet* för personer med funktionsnedsättning på din ordinarie arbetsplats?
10. Åtgärder för att förhindra *bristande tillgänglighet* för personer med funktionsnedsättning i en fältsituation?
11. Åtgärder för att förhindra *trakasserier* av personer med funktionsnedsättning på din ordinarie arbetsplats?
12. Åtgärder för att förhindra *trakasserier* av personer med funktionsnedsättning i en fältsituation?

Arkeologins innehåll och funktionshinderperspektivet

13. I de fältkurser/de uppdragsarkeologiska projekt som genomförs inom er organisation, formulerar ni frågeställningar och/eller bearbetar ni arkeologiskt material utifrån ett funktionshinderperspektiv på det förflutna? Om **Ja**, beskriv kortfattat, ge konkreta exempel. Om **Nej**, beskriv varför inte.

14. I övrig undervisning/de uppdragsarkeologiska förmedlingsinsatser som genomförs inom er organisation, lyfter ni fram ett funktionshinderperspektiv eller på annat sätt uppmärksammar levnadsvillkoren för människor med funktionsnedsättning i det förflutna? Om **Ja**, beskriv kortfattat på vilket sätt, ge konkreta exempel. Om **Nej**, beskriv varför inte.

15. I övrig undervisning/de uppdragsarkeologiska förmedlingsinsatser som genomförs inom er organisation, diskuterar ni förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att verka inom uppdragsarkeologin? Om **Ja**, beskriv kortfattat på vilket sätt, ge konkreta exempel. Om **Nej**, beskriv varför inte.

16. Har er organisation initierat kontakter och/eller samarbeten med någon/några funktionshindersorganisationer eller andra aktörer inom området? Om **Ja**, hur har samarbetet sett ut och hur har det påverkat den egna verksamheten, beskriv kortfattat?

Utvecklingsmöjligheter

17. Hur anser du/ni att funktionshinderperspektivet på ett generellt plan kan utvecklas inom arkeologin? Beskriv kortfattat.

18. Vilka lösningar och/eller förändrade arbetssätt inom uppdragsarkeologin anser du/ni skulle främja arbetet med att motverka och förebygga diskriminering av personer med funktionsnedsättning inom professionen? Beskriv kortfattat.

Övrigt

19. Har du/ni ytterligare synpunkter, idéer och/eller kommentarer utöver det som har framkommit i svaren ovan, lägg gärna till dessa här.

Stort tack för din/er medverkan!

Lista enkättagare

Museer

Blekinge museum
Bohusläns museum
Dalarnas museum
Gotlands museum
Göteborgs stadsmuseum
Jönköpings läns museum
Museiarkeologi Sydost - Kalmar läns museum
Kulturen i Lund
Kulturmiljö Halland
Sydsvensk arkeologi AB
Upplandsmuseet
Värmlands museum
Länsmuseet Gävleborg
Lödöse museum Västarvet
Västerbottens museum
Västergötlands museum
Västernorrlands museum
Östergötlands museum

Uppdragsarkeologiska organisationer

Arkeologgruppen
Arkeologikonsult
Arkeologerna SHM
Kulturlandskapet Fjällbacka
RIO Göteborg
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stiftelsen SAU
Sörmlands arkeologi AB
Uppdrag arkeologi AB

Universitet

Göteborgs universitet
Linnéuniversitetet
Lunds universitet
Stockholms universitet
Södertörns högskola
Umeå universitet
Uppsala universitet

Hur skapas en
uppdragsarkeologi
som är tillgänglig
för alla?

FuTArk – Funktionsrätt, Tillgänglighet, Uppdragsarkeologi
– var ett projekt som pågick mellan åren 2017 och 2020.
Det finansierades av Riksantikvarieämbetets FoU-medel.

Projektet undersökte hur svensk uppdragsarkeologi
förmedlar sitt arbete till allmänheten.
Syftet var att ta reda på hur tillgänglig eller otillgänglig
den publika förmedlingen är, vad detta beror på,
samt att hitta förhållningssätt, metoder och praktiska tips
som kan göra arkeologin tillgänglig för alla.

Under projektets gång har vi besökt arkeologiska utgrävningar,
haft workshops och skickat ut enkäter.
Vi har värvat referenspersoner från funktionshinderrörelsen
och samarbetat med uppdragsarkeologiska undersökare,
museer, länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet.

